
భీష్మ బ్రహ్మచారి
SHANKAR Arts

శ్రీ మైలవరం బాలభారతీ సమాజమువారిచే ప్రదర్శింపబడుచున్నది.

భీష్మ బ్రహ్మచారి

అను

[సంపూర్ణ భీష్మ చరిత్రము]

ఆఱంకముల నాటకము



స్వరాజ్యరథము, గంగావతరణము, సతీ అనసూయ, ధరణికోట, రంగూన్‌రౌడీ, మొదలగు నాటకములు రచించిన దేశపాండ్య

కీ॥ శే॥ సోమరాజు రామానుజరావు

రచియింపఁబడినది.

పబ్లిషరు:

సరస్వతీబుక్ డిపో

పబ్లిషర్సు & బుక్ సెల్లర్సు, విజయవాడ

ప్రొప్రయిటర్లు:- శ్రీమాన్ కురుకూరి సుబ్బారావు & K.S.V. సత్యనారాయణరావు

బ్రాంచి బుక్‌స్టాల్సు: పవరుపేట, తాడేపల్లిగూడెం

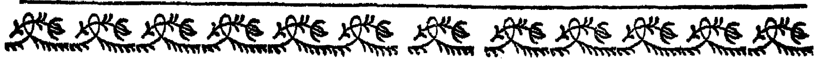
వెల ౩-౧

ద్వితీయ ముద్రణ
1958 సెప్టెంబరు

వేయి ప్రతులు

వెల 

ముద్రణ :
విక్టరీ ప్రెస్,
విజయవాడ-1



హెచ్చరిక

ఈ భీష్మబ్రహ్మచారి నాటకము కాపీరైటుయొక్క సర్వ హక్కులు గ్రంథకర్తగారైన కీర్తిశేషులైన సోమరాజు రామానుజరావుగారివలన నేనుపొందియున్నాను. కావున నా వ్రాతమూలకమైన పర్మిషన్‌లేనిదే యే సంఘము గాని, యే నటుడు గాని ప్రదర్శింపరాదు. మరియు గ్రామఫోను రికార్డింగు, టాకీ స్క్రీనింగు, యితర భాషలలోనికి తర్జుమాలు వగైరాలు చేయకూడదు. అట్లు అతిక్రమించినవారలు నేను జరుపు సివిల్ క్రిమినల్ చర్యలకు బాధ్యులగుదురని యిందుమూలముగా తెలియపరచడమైనది.

ఇట్లు, కాపీరైటు హక్కుదారుడు,

కురుకూరి సుబ్బారావు సన్

(స్వరాజ్య వెంకట సత్యనారాయణరావు)

ప్రొప్రయిటరు,

సరస్వతీ బుక్ డిపో

నెల్లూరు, పవరుపేట, తాడేపల్లిగూడెం.



ఇందలి పాత్రలు

—: పురుషులు :—

శంతనుడు	వ్యాసుఁడు
భీష్ముఁడు	కేసవుఁడు
దాశరాజు	దాశరాజు మంత్రి
కాశీరాజు	శబరబాలుఁడు
సుధానిధి	సాళ్వుఁడు
పరశురాముఁడు	విచిత్రవీర్యుఁడు
భటుఁడు	శ్రీ కృష్ణుఁడు
ధృతరాష్ట్రుఁడు	దుర్యోధనుఁడు
శకుని	కర్ణుఁడు
ముగ్గురు బ్రాహ్మణులు	అర్జునుఁడు
శిఖండి	

—: స్త్రీలు :—

గంగ	సత్యవతి
దాశరాజు రాణి	అంబ
అంబాలిక	అంబిక
దాసి	మాధవి
ద్రౌపది	

విదురాదులు, స్వయంవరము రాజులు, భటులు,
మొదలగువారు వత్తురు.

పదిమందితో ప్రదర్శింపవచ్చును.

భీష్మబ్రహ్మచారి

అను

సంపూర్ణభీష్మచరిత్రము

ప్రథమాంకము

1 వ దృశ్యము.

ప్రదేశము—హస్తినాపుర రాజప్రాసాదము.

(ప్రవేశము—శిశువును చేతనుంచుకొని కోపముతో గంగ;

ప్రతిమాలుచు శంతనుఁడు.)

(అనుబంధము 1)

గంగ : ప్రారంభమునందలి మనసమయ మిదియేగద?

శంత : సమయ మను మిషచేఁ బుత్త్రుల సమయించుట నీకు న్యాయముగాదు.

గంగ : నామతమున కిదియే పరమన్యాయము.

శంత : ప్రకృతిభిన్నమైన నీన్యాయము నింద్యమైనది. నీవు రాక్షసజన్మమును గాంచితివి.

సీ. సర్వప్రపంచ నై - సర్గికంబై పట్టి
మాతృవాత్సల్యంబు - మంటఁ గలిపి
పశుపక్షితతికి స్వ - భావమై వెలసిన
పుత్త్రప్రేమాత్మను - బోవడంచి
ఈనినఁ గొనె సం - తానంబు భక్షించు
భయద శార్దూల భా - వంబుఁ దాల్చి
అతిదుష్టులగు దాన - వాధము లైనఁ బూని
లలితపుత్త్రవధాభి - లాషఁ గాంచి

గీ. పురుడుఁబాయనివారి నె - త్తురుశిశువుల
నిప్పటికి దిగమ్రింగితి - వేడుగురిని
సుతుని నష్టముఁ బొలియింపఁ - జూతు వీవు
రాక్షసీ! యింతకన్న గొ - ర్డాలు మేలు!

గంగ : మహారాజా! నీయాగ్రహ మెవ్వరిపైఁ బ్రయోగించెదవు? చాలుఁ జాలు. నీవాదమును జాలింపుము. స్వపుత్త్రిమృతి వీక్షణమే నాకానందము. అందుల కనుమతించితివా యిచ్చట నుందును. లేదా నాదారి నేను జూచుకొందును.

శంత : ఓపుత్త్రప్రాణహారిణీ! మూఢుఁడనై నీమోహమున మునింగి మిన్నుమన్నుఁగానక పుత్రసప్తకముం గోలుపోయి వెకలినైతిని. ఇఁక నిన్ను గౌరవింపను. నీయిష్టము.

(పాట 1)

గంగ : ఓరాజా ! ఏమి నీ బుద్ధివైశద్యము ! నీవు తొలుతనే మోహంబున మునుఁగనిచో నేనులేను. పుత్త్రిసప్తకములేదు. ఏటికీలేనిపోని పోకడలఁ బోయెదవు? నా తనయుని నాయిచ్చ వచ్చినరీతి గావించుకొనుటకు నీ యాక్షేపణమేమి?

శంత : అనర్థమగు వాదమును నిరాఘాటముగఁ గావింపదొరకొంటివి. ఓమహామారీ! నీకిదేమి పోగాలము!

ఆ. శాంతమగుచు నవ్వ - జాబిల్లి వెదఁజల్లు
మహితవదన చంద్ర - మండలంబు
గనిన, నెట్టిచింత - లునుబాయు, సుకుమారుఁ
జంప నెటులగల్గె - సాహసంబు.

గంగ : నాకు నీవిన్నిమాటలు చెప్పనక్కరలేదు. నీవుచెప్పకొనఁ దగినదియు నేను వినఁ దగినదియు నగు మన సమయము మన సమాగమ ప్రథమదివసముననే యైనది.

(అనుబంధము 2)

చరిత్రచర్వణ మిప్పుడేల ? నేను మహామారినే యగుదును. ఇట్టిదానికొఱకేగదా నీయిచ్చవచ్చిన పనికి నేనాటంకము చెప్ప నని ప్రతినచేసితివి. నీవెట్టివాఁడవు గావలయును ?

శంత : ఓ పలుగాకీ! నీయిచ్చవచ్చిన పనికి నేనాటంకము చెప్ప నన్న మాటనిజమే. గాని యిష్టమువచ్చిన పనియనినఁ బుత్త్రి సంహారమను నర్థముగలదా?

గంగ : ఆఁ! కలదు. పుత్త్రిసంహారము నాకిష్టమైనప్పుడు దానికదే యర్థము.

శంత : ఆహాహా! అందులకై నీవెట్టివాఁడవు గావలయునని నన్న ధిక్షేపించుచుంటివా? పుత్త్రిసంహార మిష్టమైన పొలఁతిరాక్షస పిశాచ జన్మములందునులేదే? కాకిపిల్ల కాకికి స్వర్గలోకము. ఈ సౌందర్యమునకు, ఈ సౌజన్యమునకు నీకీ దురాకాంత యెట్లుకలిగె–ప్రియా! నిన్ను మిగులఁ బ్రార్థించువాఁడ. నామాట వినుము.

(అనుబంధము 3)

గంగ : రాజా! పుత్త్రుని విడువలేక నీవింత యాందోళనము పొలుగావ లదు. నీవు పుత్త్రునితో క్షేమముగా నుండుము–నీకును నాకును నీనెత్తుటిగ్రుడ్డుమూలమున ఋణము తీరిన దనుకొందును.

శంత : నీవు నన్నువిడువనైన సంకల్పించెదవుగాని పుత్త్రుని విడువలేవా ?

గంగ : విడువను –

శంత : ప్రాణప్రియా! తిన్నఁగా నాలోచించుకొనియే మాట లాడుచుంటివా ?

గంగ : ఇప్పు డాలోచించునదేమున్నది ?

(పాట 2)

రాజేంద్ర! ఆనాఁడు, మన యిరివురి కడగంటిచూపుల సంకెళ్లతో మరుఁడు మన హృదయముల రెంటిని ముడి వైచిననాఁడు, విబుధస్రోతస్వినీతటంబున నాచేసిన సమయము, నీవొనర్చిన

యంగీకార ప్రమాణము నీవీనాఁడాలోచించియే మాటాడుచుంటివా? నాయిష్టమున కీవెప్పుడడ్డు చెప్పిన నప్పుడు నేనిన్ను విడిచి పోదునన నీవట్లయని యంగీకరించితివిగదా? మీాఁదు మిక్కిలి నన్నాలోచించియే మాటలాడుచుంటివా? యని ప్రశ్నించు చుంటివా? ఆహా! ఏమి నీయనురాగబలము!

శంత : అనురాగబలమునఁగాదా యనుంగుబిడ్డల నేడుగురిని బలి యొసంగితిని?

గంగ : ఎనిమిదవవానిఁగూడ నొసంగరాదా?

శంత : ఛీ! కుమారహంత్రీ! కొంటె బాలు రాటలకై నోరులేని మండూకముల రాలంగొట్టి చంపినట్లు, సొగసారు రింగిణిపురు వులు మెడల కురులువోసి గిరగిరఁదిప్పి గడ తేర్చినట్లు, నవనవలాడు పల్లవంబుల గిల్లి వేసినట్లు, అమాయకులు సుందరాకారులు సుకుమారులు నగు నాబిడ్డల నేడుగురిని, ఇన్నటికి నాయంత వారు గాఁదగిన వంశోద్ధారకుల నీపొట్టఁ బెట్టుకొంటివి! "పున్నామ్నో నరకత్రాయతీ ఇతిపుత్రః" యను వేదవాక్యము గణింపక కామాంధకారమ్మునఁ గన్నుఁగానక ఇహపరమ్ములు నీవేయని విశ్వసించి పుట్టిన నందనులఁ బుట్టినట్లు కత్తికి బలి యిచ్చినట్లు నీకడుపునఁబెట్టి నీళ్లువోసితి—ఎనిమిదవవానిఁగూడ నొసంగి నీమాయాంధకూపమున దరిఁగానక మునుకలు వెట్టు మనుచుంటివా? ఛీ! ఛీ!!

(అనుబంధము 4)

నాకుమారుని నాకిమ్ము—నీదారిని నీవుపొమ్ము. (కుమారుని లాగికొనుచున్నాఁడు.)

గంగ : (చేతులుజోడించి) వాణీధవా! శాపవిముక్తి దయసేయుము. (విమానమువచ్చుచున్నది)

శంత : (ఆశ్చర్యముతో) ఆహా! వాణీధవుఁడేమి? శాపవిముక్తియేమి? యీావిమానమేమి? ఇదియంతయు నేమో మాయగా నున్నది. ఓదేవీ! నాసందేహముఁ దీర్పుము—

గంగ : శంతను మహారాజా! మన మిరువురి పూర్వజన్మచరిత్రము నెఱింగిననఁగాని నీసందియము తీరదు. దానివాకొనెద నాకర్ణింపుము. నేను గంగాదేవిని. పితామహుశాపంబున మనుష్యస్త్రీరూపంబున నిన్ను సేవింపనచ్చితి. నీవుపూర్వజన్మమున నిక్ష్వాకు వంశమ్మున జనించి మహాభిషుండనుపేర మహీతలంబుఁ బాలించి హయమేధసహస్రంబును రాజసూయశతంబును బొనరించి, తత్పుణ్యప్రభావంబున సత్యలోకంబునకుం జని దివ్యర్షి జనంబులతోఁ గొలువుదీర్చియున్న పితామహు సేవించుచుంటివి. అయ్యవసరంబున స్త్రీరూపధారిణినై యేనచ్చటకు విధాతృసందర్శనమున కరుదెంచితిని. ఆబ్రహ్మసభలో నేను దివ్యమునీంద్రులయు వాణీపంకజాసనులయు ప్రసంగముల నాలింపుచు నేమఱి నిల్చియుండ ననిలాహతింజేసి నాయూరుమూలము బయలుగా నావస్త్రముదొలఁగె. దేవర్షులు పరాఙ్ముఖులైరి. నేను తెలివి దెచ్చుకొని పుట్టము సవరించుకొను నంతలో నీవు సాభిలాషుండవై నాదెస నవలోకించుచుంటివి. అదిచూచి కమలభవుండు నీయెడఁ గరమ్ముగినిసి నిన్నుమర్త్యయోనింబుట్ట శపించె. అప్పుడు నేను నీమహానుభావంబునకు రూపసౌందర్యములకు, నీకు నావలనఁగల్గిన శాపంబునకుఁ బరితపింపజొచ్చితి. నాపరితాపము నెఱింగి కమలయోని నాయెడంగినిసి మర్త్యయోనింబుట్టిన మహాభిషునకు నీవు కాంతారూపధారిణివై నీగర్భమ్మున నష్టవసువులు నందనులై జన్మించువఱకు భార్యవైయుండుమది యని శపించె. మనకుఁ గల్గిన బిడ్డలష్టవసువులే!

శంత : పరమపావనులగు నష్టవసువులు మర్త్యలోకంబున జన్మించుట కేమికారణము! మఱి పుట్టినవారి పుట్టినట్లు నీవుగంగంద్రోయుట కేమిహేతువు?

గంగ : దానికిఁ గారణము వసిష్ఠశాపము____

శంత : వసిష్ఠుడేల శపించినాఁడు?

గంగ : బ్రహ్మర్షి శేఖరుండగు వసిష్ఠుని దర్శింప నష్టవసువులు భార్యా సహితులై యొకనాఁడరుదెంచి తదాశ్రమమున వశిష్ఠునకునిచ్ఛకు వచ్చిన వస్తువు లాజ్ఞామాత్రమున నందిచ్చు నందినియను నతని హోమధేనువును గని దురాశాపీడితులై దాని నపహరించిరి. మునియు యోగదృష్టిని నిజంబెఱింగి మానవయోనిఁబుట్ట వారిని శపించె - వారాతని పద్మములంబడి మర్త్యంబున బెద్దకాలం బుండకుండునట్లుగా శాపవిముక్తి ననుగ్రహింప వేఁడ దయామయుండై యాబ్రహ్మముని మీయభిమతంబగు- నయిన మీయగ్రజుండు ప్రభాసుండీ దురాలోచనకు మూలము గావున వాఁడు మాత్రము మానవలోకంబునఁ జిరకాలంబుండుఁగాక యని వచించె—ఆ ప్రభాసుండే యీశిసువు—వీఁడు మహాపరాక్రమవంతుఁడై యశోవంతుఁడై యొసంగగలఁడు—మఱి యొకమాట—వీఁడయిదేండ్లవాఁడయినంతట నేనరుదెంచి వీని సురలోకంబునకుఁ గొనిపోయి సమస్తశాస్త్రంబులనేర్పించి పిమ్మట నీకప్పగించెద. అంతవఱకు వీఁడు నీచెంతఁబెరుగుఁగాక- శంతనురాజేంద్రా! సెలవు.

(విమానము నధిరోహించును. విమానమెగిరిపోవును.)

శంత : (ఆశ్చర్యముతోఁ జూచుచుండును)

(యవనిక వ్రాలును)

* 2. వ దృశ్యము.

ప్రదేశము—ఆశ్రమము.

ప్రవేశము—ఈశ్వరధ్యానము సేయుచు వ్యాసుఁడు.

(అనుబంధము 5)

(ప్రవేశము—కుమారభీష్ముఁడు)

కుమా : వ్యాసమునీంద్రా! నమస్కారము.

వ్యాసు : అద్వితీయోభవస్తు—గాంగేయా! కూరుచుండుము.

---

*ఇట్టిగురుతుగల రంగములు, భాగములు (శ్రీ)మైలవరము బాలభారతీ నాటకసమాజకవి, ము. వేం. చెన్నకేశవులుగారు వ్రాసినవి.

కుమా : (కూర్చుండి) మహానుభావా!

ఆ. పరశురామమూర్తి - బాహ్యవైరులఁగెల్చు
శస్త్రవిద్య నాకొ - సంగినట్లు
లంతరరులఁగెల్చు - సద్విద్యను జాలి
నాకనుగ్రహింపు - లోకమాన్య!

వ్యాసు : శాంతనవా ! అంతర్వైరి నిర్మూలనమునకు ధర్మరహస్యము నెఱుంగవలయును.

కుమా : అది యగాధమని పెద్దలు వాకొందురు. నాబోటియల్ప—

వ్యాసు : ఆపగాతనయ! ఈప్రపంచమున నల్పమేమియు లేదు. సర్వము జగదీశ్వరస్వరూపము—జగదీశ్వర స్వరూపమగు నీ ప్రపంచముకొఱకు స్వార్థమును బలియొసంగుటయే ధర్మ రహస్యము నెఱుంగుట—

కుమా : బోధపడుచున్నది.

వ్యాసు : సురనదీనందన! నిరంతర మీస్వార్థ త్యాగ మంత్రమును జపించుచుండుము—ధన్యుండవయ్యెదవు—భారతవీరపితామహుండవయ్యెదవు. నిఖిల జగత్సృష్టిపాలనవిలయక్రియాసమర్థుండగు సర్వేశ్వరుఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు త్యాగవీరుండవగు నిన్ను లయ మొనరింప సమర్థుండై నీమరణమునకు నిన్ను భిక్షింపఁగలఁడు.

(అనుబంధము 6)

కుమా : మహాత్మా! ధన్యోస్మి—

చ. నిరవధికంబు నిర్మలము - నీయుపదేశ మిదే ధరించితిన్
శిరమునయందు భక్తిఁదుల-నీదళముంబలెఁగాని, తుద్రుఁడన్
నరుఁడ భవత్సుబోధల న - నారత మాచరణమ్ము సేయఁగా
స్థిరమతి నాకు గల్గుటకు - దీవన లీయవె శిష్యవత్సలా!

వ్యాసు : శంతనుతనూజ! నిన్నాశీర్వదించుచున్నాఁడ. పరమాత్మ నీకు హృదయస్థైర్యము ననుగ్రహించుఁగాక.

కుమా : అనుగ్రహింపఁబడితిని. (యవనిక వ్రాలును.)

ఇది ప్రథమాంకము:- (సంపూర్ణము)

భీష్మ బ్రహ్మచారి

ద్వితీయాంకము

1వ దృశ్యము.

ప్రదేశము—యమునాతీరము.

ప్రవేశము—శంతనుఁడు—కేశవుఁడు.

శంత : కేశవా! ఇదియొక యనాగరిక ప్రదేశమని నాకుఁ దోఁచు చున్నది. చూడు.

సీ. చేపలపోలుసును - జేర్చిన కసవుపై
మూఁజూచి దోమలు - ముసురుచుండ
గంగాలహరినుండి - గడలఁదెచ్చిన వల
లంచితమ్ముగ నెండ - నాఱుచుండ
ఎండిన చేపల - మెండైనవాసన
లఖిల దిశావళి - నలముచుండ
లవణంబురాఁచి య - ల్లన నెండవేసిన
వరమత్స్యతతు లెండ - మెఱయుచుండఁ

గీ. గృష్ణవర్ణ దేహములతోఁ - గ్రింద జాను
వులనుమీఱని లఘుకచ్ఛ - ములనుదాల్చి
జను లనాగరిక ప్రజల్ - సంచరించు
నిది శబరవాటమని తోఁచు - మదికిప్రీతుఁడ!

కేశ : క్షత్త్రియమా! శంతనుమహారాజా! ఈ మత్స్యములు పెండ్లివారి విందులకుఁ దేఁబడిన కూరగాయలవలె నిందు సమకూర్పఁబడి యున్నవి సుమా!

శంత : కేశవా! పెండ్లికూఁతురు కనఁబడకయే నీవొనర్చిన యుపమాన పతి యుక్తముగా లేదుసుమా!

కేశ : శంతనుమహారాజా! అటుచూడుము. మాపుష్పోపవనారామమున నాప్రవేలికి సూటిగా యమునానదీమధ్యమున నొక నావను గడపుచు వచ్చుచున్న యాంగన మంజులములగు నవ్వులు నవ్వుచు నచ్చముగఁ బెండ్లికూఁతురులాగుననే కనఁబడుచున్నదికదా?

శంత : ఔనుసుమా! కేశవా! ఎంతటి సౌందర్యశాలిని యీ మానిని.

(అనుబంధము 7) (పాట 4)

గీ. ధరకు డిగ్గిన వరతటి - త్కాంతిరేఖయొ?
తనువుఁదాల్చినయట్టి సౌం - దర్యలక్ష్మియొ?
క్రమ్మఱ ననుగ్రహించిన - గా[illegible]మొ?
కానుపించుచున్నయది దృ - క్పర్వముగను.

సఖుఁడా! యీశబరపల్లిలో సహజముగ [illegible] పోఁదవలసిన మత్స్యదుర్గంధమునకు మారుగ నొకవిధమగు సుగంధము ఘ్రాణ పరిచితంబగుచున్నది. చూడు—ఈపరిమళము తప్పక యీ యొప్పులకుప్పనుండియే వచ్చుచున్నదని నానమ్మకము.

చ. తుములముగా బెడఁగు జను - దోయిని మూసినయట్టి చేలమే
క్రమముగ జానుయుగ్మమును - గప్పెడునట్టులు డిగ్గఁ, గానవే
హేమము వగపాలు షోడశక - ళాన్వితమైన పసిఁడియుంబలెన్
సుమహితమై వెలింగెను వ - సుంధర నీ సతి జాతి యెద్దియో!

కేశ : కుమ్మరావమున నీ తడిముంతలాగున నీ శబరాలయమున వేఱు జాతి స్త్రీ యెక్కడినుండి వచ్చును?

శంత : ఆహా! విధాత రచనాచాతుర్యము నంతయు నీ నీలవేణిని సృజించుటలోఁ గనఁబఱచుకొన్నాఁడు! ఏమి యీ కాంతా సౌందర్యము!?

కేశ : రాజా! నీవేమియో వర్ణించుచుంటివి గాని నాకంటికి కాంత యేమాత్రము కాన నేల? ఆడువారందఱు సమముగానే యుందురు.

శంత : కేశవా! ఈ మదిరాక్షిని మాటాడింతము.

(యమునలో నావఁద్రోసికొనుచు సత్యవతి ప్రవేశించుచున్నది)

శంత : (సమీపించి)

చం. ఎవని తనూజ వేవు జల - జేక్షణ! యీ జలమధ్యమందు నీ
వవిరళరీతి నావనుబ్ర - యాణము సల్పఁగ హేతు వేమి! నీ
ప్రవిమలనామ మెయ్యది? భ - వన్మృదుకంఠరవంబుతోడ నా
చెవినిడు త్వత్కథాసవము - శీఘ్రము మత్తగజేంద్రగామినీ!

సత్య : నన్ను సత్యవతియందురు - నాతండ్రి యీ శబరాలయమునకు ఱేఁడు. మత్స్యాకర్షణమునకై నేనిందుఁ దిరుగుచుందును. ఇదియే నావృత్తి.

శంత : నీవు మత్స్యాకర్షణ వ్యాపారసనిక దా వచించెదవు. నీకడ వృత్తిసహజమగు దుర్గంధమునకు మారుగ నీసుగంధ మెట నుండివచ్చెను - అదిగాక

గీ. శబరవంశజాతము నీదు - జన్మమరయ
మేని సౌందర్యమా యని - మిన్నులనైన
నలరఁబోనిది కనఁ విస్మ - యంబు గలిగె
నీవిలాసంబు విప్రసమా - న్వితము సూవె!

సత్య : కొన్నాళ్ళకుఁ బూర్వము పరాశరమహర్షి యీ నావయందే యెక్కి యమునానదినిదాటుచు నన్నుఁగాంచి- (అని లజ్జించు చున్నది.)

శంత : తెలిసినది - తరువాత జరిగినసంగతి నెఱింగింపుము.

సత్య : కన్యాత్వముననే నాకు పరాశరు నను గ్రహమున వ్యాసుఁడను బాలుఁడు జన్మించెను దైవచిత్రగతిచే నాబాలకుఁడు జన్మించిన తోడనే తపంబునకుఁ బరిగెను. అప్పుడు పరాశరు నను గ్రహమున మత్స్యగంధినగు నేను యోజనగంధిగా మారితిని. మఱియు, మహానుభావుఁడగు నమ్మహర్షి తన తపఃప్రభావమున నా కన్యాత్వము భంగముకాకుండఁజేసెను, ఇంక ననేకవరంబులు నొసంగి నిజేచ్ఛంజనియె.

(ప్రవేశము—శబరబాలుడు)

శబ : అక్కో! సత్తెవొతీ! సత్తెవొతీ!

సత్య : మాతమ్ముఁడు వచ్చినాఁడు. నేనరుగవలెను.

శబ – అకోయ్ బద్దబద్దగుల్లాలు, ఆటిమీాఁదులకు కల్లేలు – ఆటిమీాఁద బల్లేలు. (రాజునుచూచి భయముతో) అకోయ్! బూచి, బూచి. కలుత్తాఁడు– కలుత్తాఁడు– పాలిపోదాం పాలిపోదాం.

(సత్యవతి నీడ్చుకొనుచు నిష్క్రమించును)

శంత : (విస్మితుఁడై చూచుచుండును)

కేశ : మిత్రమా! అనూయికఁగు నీబాలిక యెంత నిష్కపటకముగ సత్యమును వెల్లడించినది – నాగరికు లందిట్టి వర్తనము గానము సుమా!

శంత : కేశవా! నడుమ నీబాలుఁడొకఁడు వచ్చి సత్యవతి నీడ్చుకొని పోయెనే? ఏమిసేయుదము?

కేశ : నీహృదయ మీాశబరకన్యక యందు లగ్నమైనట్లున్నది.

శంత : కేశవా! నీవు నిజము గ్రహించితివి. కర్తవ్యమేమి?

కేశ : దీనికింత యోచనయేల? చక్రవర్తివగు నీకాటంకమేమి? పల్లియ కరిగి యీాబాల జనకు నడుగుదము రమ్ము.

శంత : మంచిది. పోదము. (ఇర్వురు నిష్క్రమింతురు)

దృశ్యము 2

ప్రదేశము—దాశరాజుగృహము

(ప్రవే – కోపముతో నటునిటుదిరుగుచు దాశరాజు

(పాట 5 అనుబంధసంఖ్యలో 8)

దాశ : అందరికిదే పోయేకాలం పుట్టాల? ఒకళ్లూ నామాట యినడంలేదు. నామాట గడ్డిపరకనుకున్నారు. నేసచ్చిపోతా.

మంత్రి : (ప్రవేశించి) మారాజా! చాణా కోపంమ్మీాదుండారు?

దాశ : మంతిరీ! నేచచ్చిపోతా!

మంత్రి : మారాజా! మీారు–

దాశ : మారాజా గీరాజా మాటలు నాకక్కర్లేదు. తిన్నగా వస్తేసెయ్యాల్సింది లేకుంటే తోఁక మడతెట్టాల్సిందే!

మంత్రి : పనిసేత్తూనే వుండానుగా !
దాశ : నువ్వు—మంతిరీ ! ఇగో యిట్టుండావా ?
మంత్రి : సిత్తం—
దాశ : సిత్తం గిత్తం అనాల్సినపన్లేదు. దొంగనాయాళ్లనే మాటలు నాదగ్గిర కట్టిపెట్టు.
మంత్రి : కట్టిపెట్టాను.
దాశ : నేసచ్చిపోత !
మంత్రి : ఇత్తప్పుడంత గాసార మేమొచ్చిందీ !
దాశ : వొక్కళ్లూ నామాటినడంలేదు. అందరికీ పెద్దరోగమొచ్చిందీ— రాణికీ నాకు యిద్యాలటితో చరిపోయింది. అందుకని సచ్చిపోతా—
మంత్రి : అప్పుడే సచ్చిపోతే రాజ్జెకారమో మరి ?
దాశ : ఆఁ ! అవును. ఆమాట నిబద్దికమే – కాని రాజ్జెకారానికి నువ్వుండావుగా !
మంత్రి : మంతిరెక్కడైన రాజ్జెకారంచేత్తాడా మారాజా !
దాశ : అవును. ఆమాటనిబద్దికమే. ఐతే యేం చెయ్యమంటావు ?
మంత్రి : నామాటిని యిప్పుడుసచ్చిపోకండి ! తరాత చావకాచంగా సచ్చిపోవొచ్చును !
దాశ : నాకంతా అదోకయిదంగావుంది మంతిరీ ! నేనిప్పుడు చత్తే రాజ్జెకారం ఆగిపోవాల్సిందే అంటావా !
మంత్రి : తప్పకుండా ఆగిపోతుంది. నిలబడిపోతుంది.
దాశ : అయితే యిప్పుడు సచ్చిపోను.

(దాశరాజురాణి కోపముతోఁ బ్రవేశించుచున్నది)

రాణి : సచ్చిపోతా—సచ్చిపోతానని పెతాపాలేడవకుంటే సచ్చి పోరాదూ ?
దాశ : సచ్చిపోమని చెప్పడానికి నువ్వో తెవు ! నాయిట్టమొచ్చి నప్పుడు సచ్చిపోత— నువ్వన్నప్పుడల్లా సచ్చిపోతానేంటి ! ఏం మంతిరీ !

మంత్రి : అంతే

రాణి : నేనీరాజ్జానికి రాణిని. నామాటచాగాల్సిందే. నేను సెప్పింతరాత వోడైనసరే చావాల్సిందే! ఏం మంతిరీ!

మంత్రి : అంతే

దాశ : నువ్వు రాణివైతే నేను రాజుని- నామాటా చాగాల్సిందే. ఏం మంతిరీ!

మంత్రి : అంతే

రాణి : సచ్చినామూలా! మంతిరిదెగ్గిర పెతాపం సూపుతుండావా మంతిరీ! నిన్నియ్యాలనించి పనిలోంచి తీసేశా పో. పో.

మంత్రి : సిత్తం.

దాశ : మంతిర్ని పనిలోంచి తీచేత్తే రాజ్జెకారం సాగడమెట్టా ?

రాణి : అబ్బ! మాగొప్పరాజ్జెకారం తగలమడ్డది. మీాయిద్దరూసచ్చి పోండ్రా! రాజ్జెకారం నేనడుపుకుంటా-

రాజు : ఏం మంతిరీ!

మంత్రి : రాణి సెపితే సచ్చిపోయిన రాజు నెక్కడైనా సూశారా మారాజా!

దాశ : అవును-ఎక్కడనైన సూశామా! నే సచ్చిపోను. నాయిట్ట మొచ్చినప్పుడు సత్తాను- ఏం మంతిరీ!

మంత్రి : అంతే!

రాణి : యెదవకోడుకుల్లారా! మీారిద్దరూకలిచి నామాట సాక్కుండా సేత్తుండారా! మీాకు పోరకపూజ కావాల్సిందే - వుండండి.

(నిష్క్రమించును)

(పాట 6)

దాశ : ఏం మంతిరీ!

మంత్రి : మనమెక్కడికైన పారిపోదాం రాజా!

దాశ : ఎందుకనీ!

మంత్రి : రాణి మాసెడ్డది—సీపురకట్టతెత్తానని పోయిందిగా—

దాశ : తెత్యే తేనియ్యి.

మంత్రి : యీాపు పెట్లగొడుతుందిగా.
దాశ : కొడితే కొట్టనియ్యి—మల్లి కొడదాము.
మంత్రి : మనంకొట్టలేం మరాజా! నామాటవిని పాతిపోదాం రాండి.
దాశ : ఏరాజైన రాణీకి జడిచి పారిపోయినోడున్నాడా మంతిరీ!
మంత్రి : మూరాజా! మీరున్నారుగా!
దాశ : ఎవ్వడూలేకుంటే నేనూపోను. } (కూర్చుందురు)
మంత్రి : అయితే మీాసిత్తం }

(శంతనుఁడు కేశవుఁడు ప్రవేశించుచున్నారు)

కేశ : (పరికించి) శంతనుమహారాజా! ఆకార వ్యవహారాదులను విమర్శించిచూడ దాశరాజా యిరువురిలోఁ బొట్టవాఁడని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.
శంత : ఆహా! ఎంతవిపరీతము.

ఆ. తుమ్మవనమునందుఁ – దులసీకుజమువోలె
పంకగర్భమందుఁ – బద్మమట్లు
శూక్తి మధ్యమందు – మౌక్తికమట్టు లా
సత్యవతి జనించె – జడునియింట.

కేశవా! సమీాపమునకుఁబోయి మాటాడుదము. రమ్ము.
మంత్రి : రాజా! ఓరో వొత్తుండారు. టీకుగా గూకోండి.
కేశ : దాసరాజవు నీవేనా?
దాశ : నీవేనా అని అడుగుతుండావా? నేను గాకుంటే యింకెవఁడు? నువ్వోడవు? ఈనెవఁడు? యెవ్రడానువ్వు?
కేశ : ఇతఁడు నామిత్త్రుఁడు. నాపేరు కేశవుఁడు!
దాశ : మరేదలేకుండా లోపలికిరావడమే! ఏం మంతిరీ!
మంత్రి : అంతే –
కేశ : అపరాధమే జరిగినదే! మేమిక్కడిమర్యాదలనెఱుంగనివారము. క్షమింపుఁడు.
దాశ : ఎరగనోళ్ళచలు రానేకూడదు – మామరేదలెరకుఁటంటే సెపుతానినండి–

ద్వితీయాంకము

కేశ : వినుచున్నాము.

దాశ : నన్ను సూడాల్సిందనుకొనేవోళ్లు ముందర్తిగా మాబావమరిది గారికి నజరానా పంపాల్సింది.

కేశ : ఓహో – మీబావమరిదిగారికా?

దాశ : ఏం మంతిరీ?

మంత్రి : అంతే–

దాశ : అంతే–

కేశ : చిత్తము–తరువాత–

దాశ : తరువాత, మామంతిరి మేనల్లుడికి కొంచెము దగ్గరగా నిలబడి చలాంకెయ్యాలె–

కేశ : అబ్బో– చాలాయున్నదే– తరువాత–

దాశ : తరాత, మారాణికాడికెల్లితే మొంటమనిసిని పంపి నాకాడి కంపుద్ది–అప్పుడు దరిశెనం సేసుకోవాల–

కేశ : మాకిన్ని తెలియకపోవుటచేత నిట్లు వచ్చితిమి. క్షమింపుఁడు.

దాశ : మీరచట కెందుకొచ్చినట్టు?

కేశ : ఈనామిత్రుని మన్మథుఁడు తనబాణములతోఁ గొట్టినాఁడు.

దాశ : ఆడెవఁడూ?

కేశ : వాఁడొకరికిఁ గనఁబడఁడు. వయస్సునఁ బున్న స్త్రీపురుషులలోకరి నొకరు చూచుకొనిరేని వారిపై తనబాణములను వేయు చుండును.

దాశ : ఇప్పుడీయనెవర్ని సూశాఁడూ?

కేశ : నీ కుమార్తెయగు సత్యవతి నీయందున గూడినదోషమగుటన,–మన్మథ బాణములచే నీయుక బాధింపఁబడెను–

దాశ : నాకొమారితె నీయనసూత్తే – నేనే కొట్టాల్సిందే కాని – ఆడెవఁడూ కొట్టడానికి? ఏమంతిరీ?

మంత్రి : అంతేమరి!–

కేశ : వానికి వృత్తియే యది గనుక – నామిత్రునిపై బాణములను వదలెను–

దాశ ; అయితే - యీాడిట్టా అందరమీాదా బాణాలేసుకుంటా - తిరుగుతుంటాడేం?

కేశ : ఔను-

దాశ : అయితే అడిచంగితీ - ఆడిచందరబం కొంచెం కనుకో- వాలిచిందే - ఏమంటిరి?

మంత్రి : అంతే-

కేశ : వాఁడొకరికి చిక్కు-వాఁడు కాఁడు. ఎవ్వరికిని కనబడఁడు. అందువలననే మీాదగ్గఱకు రావలసివచ్చినది.

దాశ : మరెట్టా!

కేశ : ఆబాధ తీరుటకొక యుపాయమున్నది.

దాశ : ఏంటది?

కేశ : మీా కుమార్తెయగు సత్యవతిని నామిత్త్రునకు వివాహాము చేసినచో, నీబాధతీరును.

దాశ : ఓహో! సిక్కైనమాటే-

కేశ : చిక్కేమియునులేదు. నామిత్త్రునివంటి యల్లుఁడు మీాకు దొరుకుట కష్టసాధ్యము.

దాశ : అంతగా సెప్రుతుండారు గనక, అడగాల్సొచ్చింది. ఈయన చంగతంతా మాకు తెలియఁ సెప్పండి.

కేశ : మన హస్తినాపురాధీశ్వరుఁడు రూపసౌభాగ్యసంపన్నుఁడు.

మంత్రి : (అదరిపడి) ఏంటీ?—

కేశ : శ. నుమహారాజు.

దాశ : ఏ.టీ మంటిరి?-

మంత్రి : 3గండి-

దాశ : ఎందుకనీ?

మంత్రి : సబుందు లెగండి?-

దాశ : చంగతేంటోయ్?

మంత్రి : ముంచిలెగవుంచేను?– మళ్లీ మాత్తాడక మొందునీ–లెగండి?

దాశ : నేను రాజుని. నా చిమ్మాచనాని మిరాంచి లెమ్మనేవోళ్లెవళ్లూ?– నేను లెగను–అంతే–

మంత్రి : మీరు రాజైతే–మీకంటే యీయన పెద్దరాజు–అందరికంటే పెద్దరాజు.

దాశ : అంటే–

మంత్రి : అయ్యో! ముందు లెగండి – ఈయన చెక్రవరితి–

దాశ : అయితే లెగాలిచిందే అంటావా?

మంత్రి : ఇంకా కూకుండారా?

దాశ : (లేచును)

మంత్రి : చెక్రవరితిగారి నెరక్క– పొయినాం బాబయ్యా–! కుర్చీమీద కూకోండి–

కేశ : అక్కరలేదు. నిలువబడియే మాటలాడెదము. ముందు మేము వచ్చినసంగతి విచారింపుడు.

దాశ : ఏంమంతిరీ!

మంత్రి : (అప) ఇది రాణిగారికాడ తీరుమానం గావాల్సినచంగతే–

దాశ : మళ్లీ రాణినడగమంటుండావా? ఏదైన కోపమొచ్చినరాణిని బతిమాలుకోవడం సూశావా మంతిరీ!

మంత్రి : నీబుద్దికి మేకాని – అమ్మాయిగారిపెళ్లి మాటలొచ్చినప్పుడు రాణికి కోపంరాదు మారాజా!

దాశ : ఐతే – చెల్లమంటావా?

మంత్రి : ఎల్లాలిచిందే——

దాశ : (నిశ్శ–)మించును)

కేశ : మహాప్రభూ! ఈమర్యాదల నెప్పుడైనను దిలకించితిరా?

శంత : కేశవా! విస్మితుండనై నిలువబడియున్నాడను.

కేశ : ఈనాగరికుని పుత్త్రికనేకదా తమరు వివాహమాడదలంచినది.

శంత : మిత్రమా! అదేమి-సౌందర్యమోకాని, రూపభాషా వివేకాదుల యందు జగన్మోహనాంగికిని వీరికినిఁ బోలికయే లేదుసుమా!

సీ. బిసరుహావిభ్రాంతి - ముసురుతుమ్మెదలట్లు,
సరికురుల్ మొగమంపు - నిరిసియాడ,
చాలిచాలని జీర్ణ - చేలాంతరమునుండి,
మొనగబ్బిగుబ్బలు - మురిసియాడ,
డాకేలఁగొన్న యా - తాఁకులబుట్టలోఁ
గడకొన్న చేపలు - కదలియాడ,
అనువుగా నలచేతు - లను రెంటఁగూర్చిన
చిన్నిమోమున నవ్వు - చిందులాడ,

గీ. వెస పటాకుపుటంబుల - మిసిమిచాయ-
తో శరీరంబు వింతకాం - తులనుగూడ-
నిత్యసౌభాగ్యవతియైన - సత్యవతికి-
నాటవికకులగు వీరికి - సాటిగలదె?——

కేశ : ఆకారాంతఃకరణములు లెటులున్నను - వీరికడనేకదా యామెకు నాగరికశిక్షణ యలవడినది!

(తరువాత దాశరాజు - రాణిప్రవేశము)

రాణి : (దూరముగ సిగ్గుతో నిలువఁబడియుండును)

దాశ : మంతిరీ!

మంత్రి : చిత్తం-

దాశ : (చెవిలో నేమోచెప్పును)

మంత్రి : (కేశవునిఁజూచి) ఈవిసయంలో మారాణిగారి వుద్దేశం ఏమిటంటే - వుగ్గేచంటోడు - పెసినె ఏమిటంటే - మనచెశరొత్తిరిగారికి ఇద్దారొకు వొవరైనా పెళ్లాలుండారా అని-

కేశ : ఇప్పుడెవ్వరును లేరు- కాని,

దాశ : మంతిరీ ఈ "కాని" సికేమైనా అర్ధం తెలిచింది-

మంత్రి : ఊహుఁ! నాకిడిపోయిందిగాదు-

దాశ : నాకూ యిడ్డదిగాదు-

కేశ : కాని, అనఁగా- యిప్పుడులేరుగాని, పూర్వము గంగాదేవిని వివాహమాడిరి. ఆకథ ముగిసిపోయినది-

రాణి : ఇగో!-ఇట్టారా-

దాశ : (రాణిదగ్గఱకు పోవును)

రాణి : (దాశరాజు చెవిలో నేమో చెప్పును)

దాశ : మంతిరీ! (మంత్రిచెవిలో నేమో చెప్పును)

మంత్రి : (కేశవునితో) ఆ చమందంపిల్ల లోరైనా వున్నారా?

కేశ : ఆఁ! ఉన్నాఁడు. మహాపరాక్రమ నిధియగు గాంగేయుఁడున్నాఁడు.

మంత్రి : అట్టాగయితే- యీలుగాని పనే-

కేశ : ఎందుచేత?

మంత్రి : రాణీగారి ఆలోశనేంటంటే "మాసత్తెవొతినే మన చకరవ రితిగారు పెళ్లాడేట్టుంటే - ఆమెకొడుకే రాజ్యకారానికి రావాలిచింది"—అని.

కేశ : ఇదియా! మీకోరిక? మహారాజా! వింటిరా?

శంత : (నిట్టూర్పువిడిచి) మిత్రమా! వింటిని! అసాధ్యమగు కోరిక కోరఁబడినది! నేనేమి చేయుదును. స్త్రీవాంఛందగిలి - వంశ పరంపరాగతంబగు రాజ్యాధికారమును భీష్మునకు గాకుండఁజేసి పెద్దల శాపంబులకుఁ దలయొగ్గలేను - నా విధి యెటులున్న నటులగును. వెనుకకు మరలుదము.

కేశ : దాశరాజా! ఇంకేమియు తిరుగులేదా?

దాశ : ఇది రాణి యిట్టంలేని పని గనుక తిరుగులేదన్నమాటేరా! ఏ మంతిరీ-

మంత్రి : అంతే-

కేశ : రాజేంద్రా! ఇంక వెళ్లుదమా!

శంత : ఆలస్యమెందులకు?- (ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు)

రాణి : శాపలమ్మో యమ్మన్నట్టు పిల్లనమ్మో యమ్మంటాడుగా మాలుసు– చెకరవరి త్తైతే [illegible] గొప్ప [illegible]ను రాణిని – నా బిడ్డ రాణీగారి బిడ్డ – ఏం మంత్రీ–

మంత్రి : అంతే–

దాశ : రాణీ మామంచి పెసిసేసిందిగాదు? ఏమంత్రీ–

మంత్రి : అంతే–

రాణి : ఆడితే చెకరవరితినే పెళ్లాడాలె – లేకుంటే మామేనల్లుడు బాసెన్న నే పెల్లాడాల వంటుంతిరీ–

మంత్రి : అంతే– (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

దృశ్యము 3

ప్రదేశము—హస్తినాపురము.

ప్రవేశము—అటు నిటు దిరుగుచు కేశవుఁడు.

కేశ : గంగ తన్ను విసర్జించినప్పుడు నన్నుఁజూచి కేశవా! ఇఁక స్త్రీపరిగ్రహణమున కొకవందనము. నాజీవితాంతము కళత్రస్పర్శ లేకుండఁగడచునుగాక యని పలికిన, శంతను మహారాజేకదా యిప్పుడు సత్యవతీ వ్యామోహమున విరహోత్కంఠితుఁడై శయ్యఁ జేరినాఁడు – ఛీ ఈమానవునికి బుద్ధిలేదుగదా! నేఁడు హితమైనది రే పహితము – నేడహితమైనది రే పుహితము—అనుభవమైనవు డతివైరాగ్యము – మఱునాఁడు మఱవు—సగము వెంట్రుకలు తెల్లఁబడినవి—దంతములును, కాయమును గూడ స్వల్పముగఁ జలించుచున్నవి—పదునాలుగేండ్లు పడచుకొఱకుఁ దత్తఱపడుచు నది లభింపకున్నఁజత్తు ననుచున్నాఁడు!—(ఇంచుకనవ్వి) తనవెఱ్ఱియేకాని కుమారభీష్ముఁడుండఁగా—సత్యవతిని తాను వివాహమాడి యేమొ కొమరుల నెట్లు గద్దెక్కించును?

భీష్మ : (ప్రవేశిస్తూ) కేశవా! ఏమి నీలోనీవు గొణుగుకొనుచుంటివి?

కేశ : ఏమియు లేదు.

భీష్మ : కుమారక భీష్ముడని నా పేరె ట్లేటి సదియేమి?

కేశ : నీపేరె ట్లేటినా?– జ్ఞప్తి లేదే!

భీష్మ : కొంటెబాపఁడా! జ్ఞప్తి లేదని యబద్ధము లాడఁదలంచితివా! సత్యవతియనియు, వివాహమనియు ననుకొనుచుంటివి గాదా?

కేశ : ఆఁ! అనుకొనినట్లు జ్ఞాపకము!

భీష్మ : చెప్పెదవా లేదా?

కేశ : అబ్బా! వదలకున్నాఁడే. పుత్రకా! విన్నకొలఁదియు నీకు విచార హేతు వేకాని సంతోషము మాత్రముగాదు.

భీష్మ : ఏదైననేమి? ఆర్యా! మోదఖేదములను రెంటిని మానవుఁడు సమానముగ ననుభవింప వలయును. చూడు.

గీ. భీకరములౌ – ఘనాతపవేళలందు–
నిళలఁ బవనాప్తి చల్లని నిదురగాంచి–
వేఁడిగాల్పులకయి పసల్ భీతిఁగొన్నఁ–
దప్పనే యది ప్రకృతి తత్వంబుగాక.—

కేశ : అటులైన– నీతండ్రికొఱకై నీపేరె ట్లేటిని.

భీష్మ : ఆర్యా! ఈయర్థము నే మరింత విపులముగ నెఱిఁగింపగలవా?

కేశ : ఆహా – నీతండ్రి యానందమునకు నీవాటంకముగ నుంటివి గావున, నింతగా ననుకొనవలసి వచ్చినది.

భీష్మ : హరిహరీ! – గురుమిత్రా! ఎంత దారుణమైనమాట చెవిని వేసితివి?

గీ. పిన్నఁట – నెఱుంగ కేమిసల్పితినో కాని–
బుద్ధివచ్చిన పిదప నాపుణ్యమూర్తి–
కహితమగు కార్యమొకటైన – నాచరింప,
నిపుడు కేశవా! యపచార – మెటుఘటించె!!—

బుద్ధిపూర్వకముగఁగాక — ప్రమాదవశమున నిప్పుడు నేను, తండ్రిగారి యెడల నేమైనద్రోహము గావించియుందును. తద్దోషమును-అందులకు పరిహారమునుసైతము నీవే దయామతివై నాకెఱింగింతువేని — ఆ యపరాధము నుపసంహరించుకొనిన యనంతరమే — క్షమింపుమని పితృపాదుల పాదకమలములం బడెదను.

సీ. విలయ స్ఫులింగ ప్ర — చలితోగ్ర దావాగ్ని
లం దీశరీరంబు — నైనఁ గాల్తు
ఆర్ణవ కల్లోల — ఘూర్ణమానానూన,
వీచీతతికి సమ — ర్పింతుఁ దనువు-
శార్దూల పంచాస్య — శరభదంష్ట్రాంతర,
మున దేహమర్పింప — ననుమతింతు—
సమద పిశాచర — క్షస్సమూహములకు,
నీశరీరము గోసి — యిచ్చువాఁడ

గీ. తండ్రిగారికి నాత్మ హి — తంబుఁగూర్ప,
నమరవైభవమప్రాజ్య రా — జ్యానుభూతిఁ
దృణముగంద్రోసి, నిష్ఠుర — దీక్షఁబూని,
బ్రహ్మచర్యము—సన్న్యాస — వ్రతము దాల్తు.

కేశ : యువరాజా!—శాంతినందుము.

భీష్మ : విప్రోత్తమా! జనక హృదయభేదకంబగు మదపరాధం బేదియో—వచింపుము—దానిందీర్చిన పిమ్మట శాంతించెదను.

కేశ : కటకటా! నీదోషమేమియున్నది?

భీష్మ : ఉన్నదని మీరంటిరిగదా మహాత్మా!

కేశ : విధివశంబున—కాదు—నీతండ్రి స్త్రీలోలతావశంబునఁ గలిగిన —విశ్వృతియేగాని—నీయపరాధమేమియును లేదు.

భీష్మ : ఆర్యా! పూజ్యులగు తండ్రిగారిని మీరు దూషింపవలదు. నా కారణముననైన నేమి? మఱి యేకారణముననైన నేమి? నావలనఁ దీర్పఁబడఁదగిన తండ్రిగారికోరిక లేవియున్నఁ దీర్చి కృతార్థుఁడనగుదును. నన్నుఁగన్నందులకు నాతండ్రి కింతకన్న నేనేమి చేయుదును?

కేశ : అయ్యయ్యో! కుమారా! నీకింత పట్టుదలకూడదు. నీచవంశ సంభవయగు నొక స్త్రీమూలమున వంశవర్ధనుఁడవగు నీవు పూజ్యసామ్రాజ్యాధికారమును వదలుకొనవలదు.

భీష్మ : (నవ్వి) కేశవా! ఛాందసము వదలవైతివిగదా! తండ్రి గారి యానందమునకై – ప్రాణములనే వదలెననంటినే! తృణ ప్రాయమగు నీరాజ్యమేమి లెక్క?

కేశ : అటులైన నొక్కక్షణము నీ విందు నిలువఁబడుము – నీతండ్రి దగ్గఱకుఁ బోయివచ్చెదను.

భీష్మ : ఎందులకు?

కేశ : నీకెందులకు? మరలివచ్చి చెప్పెదనుగాదా!

భీష్మ : సంగతియేమో తొలుత నాకెఱిఁగింపుము. తరువాత నీయిచ్చ వచ్చిన చోటికిఁబొమ్ము–

కేశ : మరలవచ్చి చెప్పెదను.

భీష్మ : కాదు కేశవా! చెప్పియే వెడలవలయును.

కేశ : నీతండ్రిని రెండుమాటలడిగి వచ్చెదను.

భీష్మ : ఏమి యడిగెదవు?

కేశ : నీకుమారుఁడగు గాంగేయుఁడు దృఢతర ప్రతిజ్ఞుఁడై యున్నవాఁ డనియు, నీకిదికూడదనియు మందలించి వచ్చెదను.

భీష్మ : ఓహో! ఇదియా నీవు మాకుఁజేయు నుపకారము?

ఆ. జనకహితము సేయఁ - జాలుసమర్థత-
నాకులేనియపుడు - నామనమునఁ-
దండ్రియందు భక్తి - దప్పినయపుడు నీ
వలననైన మేలు - సలుపవచ్చు-

ఇప్పుడట్టి బ్రహ్మచారి మర్కటచేష్టలు చేయనక్కఱలేదు. ప్రాణము విసిగింపక చెప్పెదవా లేదా?

కేశ : (తనలో) ఇతనికిఁ గోపము వచ్చుచున్నది. చెప్పకతీరదు. (ప్ర॥) చిరంజీవీ! నామాటవలన నేమిమూఁడునోయని భయపడుచుంటిని.

భీష్మ : ఏమిమూఁడినను సంతోషమే-

కేశ : అట్లయిన వినుము. దాశరాజు పుత్త్రికయగు సత్యవతిని నీజనకుఁడు ప్రేమించెను - దాశరాజు సత్యవతీసంతానమే రాజ్యము నధిష్ఠింపవలయునని కోరినందున నిన్నుఁదలంచి నీజనకుఁడు తనకోరికను మానసమునందణంచివేసి, దుఃఖాక్రాంతచిత్తుఁడై యున్నవాఁడు.

భీష్మ : నేనునయితమటులే యూహించితిని. కేశవా! నావెంటరమ్ము. నాకా దాశరాజనిలయముఁ జూపుము.

(అనుబంధము 8)

(ఆకాశమువంకఁజూచి)

శా : ఆశాబంధముఁద్రెంచి, సంతతసన - ర్గాకాంక్షలంద్రుంచి, య
భ్యాసస్వార్థపరత్వదుర్గుణ, మరం - తాశాతతిం జంపి, సం
కాశోదంచిత నిశ్చలత్వముఁ బ, నం - కల్పంబులంగూర్చి, యో
శ్రీశా! పైతృకకార్యనిర్వహణ కీ - ర్తిన్నాకుఁ గల్గింపవే!—

(కేశవునితో నిష్క్రమించును.)

ద్వితీయాంకము

దృశ్యము 4.

ప్రదేశము—దాశరాజు గృహము

ప్రవేశము—దాశరాజు,

దాశ : మంతిరీ—

మంత్రి : చిత్తం—

దాశ : ఆడుమల్లీ రాడే అంటావా?

మంత్రి : వొత్తాడో రాడో కాని, అమ్మాయిగారు బెంగెట్టుకుందంటగా!

దాశ : యిగో— మంతిరీ! ఈబెంగనేమాటకు యేంటోయ్ అర్థం?

మంత్రి : అదో కమాదిరి రోగమనుకుంటుండాను—

దాశ : నీకుబుద్ధిలేదు మంతిరీ!

మంత్రి : చిత్తం—

దాశ : చిత్తం యేంటోయ్—! నేనన్నమాటలు సిబద్ధం కాదు అంటావా?

మంత్రి : కామాల్ను? ఐతే – మారాజా! బెంగనవొత్తువు అచ లేంటంటారు?

దాశ : ఇగో – యిన్నావూ? – ఆయాల చంద్రనమారా జెంటొచ్చిన కేచెవులు చెప్పినమాటలు నిజమనుకుంటుండా—

మంత్రి : ఏమ్మాటలు?

దాశ : ఆడెవడో సాటుసాటుగా బాణా లేసుకుంటూ తిరుగుతాడంటగా— ఆడిబాణాలేమైనా మనమ్మాయికి తగలలేదుకదా అని—

మంత్రి : మనవడుడా?

దాశ : ఆడే కామాల్ను. ఇగో – సూడు – వాణ్ణిసంపే వుపాయం సూత్తే – అమ్మాయికి బెంగొదిలిపోద్ది.

మంత్రి : ఆడు కనపడని మనిషిగనక కనపడనివాడునులే ఆణ్ణి సంపాల్చిందిగాని, మనకు తెలగాదు.

దాశ : అదీ కాదు. అచలు మాడుకళ్ళొచ్చిన నోడైనా ఆణ్ణి పూరితిగా సంపలేదన్నమాటే—

(తరువాత ప్రవేశము – కేశవ, భీష్ములు)

కేశ : యువరాజా! దాశరాజు గుడిసెలో పెద్దపొట్టవాడు.

భీష్మ : (స్వగ) తండ్రిగారికి మోహము గలిగించిన సత్యవతి జనకుఁడగు నీతఁడొక్క యనాగరికుఁడు! ఏమో - పెద్దలమానసము లిచ్ఛాధీనములుగదా! (ప్రకా) కేశవా! మనము వారికెదురేఁగుదము రమ్ము.

(ఇద్దఱు ఉపక్రమింతురు)

మంత్రి : మారాజా! ఎవరోవొత్తుండట్టుండారు.

దాశ : ఇగో! మంతిరీ! సూడు - అందులో వొకఁడు కేచవుఁడు గాఁడంటావా?

మంత్రి : కేచవులే - కేచవులే!

దాశ : మనం మనమరేదలన్నీ సెప్పినాగానీ యీాళ్ళంతా దుడుంగు దుడుంగున సిమద్దవారం దాటిరావటం.........

మంత్రి : ఊరుకోండి - ఆళ్లు చెక్కురవరితిగారి చమందం.

దాశ : ఐతే ఊరుకోవాలిచిందే అంటావా?

మంత్రి : చరేగాని ముందు మీారులెగండి-

దాశ : (లేచును)

మంత్రి : కేచవులూ - (పెదవి కఱచుకొని) కేచవులుగారూ! ఈరెవ్వరై నట్టు?

కేశ : ఈయనయే మా యువరాజగారగు గాంగేయుఁడు.

మంత్రి : మారాజా? చిఃా ... నిమీాద కూకోండి.

భీష్మ : కూర్చుండుట కేమిః? మావిషయము నాకర్ణింపుఁడు.

మంత్రి : చిత్తం-

భీష్మ : కేశవుఁడా! తెలియఁజేయుము.

కేశ : కొలదిదినముల క్రిందట - శంతమహారాజు మీా రాజపుత్రికఁ గోరుటయు మీారు నిరాకరించి దుస్సాధ్యవరంబుల నర్థించుటయు జ్ఞప్తియందున్నదిగదా !

మంత్రి : ఆఁ!

కేశ : తండ్రిగారి కోరికఁబరిపాలించుటకును, మీ వరములఁ దీర్చుటకును మా యువరాజుగారి సంకల్పము. అందులకే వీరి యీ రాక.

మంత్రి : మారాజా !—

దాశ : ఏంమంతిరీ ! ఏంటది ?

మంత్రి : అమ్మాయిగారి పెళ్లిచంమందానికి మళ్లీ వొచ్చారుగనుక ఈ యవారం రాణీగారికాడ తీరుమానం గావాలిచిందే—

దాశ : ఐతే—రాణీని తీసుకొనిరావలిచిందే అంటావా ?

మంత్రి : రావాలిచిందే –

దాశ : (కొంతదూరముపోయి మరలివచ్చి) ఐతే— మంతిరీ—

మంత్రి : ఏం మారాజా !

దాశ : మనం మనమ్మాయికొడుకే రాజైకారానికి, రావాల్చిందని పెసినేశాంగా.

మంత్రి : ఔను.

దాశ : ఇప్పుడు మళ్లీ యీల్లెందుకొచ్చినట్టూ ?

మంత్రి : మన మాటపెకారంగా జరిగించటానికే అన్నారుగా—

దాశ : మరి యీనొకడు బతికేవుండాడుగా—

మంత్రి : ఆచంగతే రాణిగారొత్తే మాట్టాడుకోవొచ్చును.

దాశ : అంతే అంటావా ?

మంత్రి : అంతే –

దాశ : (ప్రస్థానము.)

కేశ : ఆయుష్మంతుడా ! బురదలోని, నత్తగుల్లలను బట్టుటకై పురోడాశముల నెగురవేయుచున్నాడవు.

భీష్మ : కేశవా! ఎంతమాటాడితివి ?

గీ. కాలగతి మనదేహంబు – గాలిపోవ
మఱలనొకదేహమిచ్చి, జ – న్మంబునందఁ
గారణంబయి, మనపూర్వ – కర్మమునను,
గలుగురోగాది బాధల – గాసిఁదీర్చి

పిదపఁ దనయంతవాని గా - వించి, మన మ
హామదంబె బ్రహ్మానంద - మై వెలుంగ,
కంటికగు రెప్పపోలికఁ - గాచునట్టి
తండ్రిగారి ఋణము దీర్పఁ - దరమె మనకు ?
వారితనువున జనియించి - వారి కోర్కె
లను విమరిరంచుకన్న ఖ - లప్రవృత్తి
మఱియొకటిలేదు జనకుని - మాట వేద
వాక్యమటు నిర్వహింపఁగ - వలయుమనకు.

(ప్రవేశము దాశరాజు - రాణి.)

దాశ : (అవ) మంత్రిరీ !

మంత్రి : (అవ) శిత్తం.

దాశ : (చెవిలో ఏమో చెప్పును)

మంత్రి : (కేశవునితో) ఐతే ఈ యిసయంలో మీరా రేమాలోశించి నట్టూ ?

భీష్మ : మీరా యిష్టమెట్లో యట్లే నలుపువాఁడను.

(అనుబంధము 10)

గీ. అవనిసత్యవతీ సమా - ఖ్యనుజెలంగు
తావకాత్మజఁదెచ్చి నా - తండ్రిగారి
కిత్తు వేని మీాయిష్టము - నెట్టిదైనఁ
గాదనక తీర్తు సాక్షీ! యా - కర్మసాక్షి!

దాశ : మంతిరీ! (చెవులో చెప్పును)

మంత్రి : మాసత్తెవాతికి గలగబోయ్యే కొడుకే రాజ్జెకారానికి రావా ల్చిందని చెప్పాంగా! - అంతే!

భీష్మ : ఆహా! నేనిందులకు మనస్ఫూర్తిగా నంగీకరించుచున్నాఁడను.

రాణి : నీకొడుకు లోళ్లైనా వొచ్చి తగూలాడితే గతేంట్లే?

భీష్మ : అమ్మా! అట్లయిన నిదే యాకర్ణింపుఁడు.

గీ. కాశ్యపీ పరిపాలనా - కాంక్షమాని
దివ్యపదవిని సాత్యవ - తేయునకు నొ
సంగితిని సూర్యచంద్రులు - సాక్షులుగను
బ్రదుకు నన్నాళ్లు దాల్చెద - బ్రహ్మచర్య.

గీ. ఆత్మసౌఖ్యము నాశింప - హరుఁడుసాక్షి!
పెండ్లియె మానియుందు స - జుండుసాక్షి!
సత్యవతివల్ల నాప్రియ - జనకపాదు
లందుఁతనయుండె పాలించు - నవనియెల్ల.

గీ. వితగఁబల్క నీప్రతిఁ న - దప్పితినయేని
ఆత్మగురుపాదములు దవ్వ - నఘముగాంతు
ఘోరపాపాత్ముఁడు నరక - కూపమందుఁ
బొందు శిక్షనుగాంతు వి - నిందితముగ.

ఆ. జన్మమొసఁగినట్టి - జనకుని వాంఛను
దీర్చుకన్న నాకు - దివ్యఫలముఁ
గూర్చుకార్యమేది? - ఘోరప్రతిజ్ఞను
దాల్చినాఁడ మాటఁ - దప్పఁజాల.

(యవనికవ్రాలు)

దృశ్యము 5.

ప్రదేశము—శంతనుని మందిరద్వారము.

ప్రవేశము—కేశవుఁడు.

కేశ : (తనలో) భగద్విలాసము వర్ణింపనలవిగానిదిగదా! ఎక్కడి దాశరాజు! ఎక్కడిసత్యవతి! ఎక్కడిసంబంధము! కలనైనఁదలంచియుంటిమా? ఈమాయసంబంధమంతయు భీష్ముని భ్రష్టునిఁ జేయుట కేకాని మఱియెందులకక్కఱకువచ్చినట్లు? సత్యవతికి ముగ్వురు సంతానము గల్గిరనుమాటయేకాని దక్కినవాఁడొక్క విచిత్రవీర్యుఁడు!-ఆతనికైనను పుట్టిననాఁటనుండియును, రుగ్మత

యేగదా! ఏమాటయైనను నోటితో ననుకొనుటతప్పు! మహా రాజు పెత్తనమున శయ్యాపైఁబడిదొరలుచు ఆ రవంతప్రాణమును గుటుకుగుటుకు మనుచు - నేఁడో రేపో యనుచున్నాఁడు. ఆ విచిత్ర వీర్యుఁడైనను శూరలక్షణములు గలవాఁడుగాఁడు; భీష్మునకు పెండ్లియైనయెడల శూరలక్షణములుగల కుమారుఁ డుదయించి యుండునుగదా! దిక్కుమాలిన దాశరాజు - భరతవంశమునకు ఉప్పలివలె దాపురమైనాఁడు—

[ప్రవేశము - భీష్ముఁడు]

భీష్మ : కేశవా! నాయనగారికి శరీరమున నేమియు క్షేమముగ లేదా యేమి?

కేశ : ఎందులకై నీ విట్లు ప్రశ్నించుచుంటివి ?

భీష్మ : నేఁ డెందులకో నన్ను తిరయమునఁ దమ సన్నిధికి రమ్మనివార్త నంపినారు.

కేశ : నేను! గతరాత్రి వారిని సందర్శించితిని. అప్పటికి శరీరము మిగుల నీరసస్థితి యందున్నది.————అనరాదుగాని, నిన్ను పిలువనంపుట కేమి హేతువో—

భీష్మ : అనఁగా?—నాకర్థముకాలేదు.

కేశ : అప్పగింతల కొఱకగునా యని-

భీష్మ : (నవ్వి) వెఱ్ఱివాఁడా! అనఁగూడ కేమి? ఇది యేమంత యమంగళ విషయము?

గీ. కడుపు చల్లఁగ బిడ్డలఁ - గన్నవాఁడు;
మించిన మహేంద్రభోగము - లాంచినాఁడు
పృథ్వి బహువత్సరములు జీ - వించినాఁడు.
ఈమహాత్మునికిఁక మీఁద - నేదికొఱఁత!

విచారింపక తండ్రిగారిని దర్శింతమురమ్ము. (ఇద్దఱు ప్రస్థానము)

దృశ్యము 6.

ప్రదేశము—శంతనుని శయ్యామందిరము.

ప్రవేశము శయ్యపై దొరలుచు శంతనుఁడు పాదములకడఁ గూర్చుండి దుఃఖించుచు సత్యవతి.

(అనుబంధము 11)

సత్య : నాకేమిగతి చెప్పిపోయెదరు? కన్నకొమరులందా నిలిచినవాఁ డొక్కఁడు! వాఁడును తల్లిని సంరక్షింప నశక్తుఁడు భీష్ముఁడా సవతికొడుకు! ఈ మందిరమిఁక నాకు స్మశానప్రాయమేగదా!

శంత : ఇటురా! కన్నీరుతుడుచుకొమ్ము. స్త్రీ వ్యామోహమున నేను ముసలితనమున నిన్నుఁ బెండ్లియాడి నీ గొంతుకోసితిని. ఇఁక భీష్ముని పేరెత్తితివి. ఇటుచూడుము. భీష్ముఁడు సామాన్యవ్యక్తి గాఁడుసుమా! అమరులకు సయిత మాచరింప నసాధ్యమైన దివ్యవ్రతమున్ బూనియున్నాఁడు. నా కొఱకు, నా సౌఖ్యము కొఱకు, దాను సకలపురుషవాంఛనీయమగు కల్యాణమును గూడఁ బరిత్యజించినాఁడు. ఇట్టి యస్ఖలితుఁడగు నిత్యబ్రహ్మచారిని నీ వెన్నఁడైనఁ జూడఁగలవా? అతని ఋణమును నే నీ తనువునఁ దీర్చుకొనఁగలనా? నిన్నాతఁడు చిన్న చూపునఁ జూచునని యేల యధైర్యపడెదవు? భీష్ముఁడు పితృవాక్యము నెట్లుపాలించెనో మాతవైన నీశాసనమునుగూడఁ దప్పక పాలింపఁగలఁడు. వెర్రిదానా! ఊరడిల్లుము. నేనింత జీవించియున్న మాత్రము నావలన నీ వేమి సుఖముల నొందగలవు.

సత్య : అయ్యయ్యో! అట్లాడెదరేమి? మీవలన ననుభవింపవలసిన సుఖముల నెల్ల ననుభవించితిని గాక! మఱియిప్పుడు నావంటి గల్యమును నాపసుపుఁగుంకుమయునిల్చుట కొఱకైన మీసేమముఁ గోరఁ దగనా?

శంత : ఎన్నాళ్లని వృద్ధుఁడనైన నాక్షేమము నరసి కాపాడఁగలవు. ముదిమితనమున వివాహమాడితిని గావున నీకెట్లును విధవాత్వము తప్పదు. ఇంకేమనుకొన్నను లాభములేదు. విచారింపకుము.

సత్య : (ప్రక్కకుఁజూచి) భీష్మకేశవు లిట్లు వచ్చుచున్నారు.

(లేచి నిలుపఁబడును)

శంత : ఏఁడీ! నాతండ్రి వచ్చుచున్నాఁడా?

(కేశవునితో భీష్ముఁడు ప్రవేశము)

భీష్మ : తండ్రిగారికి నమస్కారము - అమ్మగారికి వందనము.

శంత : నాయనా! నాతండ్రి! ఇటురమ్ము. నాకింక నెంతో కాల మాయుష్యములేదు. అపారమైన, నీస్వార్థత్యాగమునకు నేనేమి ప్రతిలాభము చేయఁగలను?

భీష్మ : నేను మీవలనఁ బ్రతిలాభము నపేక్షించి యేమియుఁ జేయలేదు. మీరీ సమయమునందట్టి విచారములను,మనస్సు నందుంచుకొని, కష్టపడఁగూడదు.

శంత : నిజమే! నీవు ప్రతిలాభవాంఛావిదూరుఁడవే! వినను - తండ్రీ!-నామనస్సున నొక కోరికయున్నది; వచింతునా?-

భీష్మ : సావధానుఁడనై యున్నాఁడను.

శంత : నాయనంతరమునఁ దన కేఁటయో తీరనిలోటుగలుగ నున్నదని. మీయమ్మ విచారపడుచున్నది. నీప్రాణములున్నంతవఱకామెకేలోటును గలుగనీయనని నానమ్మకము. నీవు కోరినప్పుడు మరణముగల్గునట్లు వరమిచ్చుచున్నాఁడను. నాకొఱకై నీవు బ్రహ్మచారివైనందులకు నేను నీకింతకన్న నేమియుఁజేయలేను.

భీష్మ : మహాభాగ్యము. ఈ వరదానమును, నేను హృదయపూర్వకముగ స్వీకరించి, తలఁదాల్చుచున్నాఁడను.

(ప ట రి)

గీ. కౌరవులకును బాండు వ - ర్గంబులకును
భీకరాహవమిత సంభ - వించుఁ నంచు
వ్యాసముని నాకుఁదెల్ప నప్ప - టికె, నీవ
రంబు నా కుపకృతిసల్పుఁ - బ్రాకటముగ.

(తెర వ్రాలును)

ద్వితీయాంకము సంపూర్ణము.

భీ ష్మ బ్ర హ్మ చా రి

[సంపూర్ణ భీష్మచరిత్రము]

తృ తీ యా ం క ము

దృశ్యము—1.

ప్రదేశము—(స్వయంవర మంటపము)

ప్రవేశము– స్వయంవర రాజలోకము – దాశరాజు ఆతనిమంత్రి.

దాశ : మంతిరీ !

(అనుబంధము 12)

మంత్రి : శిత్తం.

దాశ : ఈళ్లంతా, సొయింవొరానికొచ్చి, కూకుండారుగదా యీళ్లుద్దేశమేంటో తెలుసుకుండావా ?

మంత్రి : ఈకాశీరాజు కూతుళ్లని పెళ్లాడటానికే, అనుకుంటూండాను.

దాశ : మనం మాత్తరం పెళ్లాడలేమా?

మంత్రి : ఆ మాటన్నోడెవ్వడూ ?

దాశ : మరి, మనకి సోటుసూపించి, గౌరవంగా వొచ్చి వొక్క నాయాలయినా – కూకుండబెట్టాడేమో – సూశావా?

మంత్రి : లేదు; వొక్కడైనా – గౌరవంగా రాలేదు;

దాశ : ఐతే – ఇది మనకవమానమంటారా? కాదా?

మంత్రి : తప్పకుండా – అవ్రమానమే మహారాజా!

దాశ : దీనికి మనమిప్పుడేం జెయ్యాల్సిందంటావ్రా?

మంత్రి : మీరు కూడా వొకాసనంమీద మహాస్వాదమంగా కూకోండి

దాశ : అంతేనంటావా?

మంత్రి : అంతే.

దాశ ! (ఒక యాసనమున గూర్చుండును)

(ప్రవేశము — కాశీరాజును, సుధానిధియను మంత్రియు)

కాశీ : మంత్రీ! సుధానిధీ! యీ స్వయంవరరాజలోకమును గనుటచే ధన్యుండనైతిని.

చ. కనులు తరించె భూమిపతి - కాంతమునుం బొడగాంచ, నిందు-నా
జననము సత్ఫలంబుఁగనె; - సారసలోచనలైన నాసుతల్,
మనమున మెచ్చి, యొక్క- సుక- మారునిమారసమానరూపుఁగో
రినవరపాణిఁదాల్చిననుఁ - బ్రీతివహించెదు మన్మనంబిఁకన్.
భర్తృదారికలు వచ్చుటకింకను జాలమేల?

సుధా : సుముహూర్తము సయితము సమీపించినది; (తెరవంకఁ జూచి) మాధవీ! రాజపుత్త్రికల సర్వాలంకారపరికరములతోఁ బ్రవేశపెట్టుము-

(తెరలో)- భాగ్యము.

దాశ : మీసత్తకారానికి, అర్థంయేంటీ? ఒక్క-నాయాలయినా - వొచ్చి, మాకు మరేదచేసిన పాపాన్ని పోయాండా?

కాశీ : సుధానిధీ. ఈవికృతాకారుఁడెవ్వఁడు?

సుధా : నీవెవ్వఁడవు?

దాశ : మంతిరీ! "నువ్వెవడవ్వూ?" అన్నమాటకు అర్థంయేటీ?-

మంత్రి : మారాజా! యిదెకూడా తప్పకుండా-అవమానాల్లో చేరినట్టే!

దాశ : అంతే అంటావా?

మంత్రి : అంతే-

సుధా : మీ యనాగరిక ప్రస్తావన కిది యర్హప్రదేశముకాదు; కావున తొలఁగిపొండు-

దాశ : మేం వొవళ్ళమో సెప్పేటుండావు? కేచెద్రులంతటోడొచ్చి-మాకు నజర్లుదెచ్చుంటారుఁ. నేను గొప్ప చక్క-రవరితికి మావఁని. ఏంమంతిరీ?

మంత్రి : అంతే-

సుధా : అతిక్రాంతమర్యాదులై ప్రవర్తించితిరా-సభనుండి, యీవలకు గెంటింబఁడుదురు.

దాశ : ఏందోయి, యిది- మంతిరీ!

మంత్రి : సెక్కరవోరితిగారి మూవఁని, యీాళ్ళంతా యింకొకపాలి, ఔమానించినట్లే-

దాశ : అంతే అంటావా?

మంత్రి : అంతే;

దాశ : మరిప్పుడు మనం సెయ్యాల్సినపనేందోయి?

మంత్రి : ఈయాల బాగుండదిగాదు; మారాజా! లెగండి పోదాం.

దాశ : నేనెందుకు లెగటం? నేను లెగను; నేనురాజబందుగణ్ణి- సెక్కర వరితిమూవఁని.

మంత్రి : ఐతే- మీాశిత్తం.

కాశీ : సుధానిధీ! ఎంతసేపీయనాగరికులతో ప్రసంగించుట? తొలుత వీరికి మందిరప్రవేశ మెట్లు గలిగినది ? భటులచే నావలకు గెంటింపుము.

సుధా : భటులారా! శీఘ్రముగ నీ జానపదుల నావలకుగెంటివేయుడు.

భటు : చిత్తము - (దాశరాజునుజూచి) ఓ పల్లెకులపువాడా; బయటికి మీాయంతట నడచెదరా? మమ్మ వెడలఁగొట్టమందురా?

దాశ : మంతిరీ! ఏందీగందరగోళం.

మంత్రి : ఆళ్లు కత్తులూ, కటార్లు, నూపుతుండారు. ఇక లెగండి, మనకు సమయం యీాలుగా లేదంటివిగా-

దాశ : ఎల్లిపోవాల్సిందే అంటావా ?

మంత్రి : యింకా ఆలోశనెందుకనీ !

దాశ : ఎట్టాగోయ్యిదీ! నేను సెకరవొత్తిరి మూవనోయ్.

మంత్రి : సెకరొత్తిరి మూవైతే - సంగతి తరోత భీసుముడితో సెప్పుకోవచ్చును. ముందులెగండి.

భటు : మీా యాలోచన లెంతసేపు? కదలెదరా? లేదా?

(కత్తులు చూపుదురు)

మంత్రి : (భయముతో) బాబో కత్తులు, కత్తులు, పారిపోదాం రాండి.

(ఇద్దరు పారిపోవుదురు, అందరు నవ్వుదురు.)

సుధా : రాజేంద్రా పిడవదలిచెది. ఇఁక స్వయంవరారంభము సేయ వచ్చును.

కాశీ : కానిమ్ము.

సుధా : మాధవీ! ఆలస్యమేల?

(ప్రవేశము—మాధవియు పుష్పహారములఁ జేతులఁబట్టికొని అంబయు నంబికయు నంబాలికయు)

మాధ : భర్తృదారికలారా! ఈ స్వయంవరసభనున్న రాజనందనుల నందఱ నేను వేర్వేఱ వర్ణించెదను. మీామీా యిష్టమువచ్చిన వారి గళముల సుమమాల్యముల వేయుఁడు.

(అనుబంధము 13)

(మత్తకోకిల వృత్తము)

ఇతఁడు మాళవభూమి పాలుఁ డ – హీనసత్త్వుఁడు, గాంచుమీా
సతతమంజుల భాషణుండు ప్ర – శాంతరూపుఁడు కోమలీ!
క్షితితలంబున నమితయశుఁడీ – చేదిరాట్సుతుఁ జూడుమీా
ప్రతిహత క్షితినాథవైరియు – పారసత్త్వుఁడు మానినీ!
సుందరీ! నేపాళనాథుని – శుద్ధవర్తనుఁ గంటివే
వందితాఖిలయాచకుఁడు సౌ – భాగ్యశీలుఁడు భామినీ!
వంగదేశనృపాలుడీతఁడు – భవ్యతేజుఁడు చూచితే!
సంగదూర్జిత సుగుణచయుఁడై – శ్వర్యవంతుఁడు కామినీ!
కాంతరో! వరధనదతుల్యుసిఁ - గామినీ జనమారునిన్
శాంతవర్తనుఁగాంచితే పాం – చాలనాథుని శ్రీధవున్
కమలనయన! పరాక్రమాధికుఁ – గాంచు మాంధ్రధరాధిపున్
సుమహిత ప్రతిభాకారదు – సుందరాంగు ననంగునిన్
ఓసతీ! విదిశాపురీశ్వరు – నుదధిభీషణుఁగంటివే!
భాసమానద యావిలసుఁడు – పాపదూరుఁడు భామినీ
శ్రీలతాంగీ! యీా విభుఁడు కా – శ్మీర నాథుఁడుగాంచుమీా
పాలితాఖిలదివ్య బాహుఁడు – భండనస్థలరుద్రుఁడే!

ఘూర్జరేశ్వరు సుందరాంగుని - క్రూరభంజనుఁగాంచుమీ
నిర్జితారిధ రాధినాథుఁడు - నిర్మలుఁడితఁడంగనా!

(తెరలో కలకలానంతరమున)

ఉ॥ ఓరి దురాత్ములార వినుఁ _ డోరి పరాక్రమహీనులార! యే
తీరునఁ గాశికాపురప - తిపతిపుత్రులఁబెండ్లుదూడ, మీ
రారసి, తత్స భాతలము - నందును జేరితి? రింకవీరులై
పోరఁగరండు-గెల్చికొని - పొండు; తదీయకుమారికాతతిన్ ॥

కాశీ : ఏమి యీమహాభీలభీషణంబగు కంఠరవము! ఎవ్వఁడో దురాత్ముఁడు శుభకార్యవిఘ్నంబాపాదింపఁదలంచి వచ్చినట్లు తోఁచుచున్నది. వలయునెడల ఖడ్గాఖడ్గిం బోరిగెలువ, రాజలోకంబెల్ల సంసిద్ధమైయున్నదిగదా!——

అందఱు : రానిండు; ఆ దురాసంధుడెవ్వఁడైనసరియే - కృతాంతావాసంబునఁ బ్రాంతకాఁపుగాఁ జేసెదము.

(దాశరాజు, దర్పముతో ప్ర॥)

దాశ : రాండి, నాయాళ్ళల్లారా! నేనుసెకరవర్తిరిమావఁన్నా-వొద్దురా వొద్దురా అంటే యినోఁడేఁడీ! సావఁడి- నాకొండెల్లారా! భీసుముడి సేతుల్లోబడి సావండి; బతక దలిసి నోళ్ళయితే పారిపోండి——

సుధా : రాజేంద్రా! అనాగరికుఁడై చక్రవర్తిమామనని చెప్పకొనుచుండిన యీతఁడే యీకల్లోలమునకు హేతువు; ఇప్పుడీతఁడు శంతనుపుత్రుఁడును బ్రహ్మచారియునగు భీష్మునిందుఁగొనివచ్చినాఁడు. ముందుగా వీనిని చంపవలయును.

దాశ : మీరంతా సచ్చే రోజులు రానేవచ్చెగా! నాకొండెల్లారా సచ్చినట్టుండక పోరుసాలాడత మెందుకనీ——

సుధా : (కోపముతో కత్తిలాగి) ఓరీ! దుర్మతీ! నీచవంశసంభూతా! ఈకల్లోలమున కంతకును మూలకారణము నీవే! కావున,నిన్ను చంపక మానను; రమ్ము——

దాశ : (కేకలువేయుచు) ఓబీసమయ్యోఁవ్! బీసమయ్యోఁవ్! సన్నీడు సంపొత్తుండాడు——రావయ్యోవ్!

(తరువాత ఖడ్గహస్తుఁడై భీష్ముఁడు ప్రవేశించును)

భీష్మ : (సుధానిధి కత్తినిలాగివేసి), తుచ్ఛుఁడా! ఆమహాత్ము నెవ్వ నిగాఁదలంచి, విజృంభింప సాహసించితివి? నీశిరంబిదె యూడి ధరపైఁబడును కాచుకొమ్ము. (సభ్యులనుఁజూచి) ఓ సభ్యులారా! నాప్రతిజ్ఞ నిదె యాలకింపుఁడు.

గీ. రాక్షసంబునఁ గాశికా – రాజసుతల,
ముగ్గురనుఁ గొని, నాదు త – మ్మునకువీరిఁ
బెండ్లియొనరింతు; మీరలు – వీరులైనఁ
గయ్యమొనరించి వీరినిఁ – గాచుకొనుఁడు.

(కత్తిద్రిప్పును; రాజులందఱు తిరుగఁబడుదురు)

(భీష్ముఁడందఱును గెలచి రాజపుత్రికలతో నిష్క్రమించును)

(తె ర వ్రా లు ను)

దృశ్యము 2.

ప్రదేశము—ఒక బయలు ప్రదేశము.

ప్రవేశము—(ఆయాసపడుచు, దాశరాజు)

దాశ : (ఆయాసముతో) అమ్మయ్యమ్మయ్య! అబ్బయ్యబ్బయ్య!! ఏందీ–పేణసంకటం? ఇంత మలుగుతదని రాణి సెప్పనే సెప్పింది; బొంకులాడి బైలెల్లొచ్చి, పడాల్సిన పాట్లన్నీ పడ్డా మంతిరి ముండాకొడుకీగందరగోళంలో మాయవెఁపోయిండే! ఎట్టా? ఇగెట్టా? – ఇగెట్టాగూఅంటూ? నారాజ్జెకార మంతా మంతిరి తోటే వుండెగదా– యిగెట్టా? (స్మృతినభినయించి,) ఉండళ్ళె! నీరాజ్జెకారం నీట గలవా? రాణో! రాణీ నెట్టా తప్పించుకుండేది? కొత్తరాణీ వొత్తే పాతరాణీని వొగ్గేత్తా మనుకుంటిినిగాని. కొత్తరాణి గోదార్లోగలిసె! పాతరాణీ శేత వాతరూ తప్పవాయె—

(పాట 9)

(రాణి కోపముతో ప్రవేశము)

రాణి : వొత్తుండావా? రా! రా! నాయాలా; రా! ఇయ్యాల నీకు తప్పవులే పూజలు; రా,

దాశ : (భీతిల్లి) నాపెట్ట రానేవచ్చిందే! ఇంకేందిదారి? మంతిరుంటే ఆలోసెనయినా సెప్పును గందా!–ఆడూలేడు. కసక నేనివ్వాడాడదాని సేతుల్లో షడ్డానన్నమాటే! సావోబతుకో–యెదటఁబడితేనే మంచిది.

రాణి : పెళ్లాడ దావఁనే వోతివా! సిసిగ్గుసితక!

(అనుబంధము 14)

నీకొచ్చినన్నేళ్లు వొవరికొచ్చినై రా! తలంతా నెరిసె. ముసలోడివైతివి; నీకెందుకురా పెళ్లి; ఏదీ నీకొత్త పెళ్లికూఁతురు? దాన్ని, నిన్నూ కలిపి మంచాని కిరిసికట్టి కొట్టేను– జాగ్గరత! ఏమనుకుంటుండావో? మనుసులో—

దాశ : ఇగో! యింటుండావా? అన్నేలమ్మాటలు నామీఁదెయ్యమాకు నా రాణుండంగ మల్లీనాకు పెళ్లికూఁతు రెందుకనీ?–

రాణి : "ఎందుకనీ" నేనే అడుగుతుండా?

దాశ : నేను పెళ్లాడతాని కెల్లినట్టు నీకు సెప్పిం దోరూ అంటా?

రాణి : అచలు, నువ్వాడి కెల్లతి వెందుకని అంటా–

దాశ : బీసుముఁడు రమ్మన్నప్పు డెల్లొంద్దఁటావా యేందే?

రాణి : అబ్బ! మా దొడ్డరాజువు దొరికావని, బీసుముఁడు రమ్మనతం నువ్వెల్లతం– ఎంతసాగుచో సాగుచు. ఉండుండు; నీకిట్టాగాదు. నాయాలా! పొరకపూజ సెయ్య ల్సిందే! (ప్రస్థానము)

(తరువాత మంత్రి భయముతో ప్రవేశము)

మంత్రి : మారాజా! నిస్కారనంగా సచ్చిపోడును గందా! వొళ్ల[illegible]గా వంపర బుట్టింది.

దాశ : రాణొచ్చి యూొలైంది. ఇఁగనోరుమూసుకో! పొరక [illegible]నెల్లింది.

మంత్రి : మారాజా! ఏందయితేనేంగాని, పిల్లని దేవరోరికియ్యనంటు కని, బీసుముఁడు......

దాశ : ఉశ్శో! రాణొచ్చే యూాలైందని సెపితినిగా! నీకు బుద్ధిలేదు మంతిరీ!—

(రాణి చీపురుకట్టతో ప్రవేశము)

రాణి : (మంత్రి చెవినిపట్టుకొని కొట్టుచు) నేనింటుండాలే! నీఆబద్ధీకాలన్నీ యింటుండాలె! మంతిరి సెండాలుండా మీా రాజుపెల్లి కెల్లతం పెల్లాడతాని కేనా?

దాశి : (చెప్పవలదని సైగచేయును)

రాణి : (రాజు చెవికూడపట్టుకొని) నీసిగ్గుసితక! సెప్పొద్దంటుండావా? ఉండండి; మీాయిద్దరికి పొరక పూజ సేత్తా రండి—

(పాట 10)

(ఇద్దఱిని కొట్టుచు నీడ్చుకొని ప్రస్థానము)

(తెరవ్రాలును)

దృశ్యము 3.

(ప్రదేశము—హస్తినాపురోద్యానము)

(ప్రవేశము—అంబ ఒంటరిగ)

అంబ : (స్వగ) ఈపుష్పసుగంధఘ్రాణము చేత నాకు పూర్వ విష యములు స్మృతికి వచ్చుచున్నవి!.........ఆహా! విధిఘట నము! ఒకక్షణములోన, నామనోహరుఁడగు సాళ్వుని వరింపనున్న, నాకీదురవస్థఁగూర్చిన, యీభీష్ముని సాహస మేమని చెప్పవచ్చును?......ఔరా! ఏమిది? - రాక్షస వివాహము క్షత్రియు [illegible]క్తమైనదను హేతువొక్కటియే యీబలాత్కృతి, మూల [illegible]ణమా? కన్య యభిమతం బరయు [illegible]క్కఱలేదా? భీష్మునిపెద్దగాఁబొగడుదురే? ఆతఁడింత [illegible]ంతింపఁజాలకపోయెనా?......కానిమ్ము, అరసెదఁగాక! ఎవరక్కడ!

(ప్రవేశము—దాసి)

దాసి : ఏమిసెలవు?

అంబ : మీా రాజెక్కడ?

దాసి : మా రాజనఁగా?

అంబ : భీష్ముఁడు-

దాసి : భీష్ముఁడు మా రాజుకాఁడు; రాజు నీ మగఁడే.

అంబ : ఛీ! అదేమి? అట్లు మాటాడెదవు ?

దాసి : ఔనమ్మా! విచిత్రవీర్యుఁడు నిన్నిచ్చి......

అంబ : పలువా! నాయెదుట నధిక ప్రసంగములు చేయకుము. మారాడక మీ భీష్మునితో నేను తన దర్శనము నభిలషించితినని చెప్పుము.

దాసి : నిన్ను పెండ్లి కూఁతుం జేయుటకు నీ చెల్లెండ్రతో పాటు-

అంబ : ఆమాట లిఁక వలదు, పొమ్ము.

దాసి : (తనలో) ఇట్టి బింకము లనేకములు మగఁడు రాఁగనే దారిలోనికి వచ్చినవి. (ప్రస్థానము)

అంబ : నన్ను విచిత్రవీర్యునికిచ్చి పెండ్లిచేయుటకు సంకల్పించిన వీరి చందము తెలిసెను; బలవంతముగ, భీష్ము డెట్లు నాకీ వివాహము నొనర్పఁగలఁడో, తెలిసికొందును; ఇప్పట్టున నేను ధైర్యమునే వహింపవలయును. అడుగో! భీష్ముఁడు......

(ప్రవేశము—భీష్ముఁడు)

భీష్మ : అమ్మా! తమ సెలవేమి?

అంబ : మహాత్మా! నన్ను మీరు బలాత్కారముగ, స్వయంవరమునుండి, నా సహజన్మలతోఁ గొనివచ్చితిరి. ఇందులకు హేతువు నే నడుగవచ్చునా ?

భీష్మ : అవ్వా! వేఱుగా హేతువేమున్నది ?

గీ. బ్రాహ్మ్యముఖవివాహంబుల - రాక్షసంబు
క్షత్రియోచిత మౌట నా - సభను మిమ్ము
చేపఁటి బలాత్కృతిఁ గొని - తెచ్చినాఁడ;
సతులఁగాఁ జేయ నా యను - జన్మునకును.

అంబ : అందులకు బాలికాంగీకృతి వలదా! రాక్షసవివాహధర్మమున రాక్షసధర్మమే, యవలంబనీయమని తలఁచితిరా? ఇది యార్య

లక్షణమేనా? బలవదంగీకృత కార్యఘటనములయం దాకన్యక, ఆత్మవధంబు సల్పిన, నా పాపం బెవ్వారిదని తలంచితిరి ?

భీష్మ : అమ్మా! ప్రమాదవశంబున దమ యనంగీకారము నెఱుంగక, తెచ్చినమాటనిజమే! అందులకు మీ క్షేత్రప్రతిబంధకమునులేదు; నావలన మీ కేయపాయంబును గలుగనీయను; తమ యిచ్ఛ వచ్చినయెడకు క్షేమముగఁ జేర్చువాఁడను; ఈ ప్రమాదమును క్షమింపుఁడు.

అంబ : సాళ్వమహీపాలుని తత్స్వయంవరంబున, నేను వరింపనుంటిని? అందుల కవరోధముఁ గల్పించి మీరిట్లు నా యాశాలతికను ఛేదించితిరి. నన్నిపుడు సాళ్వసన్నిధికిఁ జేర్పుఁడు.

భీష్మ : అనుజ్ఞ......మాతృసమానలగు మీ సిగపూవు వాడకుండ, నేఁడే ప్రయాణసన్నాహము చేయించెదను.

(పాట 11) (తెరవాలును.)

*(దృశ్యము—4)

(మధుపాన మొనర్చుచు సాళ్వుఁడు, ముగ్గురు మిత్రులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సాళ్వ : ఓ మధురసమా! ఆ మధురాధరాధర సుధారసమవై, నా హృదయ తాపము నపహరింపుము. (త్రాగుచున్నాఁడు)

1. మి : అడియేన్ దాసుణ్ణి. (త్రాగుచున్నాఁడు)

2. మి : అడియేన్ దాసానుదాసుణ్ణి (త్రాగుచున్నాఁడు)

3. మి : అడియేన్ దాసదాసానుదాసుణ్ణి. త్రాగుచున్నాఁడు)

సాళ్వ : ఆహా! ఆహా! యీ దివ్యామృతరసమున నా ముద్దులగుమ్మ యగు నంబ ప్రతిఫలించుచున్నది. ఓయమృతస్వరూపిణీ! ఓకాశీ రాజనందినీ! ముసిముసి నగవులతో నాకౌఁగిటం జేరుకొని యీ ద్రాక్షారసమును నీమధురామృతరసస్పర్శనమున మఱింత మధు

* ఈరంగము శ్రీ మైలవరపు భాలభారతీసమాజకవి వెంకట చెన్న కేశవులు గారిది.

రము గావించి నీమృదులపాణిపల్లవముతో నీపానపాత్రము నా పెదవుల కందించి నన్ను - బ్రహ్మానందతరంగిణీ తరంగముల నోలలాడింప వచ్చితివా? ఎంత సుదినము! ఎంతటిభాగ్యము!

1. మి వహ్వా! వహ్వా! నా దేహస్థితి యిప్పుడెలాగున్నదంటే-సముద్రం కెరటాల మీాఁది డింగీ లావున్నది.

2. మి ఓ! ఓ! ముల్లోకాలు తల్లక్రిందులుగా బోల్తాపడ్డానికి సిద్ధంగా వున్నాయి

3. మి ఛూ! ఛూ! త్రాగుబోతు నాయాళ్లారా! సాళ్వరాజుకు సంతోషం కలిగించే మాటలు మాటాడ లేకాని తైతక్కలతో తప్పుడు కూఁతలతో ప్రొద్దుచ్చుకుంటున్నారా? ఎగిరి తంతే యేడు లోకాలుదాటి యెన్మిదోలోకాన బడాలె-కబర్దార్!

సాళ్వ : సాళ్వరాజునకు సంతోషమా! ఈజన్మమున కింక సంతోష మెక్కడిది? నాసంతోషము నామోహంపు మొలకయగు నంబతో, భీష్మచండాలునిచే నపహృతంబైనది-హా దుర్భరము! కురువంశపాంసనకృతపరాభవము దుర్భరము! కాశీశ్వర తనయా విరహవేదన దుర్భరము! అయ్యో! స్నేహితులారా!

గీ. మైకమునసైన మదిరాక్షి - మఱతునంచు
మధువుఁద్రావ మనోవ్యధ - మఱియు హెచ్చె
నీరు దప్పిని దీర్చుకో - నేయిఁ ద్రావ
దాహబాధ యధికమైన - దారిగాఁగ.

3. మి : (స్వ) ఆమాట నిజం- నాకు సారా కొంచెమెక్కువైతే చచ్చి నోళ్లంతా జ్ఞాపకంవచ్చి వెగిలివెగిలి యేడుపొస్తాది- ఇఁగ్గబది కునోళ్లు జ్ఞప్తి రావటానికేం? (ప్ర) మహారాజా! ఇంకోగిన్నెడు మధువు సేవించండి, అంబ మరపొస్తుంది-దానిఁగన్నమ్మ మర పొస్తుంది. ఊ! సందేహించకండి-

సాళ్వ : మీారును ద్రావుఁడు.

(అందఱు త్రాగుచున్నారు)

2. మి : ఓ!ఓ! ఏఁ విమజా! ఏఁవిమజా! దేవతోత్తుకొడుకులకు దీని రుచి తెలియక పోమట్టి కాని తెలిస్తే వెధవ అమృతబాండం సీతమ్మ కొడుకు సుగ్రీవుఁడెత్తుకపోతే దానికోసం యేడుస్తారాయేఁటి?

1. మి : ఏహే! అమృతమాండం ఎత్తికెల్లినోఁడు సీతమ్మకొడుకు సుగ్రీవుఁడు కాడోయ్—యినత కొడుకు యిబీసనుఁడు-

3. మి : మీా మొగము గరుత్మంతుఁడురా?

సాళ్వ : అవును - గరుత్మంతుఁడు సుధాకలశము నపహరించినట్లే గాంగేయుఁడు నాప్రియురాలి నపహరించినాఁడు! వాఁడు దానిని బెండ్లియాడెనేకదా? ఆఁ! ఆత్మహత్యయైనఁ జేసుకొననుగాని యంబ యాతని నంగీకరించునో! ఏమో? చంచలకన్నఁ జంచల యగు మించుఁబోఁడివి నిశ్వసించుటయెట్లు? ఆహా! నిశ్చయముగఁ బరిణయమే జరిగియున్న మొగల నీచట్లనిరేయి వారిరువురు శయ్యాగృహముఁ బ్రవేశించి యున్నరు. ఆ! ఆ! అదుగో! అదుగోఁ! క్రొత్తపెండ్లికొడుకు - కురుకుల పాంసనుఁడు పడుక టింటిలో హంసతూలికా తల్పము నెక్కి యంబరాక కాశా దృష్టుల నవలోకించుచున్నాఁడు. ఆహా! ఆహా! ఆహా! ఇదిగో! ఇదిగోఁ! గాశీరాజవంశవారాశి బడబాగ్నిజ్వాల - కృతఘ్నతా మూర్తి అంబ సముచితవస్త్రాభరణ శోభితయై సిగ్గువెనుకకు; వలపు ముందునకు నెట్టఁ దడఁబడునడకలతో నిజమనోహరుఁడగు భీష్ముని సన్నిధానమున కరుగుచున్నది—వాఁడు మందస్మిత సుందర వదనారవిందుఁడై దీనిఁజేరఁ బిల్చుచున్నాఁడు - ఇదిలేని లజ్జందెచ్చిపెట్టుకొని యేమియు నెఱుంగని నంగనాచివలె నటించుచుఁ దలవంచికొని నిలుచున్నది! హా! వాఁడుచేతులు చాఁచుచున్నాఁడు—ఇదివాని కౌఁగిటఁజేరుకొనుచున్నది? హా! ఏమిమధుర మందహాసము? ఏమి మనోహర చేష్టావిలాసములు? ఏమి లలితలజ్జానటనములు, హా! హా! బింబోష్ఠచుంబనములు నీవీబంధస్పర్శనములు నఖక్షత దంతక్షత వ్యాపారములు? హా!హా! ఓనూతన దంపతులారా! సంతతస్వర్గ సౌఖ్యసాధారో

హాణముమీాకు- శాశ్వతనరకలోకపతనము నాకు-హా! కులటా!
కాశీరాజనందనీ! ఛీ! చండాలా! భీష్మా! అంబా! అంబా!

(క్రిందఁబడి పోవుచున్నాఁడు)

1. మి ఓసి! మారాజు పడిపోయినాఁడు ఏమిటికర్తవ్యం.

2. మి కర్తవ్యమేమిటి! మనముకూడా పడిపోయేటట్లు తప్పత్రాగడమే. యథా రాజా తథా ప్రజా అన్నాఁడు.

3. మి ఏడ్చినావు? ఆ సారాకాయ యిటు దే! రెండు సారాచుక్కలు పెదవిమీఁదవేస్తే చప్పరించి యాయనేలేస్తాఁడు.

(అట్లుచేయును)

సాళ్వ : హా! చండాలా! భీష్మా! కృతఘ్నురాలా! అంబా!

అంబ : (తత్తరముతోఁ బ్రవేశించి) మహారాజా! వచ్చుచుంటిని. అయ్యో! ఇదియేమి? సాళ్వరాజేంద్రుఁడు దుర్వ్యవసాయ పారీణులగు దుష్టులంగూడి మధుపాన మొనర్చుచున్నాఁడు! అక్కటా! ఎట్టి కర్మము తటస్థించినది?

సాళ్వ : ఛీ! ఛీ! యెవ్వతెవు నీవు? ఇక్కడ కెందులకు వచ్చితివి?

అంబ : (స్వగతము) ఆహా! నాయభాగ్యదేవత నన్నింకను విడువనట్లున్నది! కానిచో నీమహానీయుఁడిట్లు వృచ్ఛించుచున్నాఁడేమి? (ప్ర) ప్రాణనాథా!

సాళ్వ : ఛీ! ఛీ! యెవ్వఁడు నీ ప్రాణనాథుఁడు? అధమాధముఁడు భీష్ముఁడు! ఓసీ! పుంశ్చలీ! ఆకురుకులాపశదునిఁ జేపట్టి వానితో ననుభవింపవలసిన సుఖము లనుభవించి హృదయమునకుఁ దృప్తిగలుగక నన్ను వలలో వేసికొనఁదలంచి ఎగ్గుసిగ్గులు విడిచి నాసన్నిధికరుదెంచి నన్ను ప్రాణనాథా! యనిపిల్చుచుంటివా? వీనివిడిచివానికడకు వానివిడిచివీనికడకు వచ్చుటకుఁ బోవుటకు నీవు భోగపుఁబుట్టుకఁ బుట్టితివా యేమి?

అంబ : సాళ్వరాజేంద్రా! అన్యాయమన్యాయము! నన్నిట్లునోనాడు టన్యాయము!

(అనుబంధము 15)

ఓ ప్రభూ నీ హృదయ మెంతలో మాఱిపోయినది? నన్ను గూర్చి యిట్లు శంకింప నీకు మనసెటుగలిగె? పుంశ్చలీ! యని నన్ను సంబోధింప నీకు నోరెటులాడె? ఎట్టి కఠినోక్తులాడితివి? యెట్టియన్యాయమున కొడిగట్టితివి?

చం. వలఁబడినట్టి పక్షిగతి - వ్యాఘ్రమునోటికిఁ జిక్కుజింకయున్
బలె, నలభీష్ముచేతఁబడి - ప్రాణము మానమువాయ కాకృపా
నిలయుని వేఁడి వీడిచెఱ, - నీపదసన్నిధి కేఁగుదేరఁగా
నలువురిలోన, నన్నిటులు - నవ్వులపాలొనరించె దే ప్రభూ!

సాళ్వ : ఏమేమి? ఆకృపానిలయుఁడు భీష్మచండాలుఁడు నీవు వేఁడినంతనే హృదయము గరిగి నిన్ను విడిచిపుచ్చినాఁడా? ఆబలవయ్యున్యుని చేతఁజిక్కి మానప్రాణములఁ గాపాడికొని మరలివచ్చిన నిన్నెంతని కొనియాడవలయు? ఆహా! ఆడుదిబొంకిన గోడఁబెట్టినట్లుండు నందు రిందులకేఁ కాబోలు? ఓసూనృత భాషిణీ!

సీ. తేనెటీఁగల దోలి - తెట్టెనపహరించి,
తేనెఁద్రావక మాను - దేబె యెవఁడు?
ముండ్లు, జేమిందూర్చి - పుష్పమ్ముద్రెంచి వా
సనచూడకయె పోవు - జడుఁడెవండు,
చెట్టుపైకెక్కి కో - సినయట్టి ఫలమును,
చవిచూడకే వీడు - జాల్ముడెవఁడు?
దారులఁగొట్టిన - ద్రవ్యంబు గొనకయే
వీధిఁబాఱఁగ వేయు - వెఱ్ఱియెవఁడు?

గీ. కత్తిఁబట్టి ఘోరాజిరం - గమ్ము మెట్టి
రక్తముంగార్చి వైరి రా - ట్రాజినోర్చి
బలిఁదాగొనిచన్నట్టి - పద్మనేత్ర
ననుభవింప కూరకపంపు - ననదయెవఁడు ?

3-మి : కష్టపడి కాచుకొన్నసారా త్రాగకుండా పారబోసుకునేదద్దమ్మ యెవఁడు? త్రాగ్గాయెక్కువైతే నిషావల్ల మిగిలినదాన్ని పాఱ

బోసుకున్నాడన్నా నమ్మెచ్చు అసలే యంటకుండా పాఱ బోసుకున్నాడంటే యెలానమ్మడం–

అంబ : ఓసాళ్వరాజేంద్రా! నీ విషమపరీక్ష యింకను మానకుంటివా? మహాప్రభూ! నీచరణదాసినగు నాహృదయము చలమునుబోలె నిశ్చలమైనదిసుమా? నాప్రేమము శరజ్జ్యోత్స్నా స్వచ్ఛము సుమా? చిననాటంగోలె నాహృదయముగాని నాప్రేమముగాని నీకుందక్క నన్యునకు లేశమైన సర్పింపంబడియుండలేదు. నాదైవమవగు నీచరణసాక్షిగాం బ్రమాణముసేసి చెప్పుచుంటిని. ఆభీష్మునివలన నాకన్యాత్వమునకు నెట్టి భంగమును గలుగ లేదు– ఆ దయామయుండు నాహృదయము నెఱింగిన వెంటనే "అమ్మా! నీమనమన్యాధీనమగుట యెఱుంగక పొరపాటున నిన్నుం గొనివచ్చితిని. నీవు నిరాటంకముగ నీవలచిన మనోహరునిం జేరంబొమ్మని సగౌరవమ్ముగ స్యందనమ్మునెక్కించి పదవుర పూంబోడులం దోడొసంగి నీసాన్నిధ్యమున కంపినాడు. ఆ సారథియు నాకుందోడువచ్చిన యింగనులును నీయాజ్ఞంగొని తమపురంబున కరుగుటకింకను ద్వారముకడ గాచుకొనియున్నారు – వారినడిగి యిందలి సత్యాసత్యములం దెలిసికొనినమైన నన్నుం బరిగ్రహింపుము---

3. మి : త్రాగుంబోతునకు గంజాయిదమ్ముగాండును నల్లమందుభాయిగాండును సాక్షులైనట్లు నీకు వాదునాక్షులా? వారిసాక్షము పాపు కల్లువలె పరిగ్రహణయోగ్యంకాదు–

సాళ్వ : కన్నులకుం గనంబడుచున్న విషయమును వీనులతో విని తెలిసికొనుట యెందులకు? అక్కఱలేదు– ఎంతటి విచిత్రోదంతము? ఓ కాశీరాజకుమారీ!

ఉ. అంగడిలోని బొమ్మంగొను – నంతకు మాత్రము నగది, కొన్న మీఁ
దంగడికూరకే విడిచి – దానిందలంపని పాలపాపం డ
ట్లాగన నిల్లుసేర్చువఱ – కోరటముంగని, యిల్లుసేర్చుపై
నింగ్రుపముట్టకేవిడిచె – నే? యతఁడంత నపుంసకుఁడటె?

ఇదియే సత్యమైనచో భీష్ముని నిర్భరకృపాధురీణత్వమునకు వెఱ్ఱిబాగులతనమునకు నాశ్చర్యపడవలసినదే!

అంబ : సత్యము. మహాప్రభూ! ముమ్మాటికిసత్యము–

సాళ్వ : సత్యమా? ఓసీ! అనృతస్వరూపిణీ! అసందర్భప్రలాపినీ! సంగరమొనర్చి బల్మిని నిన్నుఁ గొనిపోయినవాఁడు నిన్నంటకుండ ముట్టకుండ "పో మాయమ్మాపో"యని పంపినాఁడా? పాపము?

గీ. అర్ధరాత్రమ్మునందుఁ బ్రా – ణాశవీడి
కన్నముంద్రవ్వి యింటఁగ్రొ – త్తొన్న ధనముఁ
దిరుగఁదద్ధనస్వామికిఁ – దెచ్చియిచ్చు
వింతవెఱ్ఱిబాగులదొంగ – భీష్ముఁ డహహా.

3. మి : పెండ్లాలతో కాపురంజేసే ముండాకొడుకులే చక్కని స్త్రీ చేఁజిక్కితే కక్కుర్తిపడకుండామానరు–ఇఁక ఘోటకబ్రహ్మచారి నాయాలవ్వూర కేవదుల్తాడంటె నేను సారా మాన్తానన్నమాట.

అంబ : మహారాజా! ఆ దేవవ్రతుని పవిత్రచరిత్రము నీవువినియుండవు. ఆ మహానుభావుఁడు తండ్రికొఱకు రాజ్యమును, వివాహమును విసర్జించిన నిష్కలంక చరిత్రుఁడు– బ్రహ్మచారి–

సాళ్వ : అతఁడస్ఖలిత బ్రహ్మచారి! నీ వపూర్వకన్యాశిరోరత్నమవు– సరిపోయినది–మీరిరువురు కట్టఁగట్టుకొని భగ్గుభగ్గునమండు [illegible]గ్నిగుండమునంబడి మ్రగ్గి [illegible]డిబూడిదయైపొండు– ఛీ కులటా! పాపాత్ములారా! నాయె[illegible]సుండి తొలఁగిపొమ్ము– చవితి [illegible]ందమామవలె నీమోము [illegible] జూడఁదగనిది_

అంబ : ఓదయానిధీ! నేను నీకో[illegible] నామనోహరుండనగు నీకొఱకు [illegible]దేకవీరుండగు భీష్మునిఁ [illegible]వాని వలచ్యము నేసితిని. దివ్య [illegible]మ్రాజ్యపీఠమునుబోని [illegible]రాజ్య సింహాసనమును నెడము [illegible]లితోఁ[illegible]న్నివైచితిని. [illegible] న్నె నిన్నే ప్రాణముగ సర్వస్వముగ [illegible]ర్వేశ్వరునిగ నమ్మికొని [illegible] నీపాదకింకరినగు నన్నుఁ బరి[illegible]హింపక తిరస్కరించుట ధర్మముగాదు, న్యాయముగాదు.

ఈశ్వరసాక్షిగ ఆ భీష్ముఁడు నా కన్యాత్వమును చెఱుపలేదు. నా యెడల జాలిగలిగియే నీసాన్నిధ్యమున కంపినాఁడు. ఇందు లేశమైన నసత్యము లేదు.

సాళ్వ : లేకపోవుఁగాక-నీకన్యాత్వమునకు భంగము గలుగకపోవుఁగాక నిన్ను నే నెట్లు పరిగ్రహింతును?

ఉ. అక్కట నెఱి దీటిపోవుటనో? - యక్కటికంబుననో? యెడంద నీ చక్కదనంబు నచ్చుమినొ? - షండుఁడు గావుటనో? యతండు ని న్నిక్కడ కంపుఁగాక? యిట- నెవ్వఁడు నిన్నుఁ బరిగ్రహించుఁ జీ కక్కినకూటికాసపడఁ - గామిని? సాళ్వుఁడు జాగిలంబఁటే?

3. మి : ఓశ్శొత్తు కూఁతురా! ఏమనుకొనుచుంటివి- మా మారాజు పురుష సింహముగాని గ్రామసింహము గాఁడు- తెలిసినదా? హో. హో.

అంబ : (ఆత్మ) పశువును జోరీఁగలేగాని తేనెటీఁగ లాశ్రయించునా? తగినస్నేహితులు- ఈమూర్ఖుఁడు తాను నన్ననరాని మాట లనుటయేగాక యీ త్రాగుఁబోతులతోఁగూడ దిట్టించు చున్నాఁడు-నరాధముండగువీని మోాలనాకింక దైన్య మెందులకు? నాగతితుద కెట్లు కాఁగలదో యట్లు కాఁగలదు! (ప్ర) ఓసాళ్వ రాజనఖుఁడా! మీమహారాజు గ్రామసింహామో - పురుషసిం హామో నిర్ధారింప నిన్ను బోఁటి త్రాగుఁబోతుపెద్దలే తగిన వారు సుమా!

ఉ. తనచెంత మక్కువం గలుగు - తామరసాక్షిని బల్మి నెవ్వఁడో గొనిచనఁగన్నులంగనియు - గొంకునఁ బ్రాణముతోడఁ జెంతి, ఆ వనిత పాదోవిధిన్ చెఱను - బాపి తనుంగనరాఁగఁ బౌరుష మ్మునుప్రకటించుధీరమణి-పూరుషసింహమొ గ్రామసింహమో? ఓ సాళ్వరాజా! నేనిదే వెడలుచుంటిని-

సాళ్వ : ఆఁగుము ఆఁగుము. మావలన సమ్మానింపఁబడకయే పోదువా? ఓరీ! మిత్రులారా. ఇది సిగ్గువిడిచినది-సిగ్గువిడిచిన చేడెకుఁజీర

మాత్రమెందులకు? మీరుదీని వివస్త్రంగావింపుఁడు—ఊ! చూచెదరేమిరా?

1. మి: నీవురా—

2. మి : నీవురా—

3. మి : నాకునీపాతోపాటు సారవతగ్గినదిరా? ఇంకొక కాయడుసారా వుంటే— నాసామిరంగా ...

అంబ : ఓరీ! అధమాధమ! నీచాత్మ! వీరు నీతోఁ బాటు త్రాగుటకే గాని యిట్టి సాహసమునకు సమర్థులుగారు—వారేల? మగవాఁడవైనచో నీవు కావింపుము నను వివస్త్రను—పరమశుంఠా గ్రేసరా! ఇదిగో! మహోగ్ర కాలాహి వాలమునుబోని మచ్చె లాంచలమును నీవు స్పృశింపుమురా! ఉత్తర క్షణముననే దురభిమాన చార్ధ్య పరికంపమానమగు నీశిరము నీయొడలినుండి నేలంపడి ధూళీ ధూసరితమై పోవఁగలదు. ఊ స్పృశింపుమురా! పాలుఁబోఁతా! ఈప్రజ్వాల దగ్నిజ్వాలను స్పృశింపుమురా!

సాళ్వ : నీపాతివ్రత్య ప్రభావమున నన్నుఁ జంపెదవుగాఁబోలు? ఏది చూతము—

(పైటచెంగు పట్టుకొనును)

అంబ : పాతివ్రత్యప్రభావమునఁగాదు ఇదిగో! ఈశాత ఖడ్గాంచలమున—

(మొలనుండి కత్తిదూసి సాళ్వని పొడిచి నిష్క్రమించుచున్నది)

(యవనిక వ్రాలును)



భీష్మబ్రహ్మచారి

చతుర్థాంకము

దృశ్యము 1.

ప్రదేశము—భీష్ముని మందిరము.

ప్రవేశము—కేశవుఁడు, భీష్ముఁడు.

కేశ : ఆయుష్మంతుఁడా! నీవు, మంచిపనిఁ జేసితివి; ఏమనిన—

గీ. లేమలకు నాత్మ సంప్రీతి - లేకయున్న-
పెండ్లి కన్నను, మృత్యువే - ప్రియముగాదె?
కాన, వారలమానసా - కాంక్ష నెఱిఁగి,
మసలుటయె మేలు జగమున - మనుజ పతికి—

భీష్మ : నీవనినమాట నిజమేకాని, అంబతప్పఁ దక్కిన యిరువురును, నాసోదరుఁడగు విచిత్రవీర్యుని వివాహమాడిరి. కాని, అంబమాత్రము, సాల్వుని కడకరిగెను. సాల్వుఁడామె నేమి పరాభవించునో యని నాహృదయము శంకాసంకులమగుచున్నది.

కేశ : ఆతఁ డామెయందు ప్రేమనిల్పినవాఁడేయగుటవలన, నట్లు జరుగకుండుఁ గాక!

భీష్మ : కేశవుఁడా! నీవు ప్రపంచధర్మమును మాత్రమే తెల్పితివి; గాని - సాల్వుని యెడల మాత్రము నీయనుభవ వచనములు సాగవుసుమా! ఏమనిన—

ఆ. మధురసంబుచేఁ బ్ర - మత్తుఁడౌ సాల్వున
కెలమిఁ బ్రణయ మహిమ - మెఱుక పడునె?
అందు, దుష్టజన మ - యస్థుఁడౌ నాతని,
వర్తనంబు దెలియ - వలెనె? యెందు—

కేశ : ఔను అదియును, నిక్కమే-

భీష్మ : ఉండుండుము; ఎక్కడిదో భీషణధ్వని-

(తెరలో)

ఓహో! పరిజనులారా! మీ ప్రభుఁడగు భీష్మనాముఁ డెక్కడ? మీ ప్రభుఁడగు భీష్మనాముఁ డెక్కడ?

భీష్మ : (తెరవంకఁజూచి) ఆర్యమిత్రా! కేశవ! అవచ్చు భీకరవిగ్రహముం దిలకింపుము.

గీ. కన్నుదోయిని జ్వాలదగ్ని - కణము లురల,
ము కగతి కేశతతి భుజ - మ్ములనుఁ జెదర,
నూర్పుగాలికి చన్దోయి - యూరకెగుర,
నేఁగుదెంచెడు నీదిశ - కేలతాంగి—

ఈసతి నిక్కముగ సాళ్వరాజుచేఁ భరిభవింపఁబడిన యంబవలె నాకుఁదోఁచుచున్నది.

కేశ : నాకును అట్లే తోఁచుచున్నది.

(తరువాత, అంబ వికృతాంగియై ప్రవేశించును)

అంబ : (శోకముతో భీష్ముని పాదములపైఁబడి) ఓ దయాస్వరూపా! నేను వెండియు నీపాలఁబడినందులకు మిగుల లజ్జావతినగుచున్నాను. సాళ్వభూపతి, నేనిచ్ఛాపూర్వకంబుగనే నీవెనువెంటఁ దవిలివచ్చితినని శంకించి - పదుపురలోన నన్ను వరాభవము పాలుగావించెను-తత్పరాభవమును నేను భరింపనోపక యాతని మత్కారవాలాహతుల పాలుగావించితిని. ఇప్పుడు నేను నీ మూలమున, నన్యారక్షణము లేనిదాననైతిని. నాకింక నీవే రక్షకుఁడవు; నన్ను పరిణయంబై కీర్తినిలుపుకొమ్ము—

భీష్మ : [చెవులుమూసికొని] హరిహరీ!- ఎట్టి వ్రతభంగాపాదకములగు కటువాక్యములు నాశ్రవణ పుటంబులఁ జొచ్చుచున్నవి. ఓయమ్మా! నన్ను మన్నింపుము—

గీ. నేను జనకసంప్రీతికై - నూనుకొనుచుఁ
బరిణయంబుఁద్యజించిన - వాఁడనమ్మ!
అట్టినేనెట్లు వెండియు - నఘమొనర్తు
బ్రహ్మచర్యమెచాలు; నీ - బ్రతుకునందు—

గీ. నేనుపరిణయమైన, సం - తాన లాభ
మందుదునటంచు, రాజ్యార్హ - డౌనుసుతుఁడ
టంచు, భీతుఁడైనా తాత - యానతిచ్చెఁ
గా ననువివాదూరుని - గమ్మటంచు—

గీ. ఈ భవంబున నాజన్మ - కింకనొక్క-
గతిగలుగదమ్మ! తల్లిరో! కమలభవుఁడు
బ్రహ్మచారివిగమ్మని - వ్రాసియుండ,
నెట్లు నీకోరికను నిర్వ - హింప గలను?—

ఆ. అవనిజనులు నన్ను - నామరణాంతము
బ్రహ్మచారినంచుఁ - బలుకుచుండఁ
దండ్రికై త్యజించెఁ - దనలాభమని పల్కఁ
దనువుగడచుఁ, గీర్తిఁ - దాల్తునమ్మ!—

కావున నీకోరికమాని, నీయిచ్చవచ్చిన రాజకుమారు నెవ్వని నేని వరింపుము పొమ్ము.

అంబ : (దుఃఖించుచు) అయ్యయ్యో! ఇంకనాగతియేమి? బలిమిఁగొని తెచ్చిన నీవేభరింపఁజాలనని పరిత్యజించినప్పుడు, ప్రేమపాచుర్య మొనరించిన మహారాజే నా ప్రవర్తనమును శంకించినప్పుడు—నేనింక నొరుల నెవ్వరినర్థింతును? ఎవ్వరికడ కరుగుదును? నాయంతట నేను, లజ్జాపరిత్యాగమొనరించి, యెవ్వరిపాదములం బడి దీననై, పరిణయమాడుమని వేడుకొందును? నాకు, నాథుఁడెవ్వఁడు? హా! విధి! ఈ లోకమునఁనొక్క- యనాథను సృష్టించివిడిచితివా! రాజా! నా కెందఱు బాంధవులున్నను, మీా మీా పాదములపాలిటంబడి ప్రాధేయపడి, నిరాకృతనై

దుఃఖింప నలున నా మొగంబున లిఖించెనా? నాగతియింతేనా? యింతేనా?

(అనుబంధము 16)

భీష్మ : అమ్మా! నేనేమిచేయుదును? విధినీయందు ప్రతికూలసంకల్పుఁడై యుండెనని తోఁచుచున్నది.

గీ. చెలులదువ్వరఁ దోడి తె - చ్చితిని, నిన్ను
విడిచె సాళ్వుఁడు మధుపాన - వివశుఁడగుచుఁ
గాంచ నిదియెల్ల దైవ సం - కల్పమమ్మ
మనుజయత్నంబు లేదిందు - మానవతిరో.

కాన, నేనిందసహాయుఁడన; నీవు సాళ్వునిఁ గోరితి నన్నంతనే వేఱొండు ప్రతిబంధకమును వచింపక, నిన్నువిడిచితిని; త్వదీయ నాశనమునకు హేతుభూతుఁడగు వాఁడా దుష్టసాళ్వుఁడే! అందులకా నరపశువునకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తమయ్యెనుగాదా! కావున, నింక క్రోధముడిగి పితృమందిరమున కరుగుము; ఆందోళికా పరివారాదులనిప్పుడే సిద్ధపరిచెదను. (పాట 13)

అంబ : (క్రోధపరవశయయి) ఓదుష్టరాజా! ఏమి నీ లజ్జావిహీనత! ఇందు దోషము లేదనుచుంటివా? కాదు; స్వలాభాపేక్షచే మదభితంబెఱుంగక, బలాత్కార రాక్షసవివాహంబునకుఁగొని వచ్చిన నీ యదియే ప్రథమాపరాధంబగును. మధుపానమత్తుఁడైయున్న సాళ్వుని లెక్కయేమి? శాశ్వత బ్రహ్మచారినని యును, దేవవ్రతుండననియును, కీర్తిశాలివైననీవే, యొక్కయబలను శరణాగతయైన యనాథను, నిరాకరించిన నీ కేమున్నది? ఛీ! నీకిదియొక యశమేయని గర్వించుచుంటివా? ఓమందుఁడా! మానినీపరాభవ మహావాంఛానువర్తీ! రాజలోకాపయశో పాదకా! నీ దుష్టమానసము నెఱుంగక, కాంతాజనంబు పేరు విన్నమాత్రంబున, గడగడవణంకు, నసమర్థుండవని తెలియక నీ సన్నిధికి మరలవచ్చిన నేనే, కడుంగడునింద్యురాలను. నిన్ను

దూషింపనేటికి ? (కేశములను విసృతములను గాఁజేసికొని) కటకటా! ఇంక నాకెవ్వరు రక్షకులు ? ఓ మృత్యుదేవతా! నన్నేల నీవింకను జీవింపఁజేసెదవు? శీఘ్రముగ నీలో గలుపు కొనుము.

భీష్మ : అమ్మా! శాంతినందుము, శాంతినందుము.

అంబ : (పండ్లుపటపటఁ గొఱుకుచు) శాంతి, శాంతి ఇంకను, నా కీ జన్మమునకు శాంతియెక్కడిది? నన్నింతటి పరాభవమునకుఁ బాల్పఱచిన నిన్ను, నిన్ను వధింపవలయు, నే నాత్మశాంతి నంద వలయును; గాంగేయ కృతపరాభూత శుష్కమానసకాసా రమా! వెండియుఁ బరిపూరిత ప్రతీకారవిష ధారులచే సముద్వే లితవుగమ్ము. క్రోధమా ! భీషణాగ్నిహోత్రజాజ్వల్యమాన ప్రపూరితివై ప్రకాశించుము; ఓ నిరాధారనగునంబా! ప్రళయ సమయమున భీషణమహాకృతినందిన క్రోధనికురంబయగునంబ ననుకరింపుము. ప్రతీకారము, ప్రతీకారము.

—: భీష్మకృత మహావమాన ప్రతీకారము :—

(కేకలు వేయుచు ప్రస్థానము)

(భీష్మ కేశవులు వెఱగంది చూచుచుందురు.)

(తెర వ్రాలును)

దృశ్యము—2.

(ప్రదేశము—అరణ్యభూమి)

ప్రవేశము—వికృతాంగి యగునంబ

(అనుబంధము 17) పాట 15

అంబ : (ఆయసముతో) కటకటా! ఈ నిబిడ గహనాంతరమున, నెంత దూరము నడతును? తీక్ష్ణమగు, నీ యీ తపంబున నా కా హారములేక, మూఁడుదినంబులయ్యె - ఇంకెంతని తాళెదను ?

సీ. కడుదీన గతిమీఱి - నడలించు వడగాడ్పు
విశ్వంబునం దెల్ల - వీవఁ దొడఁగె
గడు భయంకరమైన - ఘనచండ కరతాప
మఖిల దిక్తటముల - నలము కొనియె-
భీమదావాన లా - భీలమహా దావాగ్ని
గహనాంతరంబును - గాల్పనయ్యె-
జల శూన్యతను నార్తిఁ - జలియించు మృగములు,
వనవీథులనుఁ బడి - వఱవ సాఁగె

గీ. నాల్క తడియారె; మదిని సం - తసము దీఱె,
నవయవంబులు బలహైన్య - మంద సాఁగె
పాదముల యందు సత్తువ - వాసిపోయె
నడువఁగా నోప; నీ గహ - నాంతరమున-

ప్రతీకారమునందలి పట్టుదలచే నెట్టులో, యింతదూరము-
వచ్చితిని, ఇంక ముందు నాకు గతియేమి? నాదుర్ఘట యత్నం
బున కడ్డుపడి నాప్రతిజ్ఞం దీర్చువారెవ్వరు?

సీ. క్రోధమా! నీకింకఁ - గుదురేది నావంక,
ప్రతినఁ దీర్పఁగలారి - వెతకఁబొమ్ము-
మాత్సర్యమా! నన్ను - మఱిమాలి చేరితి,
వరుగుమా! నీను డ - క్కైనయెడకు
రోషమా! శాత్రవ - శేషంబుఁదీర్పని
నన్నేలమదిఁ గోరి - నావు నీవు
మత్ప్రతీకారమా? - మదిలోననీవొక్క
దాన వేటికినీవు - ఒరలిపొమ్ము

గీ. ప్రాణమా! నీవునాకు దు - ర్భరముగాన,
వట్టికట్టెను ధరపైన - వదలిపొమ్ము
శోకమా! నీవునాకుఁ జ - ర కుసుమమ్ము
నిన్ను నాయంతవదలుచు - న్నదాన.

ఓ దురదృష్టవంతురాలవగుజననీ! నీప్రసన్నపుత్రహస్తమున, నీవృథివికి భారముగాఁగంటివి!

మ. దశమాసంబులు మోసి గర్భమున, సద్వ్యుత్పత్తిఁ జెన్నారఁ బెంచి, శరీరామయపాళిఁ బ్రేమమున శాన్తిం బొందఁగాఁ ద్రోసి, సద్యశముం గాంచెదనంచు నెంచితివిగా — తల్లీ! యిటులీనుఁ, దుర్యశముం గూర్చెదనంచు నెంచవుగదా!—హా! దైవచిత్తంబెటో.

బలహీనతచే నవయవంబులు వృద్ధతీలికలవలె వ్రేలాడుచున్నవి, నాలుక తడియారె! కన్నులు పరవశంబులై భారంబున, మూఁతలు వడుచున్నవి. శ్రీమన్నారాయణా! అనాథబాంధవుఁడ వగు నీవు దక్క నాకిప్పుడు దిక్కెవ్వరు?

(మూర్ఛిల్లును)

(తరువాతఁ బరశురాముఁడు ప్రవేశము)

పర : (స్వగతము) నేను తపోనిష్ఠయందుండ, "శ్రీమన్నారాయణా!" యను నబలాకంఠరోదనశబ్దంబు వినవచ్చెను. పాపమీమహారణ్యంబున, నట్టి ప్రాణభీతియందు నార్తనాదమెవ్వరో విచారించి, నాచేఁజేసినంత సహాయంబు చేసెదఁగాక! (నాల్గడుగులు ముందునకు నడిచి) ఓహో! ఎంతభీభత్సాకారము!

గీ. రాజవంశ ప్రభూతంబుగా — రాజసాంగ
గాఁ దోఁచెడు, రోష — వికారమైన
వదనపద్మంబు గనుపడు — వాడియుండె,
విస్రస్తమై కేశబంధంబు — విరలమగుచు

నంసగలంబుల నట్టిటు — లాడుచుండెఁ
శివునితో వివాదంబాడి — భువికివచ్చి
నట్టిశర్వాణిగాఁదోఁచు — నంబుజాక్షి!!
ఈమె యేమో పెదవులు కదల్చుచున్నది; ఆలకింతము——

అంబ : (మూర్ఛయందే తనలో) ఓరీ! భీష్మచండాలా! నీప్రతాపముం జూపుటకొక్క యబలయా లభించె. ఛీ! నపుంసకుఁడా! నీవని,

నన్ను పాదములంబడిన తరుణిం గాదని వెడలనడిపింతువా?
నీ బ్రహ్మచర్యము చూడుగాను!—నిర్వేదము — నిర్వేదము
(తత్తఱపడిలేచి పరశురాముని జూచి నిర్విణ్ణురాలగును)

పర : తల్లీ! భీతినందకు; నేనన్నుండనుగాను. క్షత్రియ కాంతారదం దహ్యమాన విలయానల ప్రతిమానుండనగు పరశురాముండ—

అంబ : స్వామీ! నమస్కారము - తమదర్శనముచే నీ దీనురాలు కృతార్థురాలయ్యెను; శుష్కసస్యంబులకు గంగాలహరి లభ్యమైన తెఱంగుననున్న యది.

పర : తల్లీ! ఇప్పుడు నీవు నిష్ఠురలోన, భీష్ముని నిందించితి వదియేమి?

అంబ : దేవా! దేవరవారితో లజ్జాసంయుతమగు నాదీన చరిత్రము నేమని మనవి చేయుదును?

పర : ఆవిషయంబున, నీసేమియు లజ్జింపనలదు; వెఱువవలదు, వెను దీయవలదు - ఏమనిన,

చ. పరశువుం దాల్చి, యీకరము - పారధారావరకోటిం గూల్చెం దా
నిరువదియొక్క మాఱు లౌ; న - హీన్ వెలయించెను క్షత్రరక్తసా
గరముల, దాని వెంచుకొనును - జ్ఞప్తికిం దెచ్చెద నొక్కసారి, నీ
వరమరలేక తెల్పుండగు నమ్మ! త్వదీయవిచార హేతువున్.

అంబ : (డగ్గరడిల్లి,) తండ్రీ! అనాథనై —అగతికనై — దిక్కులేక— యీయడవి నొంటికనై సంచరించుచున్న, నాచరిత్రము నడిగి, నన్నాదరించి - నా శ్రవణయుగళంబున, నాశామృతమం బోసిన, మీకన్న నాకుం బరమబాంధవులు వేతెవ్వరు? నాచరిత్రము నాలకింపుండు—వచియించెద—

పర : అమ్మా! శాంతచిత్తవై—వచింతువుగాక రమ్ము—నా యాశ్రమమున కరగుదము. (పాట 16)

అంబ : భాగ్యము. (ఇరువురు ప్రస్థానము)

దృశ్యము 3.

ప్రదేశము—గంగాతీరము.

ప్రవేశము—ధనుర్ధరులగు భీష్మపరశురాములు.

(అనుబంధము 18)

భీష్మ : మహాత్మా!

ఆ. పెద్దవారుమీరు - పిన్నవాఁడ నేను, సం
గ్రామకేళియందు - ఘనులుమీరు
నేనుసుంతయైన - నెఱుఁగనివాఁడనో
యార్య! యిట్టులాడ - న్యాయమగునె?

పర : గాంగేయా! అట్లనుట భావ్యముగాదు, పరాక్రమమునకుఁ బిన్నపెద్దతనములతో నేమిపని? నెలదినముల నుండియును మన మాచరించుచుండిన యీసంగరముకతంబున నీశౌర్య ధైర్యాదులు నాకుఁ బరిపూర్ణముగ నెఱుకపడియెను. ఈదినము సయితము నేనోడితినేని, పరమేశ్వరసాక్షిగా—రణధర్మమున కొక యంజలిచేసి యాపథంబును ద్రొక్కకుందును.

భీష్మ : స్వామీ! నామనవియొక్కటిగలదు; మన్నింపవేఁడెదను.

పర : వత్సా! వచింపుము.

భీష్మ : దేవా?

ఆ. తమకు నే వచింపఁ - దగువాఁడఁగాను, మీ
రార్యులగుటఁ గౌర - వార్హపదవిఁ
గాంచినారు తొల్లి, - గతియించె నాకాల
మిప్పుడురాదు; విజయ - మొసఁగఁబోదు॥

గీ. ఎట్టులో తొల్లి మీరంది - నట్టియశము
తోడఁద్రుప్తివహింపుఁడు - దురమువలదు;
ఇప్మహీనిరాముఁడే మీయ - శమ్ముఁగొంత
నలుపుఁగావించె, నేనట్లు సలుపనోప॥

ఆ. అంబపలుకుమీర - లాలించి యీసంగ
రమ్మొనర్చినారు - క్రమముదప్పి
కాలగతులుమారె, - గాకున్న మీబాహు
బలము దేడ? నేను - గెలుచుటేడ?॥

గీ. వత్సపలుకులయెడ గౌర - వమునసైన
నింతతో మీరు సంగర - ప్రవృత్తిమాని
తపముసల్పుట శ్రేయస - ద్ధర్మమగును,
గానబ్రార్థింతుమిమ్ము న - కృపణిసేయు॥

పర : (పౌరుషముతో) ఓరీ! వదరుబోతా! మేము నీపరాక్రమము నొకింత స్తుతించినంతనే కన్నులు నెత్తికెక్క- పిన్నపెద్దలనుమాట మాని మాకు నీతుల నుపదేశింప నెంతదీర్ఘోపన్యాసమును బ్రాసికొనివచ్చితివి. జయాపజయంబులు దైవాయత్తంబులుగాని తొలుతనూహింపఁ దగినవిగావు—రాముఁడు నారాయణావతారియగుట నేనే యోడితిని. అంతమాత్రమున కాతనితో నీవు సాటియగుదువా? గోవెక్కడ? గోమాయువెక్కడ? నీమానసం బిట్లు గర్వభూయిష్ఠంబని యెఱుంగనైతిని. నిన్న పేక్ష సేయరాదు. రమ్మిఁక నీహాగరణంచెద!

భీష్మ : (స్వగ) ఔరా! ఈతఁడు నావలుకుల వేఱుగాఁదలంచి,యాగ్రహించుచున్నవాఁడు; నామాటలతెఱంగు గ్రహింపఁడయ్యె—ఎంతవిక్రమమున్ననేమి? వైదికులు జడబుద్ధులుగదా! (ప్రకా) స్వామీ! నేను తమ్ము దూషింపఁదలంచికాని, గర్వబుద్ధిచేఁగాని పలుకలేదు. . నిజమారసి, యుభయులకును బ్రయాసము తప్పింతురేమో యని పలికితిని.

పర : ఓరీ! యల్పమతీ! గ్రుడ్డువచ్చి, పిల్లను వెక్కిరించినట్లు నీవా నాకు నీతుల నుపదేశింపవచ్చితివి?

ఉ. క్షత్రియులన్న మండిపడు - సంగరకోవిదబుద్ధినియ్యెనిన్
స్తోత్రముఁజేసినాఁడ! ఘన - శూరతఁగాంచి ప్రహర్ష మంది; భీ
షాత్రుఁడవీవుగావు; స్తుతి - వాక్యములన్నివిసొంగి, యల్పమా
నాత్రముఁజూపుకొంటి, వహా - హా! యనిసెప్పఁబగేలిసేయఁగన్||

(శరమును సంధించి) ఇఁకరమ్ము; యథావిధముగా మనకు సంగరము తప్పదు; నీవు బాలుఁడవై చూపిన విక్రమమునకు హర్షించి స్తుతిచేసితినేగాని నీకుఁ బరాజితుఁడనై కాదు. సంశయము గలవాఁడవేని నావలనఁ బూర్ణపరాభవము నిప్పుడే పొందఁగలవు రమ్ము.

భీష్మ : (రోషముతో) స్వామీ! పెద్దలకీర్తి నిలుప నేనాడిన హితంబున కిదియాఫలము! ఇట్లంౘన నేను మాత్రమేల వెనుదీయుదును? రండు సంగరమునకు.

పర : అట్లయిన నొకవి విక్తస్థలాంతరమున కరుగుదము; రమ్ము.

భీష్మ : ఈసారిఓటమిగల్గినచో నిలుప్పై రణమొనర్పనని పల్కితిరి సుఁడీ! జ్ఞప్తియందున్నదిగదా! ఆర్యు లాడితప్పనివారు.

పర : ఆడినమాటను సూర్యచంద్రులు గతులుతప్పినను దప్పువాఁడను గాను రమ్ము.

(పాట 17)

(ఇద్దఱును ప్రస్థానము)

(తరువాత—అంబ ప్రవేశము)

అంబ : కటకటా! పరశురామునంతటి మహావీరుఁడు సయితము—భీష్మునిచే పరాజితుండగు చున్నాఁడుగదా! ఇంక నన్ను రక్షింప దిక్కెవ్వరు? ఈదినంబునఁగూడ వెనుకటివలెనే తా నోటమి నందినయెడల పరమేశ్వర సాక్షిగా రణక్రీడనే విసర్జింతునని ఘోరమగు ప్రతినఁదాల్చియున్నాఁడే యీ పరశురాముఁడు! నేఁడు మాత్రమీతనికి వెనుకటికన్న నధిక శౌర్యమెటనుండి వచ్చును? అందును వృద్ధుఁడు!......ఓ పరమేశ్వరా! పరశురాముఁడు నీభక్తుఁడుగదా? నేను నీదాసురాలను కావున నేఁడీ

బ్రాహ్మణవీరునకు విజయముంగూర్పుము. (ప్రక్కకుఁజూచి) హాహా! ఇంకేమున్నది? పరశురాముఁడు భీష్ముని శౌర్యమునకుఁ దాళలేక పరశువుతోఁగూడ శరచాపంబులను నేలఁబాఱవైచి యిటేవచ్చుచున్నాఁడు. పరమేశ్వరా! ఎంతలో నాయాశాంకూరములను సమూలముగా గిల్లివేసితివి?

(తరువాత పరశురామ భీష్ములు ప్రవేశము)

పర : వత్సా! గంగానందన!

ఉ. మెచ్చితి; నీసమర్థతకు - మెచ్చితి నీభుజశౌర్యలక్ష్మికిన్
మెచ్చితి; రాజలోకమున - మేటివటంచును నిన్ను మిన్నఁగా
నిచ్చనఁగోరుకొమ్ము; భువి - నేమరమైనను నీకుఁగాన్కగా
సచ్చరితుండవీవు, జయ - సంపదఁగాంచఁగదయ్య బాలకా!॥

భీష్మ : దేవా! తమకృపారసంబున ననన్యవీరసాధ్యంబులగు నాశీస్సుల నందితిం జాలదే! వేఱుగ నాకు వరంబులేల స్వామీ!

పర : ఆనందమున నే నొసంగెదనన - నీవు నన్నుఁ జిన్నబుచ్చుట భావ్యముగాదు;

భీష్మ : దేవా! అట్లయినఁ గోరెదను దయచేయుఁడు.

ఆ. అనఘ! మీదురాగ - హంబునఁదొల్లి న
శించె; క్షత్రకోటు - లెంచరాని
వింక మీఁదవారి - హింసింపచివరంబు.
నాకొసంగుమయ్య! - లోకమాన్య.

పర : ఇది నీకిదివఱకే యొసంగఁబడినది - సంగరమే యొనరింపననికదా పలికితిని. అందులకు దారుణముగా నే నిప్పుడే బాలేందు మౌళినిఁగూర్చి తపమాచరింప హిమాలయంబునకరుగువాఁడ; బాలకా! చిరంజీవివగు బ్రహ్మచారివయ్యెదవు గాక!

భీష్మ : కృతార్థుఁడను.

పర : (ప్రస్థానము)

అంబ : (భీష్మునకెదురుగావచ్చి) ఓ భీష్ముఁడా! నీ కడుపుమంట యిప్పటికి బరిపూర్ణముగ చల్లారినట్లేకదా!

భీష్మ : (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నాకిందు కడుపుమంట యేమున్నది? తొలుత నా బ్రహ్మచర్యమునకుఁ బ్రతిబంధకమగుఁగావున నిన్నుఁ బరిణయము గాఁజాలనని పలికితని. ఇప్పుడు నీ ప్రేరణమునఁ బరశురాముఁడే నన్నురణమొనర్చ బలాత్కరించెగదా!

అంబ : పరశురాముని నీవు జయించినంతమాత్రమున నా ప్రతీకారానలము చల్లారెనని గర్వింపకుము. వచ్చియైనసరియే నిన్నియంబ సాధించితీరును చూచితివా! హుతాశనుండెట్లు వెలుంగుచున్నాఁడో! ఇప్పుడు నేనందు భస్మమై స్మృతిఁగాంచి మరుజన్మమున, నీ ప్రాణములను హరింప సిద్ధమయ్యెదను. జాగ్రత్త! ఇవి యనృతవాక్యములు కావు—నే నిదేయగ్నిం బ్రవేశించుచున్నాను.

(అనుబంధము 17)

జయా! గోలోకనిలయా! శ్రీకృష్ణా!

(అగ్నిలోఁబడి కాలిపోవును.)

భీష్మ : హరిహరీ!

ఉ. చండ పరీభవంబునకు - సైపక యీంపిన వాణి యీశ్వరా!
మండెడు నగ్గిలోనఁబడి - మ్రగ్గుచునున్నది యిట్టివేళ నా
గుండెయు దేహమున్ గరగి - కూడి కృపారసవారిరాశియై
యుండినఁ దజ్జలంబుల ను - హోగ్రశిఖానుని నార్పుదుంగదా!

ఉ. ఈ యలివేణి నన్నుఁబడి - యీవిధి ప్రమదంగారణంబు నే
నో! యెలనాగ ప్రాంతయగు - నో? ప్రతినన్ద్యజియించలేక పన
న్యాయమటంచెఱింగియు న - నాథనొకర్తుఁ దృణీకరించితిన్ ✓
నాయఘమున్ సహింపవె యు - నాథజనావన! లోకపావనా!

(నిష్క్రమించును. తెరపడును)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

భీష్మబ్రహ్మచారి

---

* పంచమాంకము

1 దృశ్యము.

ప్రదేశము—అంతఃపురము;

ప్రవేశము—విచారముతో సత్యవతి.

(అనుబంధము 20)

సత్య : (ప్రక్కకుఁ జూచి) అడుగో! అంబికాంబాలికలతో నాతండ్రి యిటువచ్చుచున్నాఁడు. (చాటున నిలుచున్నది.)

(ప్రవేశము—అంబికాంబాలికల బుజములమీఁదఁ జేతులు వైచుకొని యాయాసపడుచు విచిత్రవీర్యుఁడు)

(మఱియొక ప్రక్కనుండి భీష్ముఁడు ప్రవేశించును. సత్యవతి చేసన్నచే భీష్ముని తనచెంతకుఁ బిలువ నతఁడు వచ్చును.)

సత్య : (అపవారించి) నాయనా! నాతోఁబాటు వీరి దాంపత్య విధానముఁ బరికింపుము.

భీష్మ : (అపవారించి) చిత్తము.

విచి : (వికటముగ నవ్వుచు) ఆవైపు భూదేవి—ఈవైపు శ్రీదేవి—నడుమనేను నారాయణమూర్తి! నారాయణ! నారాయణ!

అంబిక :
అంబాలిక : } నారాయణ! నారాయణ! (విచిత్రవీర్యునిఁ గూర్చుండఁ బెట్టుదురు.)

విచి : మీరిరువురు చెఱియొక ప్రక్క నిలువవలయును (అట్లు సేయుదురు) గంగా గౌరులు కుడియెడమల నడుమ— (ఆయాసము)

అంబా : "స్థాణూరుద్ర ఉమాపతిః"

---

* యీభాగములో 2,3,4 పద్యములు దక్కఁ దక్కిన యీ యంకమంతయు వెం|| చె|| కే|| గాఁడు.

అంబిక : (అపవారించి) ఆవంక నొకనక్క, యీవంక నొకనక్క—నడుమ దిక్కుమాలిన శవము! చెల్లెలా! భుజించుట కాలస్య మెందులకు? (ఒకరి నొకరు చూచుకొని నవ్వుకొందురు.)

విచి : నేను మీభర్తను—మీరు నాభార్యలు—అవునా!

అంబిక : మామెడకుఁ బ్రాఁడు గట్టితివి. (మెల్లఁగ "ఉరిత్రాడు") గనుక—చెల్లెలా! అవునా?

అంబాలి : అవు నక్కయ్యా!

అంబిక : కాని యీతీర్మానమున కొకింత మార్పవసరము—ఏమన; భరించువాఁడు భర్త, భరింపఁబడునది భార్య—కాని యిపుడు భరించువారము (బుజములమీఁదఁ జేతులువైచుకొని నడిపించుట మొదలగు వేళల—) భరించువారము మేమగుటవలన మేము భర్తలము నీవే భార్యవు. చెల్లెలా! అవునా!

అంబా : అవు నక్కయ్యా!

విచి : అటులున్నను మాకు సంతోషమే? స్వల్పతమార్పు—! మీరు నాభర్తలు, నేను మీభార్యను హీ! హీ! హీ! ఆడుమగలు, మగయిల్లాలు! బలే! ఇదే బాగుగానున్నది—

అంబిక : ఇదే బాగున్నది—అవునా! చెల్లెలా!

అంబా : అవు నక్కయ్యా!

విచి : వీవనలఁగొని నాకు మీరు విసరవలయును—
(వీవనలఁగొని యిరువు రొకరికొకరు విసురుకొనుచుందురు)

సత్య : (అపవారించి) నాయనా! గాంగేయా! చూచుచుంటివా! వీరి దాంపత్యమెంత నివ్వచ్ఛరము గా నున్నదో!

భీష్మ : అననుకూల దాంపత్యము—తమ్మునికి మతిగూడఁ బోయిన ట్లున్నది.

గీ. గేస్తు పైకి స్వర్గసుఖములా – క్షితితలంబు
నందయున్నవి యనుట త – థ్యంబచూవె
సతి కనుకూలవతియైన – స్వర్గసుఖము
తరుణి యననుకూలయయ్యెనా – నరకసీమ.

విచి : మీరు నావలన నేమిసుఖము అందుచున్నారు?

అంబిక : మంత్రసాని సుఖము—అవునా చెల్లెలా!

అంబాలి : అవు నక్కయ్యా!

విచి : (దగ్గుచు) నారాయణ! నారాయణ!

భీష్మ : వీరి యవినయమువలన తమ్మునికి వ్యాధియు, మనోవ్యాధియు నధికము లగుచున్నవి.

సత్య : నాయనా! ఇంక నేఁడు బ్రదుకుటయు దుర్లభమనియే నా యుద్దేశము—నాతండ్రీ! కురువంశరత్నమునకు నీకృపాభిక్ష నభిలషించుచుంటిని......నా దుఃఖనాదమునకుఁ జెవినిమ్ము. దేవవ్రతుఁడనగు నీపవిత్రహృదయము నెఱుంగలేక నాతండ్రి స్వార్థపరత్వమున నీజీవితము నిస్సారమొనరించి,—

భీష్మ : అమ్మా! అకారణముగ తాతయ్యగారిని మీరేల నిందింతురు? నాజీవితము నిస్సారమైన దనుమాట కేవలభ్రాంతి మూలకము చూడుఁడు—

సీ. పాపసంసార సం - బంధబంధము రోసి
స్వేచ్ఛమై నగుఁడు జీ - వింపఁదగదె?
అవని నశాశ్వతం - బైన సౌఖ్యముమాని
చిరతరానంద మా - సింపఁదగదె?
జాయాసుతాది సం - సర్గదోషము నీఁగి
బ్రహ్మైక్యవాప్తిఁ - బడయఁదగదె?
ఇహమె స్వర్గంబుగ - నెడి దురేచ్ఛనడంచి
పరమునకై పాటు - వడుటదగదె?

ఆ. వె. ప్రకృతికాంతాయుగళి - పరిరంభణమునుండి
వెడలి [illegible]మున వి - వేకగతుల
హాని నొందుచుకన్న - నానందజీవన
విధముగలదె తల్లి! - విశ్వమందు—?

సత్య : నాతండ్రీ! నీ వివేక బాలభానునురీచుల యెదుట మాయాజ్ఞానాంధకారము పటాపంచలగుచున్నది. కాని, బాబూ! నీవు వివాహమాడిన వంశము నిలుచుటకు—

భీష్మ : అమ్మా! నాదృఢవ్రతమును మీమాటలచేఁ జెదరఁగొట్టి సంసారపంకావృతమగు మహాకూపములోనికి మాత్రము నన్ను లాగవలదు. వినియుండరా మీరు నాదృఢప్రతిజ్ఞను.

(పాట 18)

ఉ. నశ్వరమై నిసర్గఫల – నాశనమౌ నిహసౌఖ్యవృత్తికై
శాశ్వతమైన సత్యము న – సంగతమాత్రయఁ ద్రోసిపుచ్చి యీ
విశ్వమునందు హీనుఁడను – పేరు భరింపఁగఁజాల నమ్మరో!
విశ్వజన ప్రమోదకర – వృత్తివహించెద బ్రహ్మచారినై.

అదిగాక—తల్లీ!

గీ మూఁడువంతుల ప్రాయమ్ము – ముగిసిపోయె
జరుగుచున్నది నాల్గవ – జాము—నెందుఁ
గలదె? సాంధ్యవేళను మేలు – కొలుపుపాట
తెల్లగడ్డంపు పెండిలి – చెల్లునమ్మ!

సత్య : నాయనా! పోనిమ్ము–వంశమునిలుచు నుపాయమైన నాలోచింపుము. ధర్మసంతానము వంశము నిలుపఁగూడదా?

భీష్మ : వ్యాసభగవానునితో నాలోచింతును. మీరు చింతఁదక్కియుండుఁడు. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

విచి : అంబికా! అంబాలికా! అయ్యో! నాకాళ్ళు తీపులెత్తు చున్నవి—

అంబిక : చెల్లెలా! నా కాళ్లు తీపులెత్తుచున్నవి (కూలఁబడి, ఈ బాధ సహనయించువా రెవరు ?

అంబాలి : అక్కయ్యా! నా కాళ్ళు తీపులెత్తుచున్నవి. (కూలఁబడి) ఈబాధ సహనయించువా రెవరు? ఓ సురలారా! నరులారా! కిన్నరులారా! రండు. రండు. మమ్ము రక్షింపుఁడు.

విచి : అబ్బబ్బ! బాధ, బాధ - (ఏడ్చుచున్నాఁడు.)

అంబిక : అంబాలిక:— అబ్బబ్బ! బాధ, బాధ- (ఏడ్చుచున్నారు.)

(సత్యవతి యాశ్చర్యముతో, జూచుచుండును)

(తెర వ్రాలును)

(దృశ్యము 2)

ప్రదేశము—సభామంటపమునకు ముందు

ప్రవేశము—దాశరాజు.

దాశ : జయా! సిరిసిరి రాజాదిరాజా! ఇదొరకు చేపలరాజా యిగ మీాన కురురాజ్జెంమా రాజా! దాశరాజా! జయా అనండిరా! మీాగొంతులుగొయ్య! అనండిరా!

భటుడు : (ప్రవేశించి) ఓయ్! పిచ్చాసుపత్రికి బోయేత్రోవ అది. ఇది రాజసభకు బోయేమార్గము. నడు. నడు.

దాశ : ఎవర్రానువ్వు! ఇసుకదొంతుకులాగ నెత్తిమీానకళ్ళూ, మట్ట గడసలాగ మాడుమొగము నువ్వూ, నడునడు అంటున్నావే! మరేద నూడ్నక్కఱలేదా ?

భటు : నీ మొగానికి మర్యాదా ?

దాశ : అలాగంటావేంటిరా? నామొగం గరానగల్లా మొగంలాగ లేదా? నీమొగంలాగ నిద్రోయిలేచిన తెల్ల మొగంలాగవుందా?

భటు : ఏడ్చినావు. నడునడు, అట్టు మాడిపోతుంది.

దాశ : నీ తాత్తరంగాదురో! నా నోరనుకుంటుండావో ? శంతను మారాజు మావని, సత్తొతి తండ్రిని. యిచిత్రయిారుడి తాతని. ఇగమీాన కురురాజ్జానికి రాజుని. దాశరాజుని.

భటు : దాశరాజువా ? అబద్ధము, దాశరాజు ఇల్లాలితో యిబ్బంది పడలేక సముద్రములోపడి చచ్చాడని నా చిన్నతనంలో మా అవ్వ చెప్పేది.

దాశ : ఇల్లాల్తో యిబ్బందిపడలేక అని యాచ్చేపిత్తుండావా? పసితనం లో బల్లోపంతుల్తోటి మునలితనంలో యింట్లో యిల్లాల్తోటి దెబ్బలుతినని మొనగాడోడంటా! అది కొటికమాటనిజం. సేంగ

లేక నేను శావలొ రక్తానికని వంకెట్టుకొని మంత్రితో గలిచి, ఓడెక్కి సముద్రంమీద యుత్తర దేశాలకెళ్లింది నిజం. తుపా నొచ్చి వోడ మునిగింది నిజం—

భటు : నీవెట్లా బ్రదికావు? నీమంత్రేడి ?

దాశ : ఓడతో డింకగొట్టాడు. యీతలో కొట్టుమీను శావలాగ యీ దేవాణ్ణి కామట్టి యీడియీడి యీవలబడ్డాను. అదేదో దేశం— అక్కణ్ణుంచి మనమనుషుల్లోకి వచ్చేసరికే యేభైయేళ్ళు పైన అయింది. ఆలిమీద అలగడంవల్ల యింత కొంపమునిగిం దని రాణీకాళ్ళయిన బట్టుకొని రాజీపడదామని ఎదికి ఎదికి యీ దేశాని కొచ్చేసరికి, రాణీ రాళ్లల్లో గలిచింది. చేపలపల్లె చెట్లల్లో గలిచింది. కూతురింటి కొద్దామని బయల్దేరాను. దార్లో కూతురుకొడుకు సచ్చాడని తెలిచింది. కొడుకుపోవడం చేత యేడుస్తూ రాజ్జెకారం నడుపుకోలేక నాబిడ్డ యెంత కష్ట పడుతుందో ఆ రాజ్జెకారం నా బుజాన యేసుకొందామని మరింత తొందరగా యీడికి పరుగెత్తుకొని వచ్చాను— కూతు రిల్లుగదా అని వచ్చిందుకు యీడ యింతమరేద జరిగింది— చెడి కూతురింటికి వచ్చేవాణ్ణి చెప్పెట్టికొట్టాలి.

భటు : రాజ్యభారము వహించడానికి నీవెందుకు? ఆవిచిత్రవీర్య మహారాజునకు కొడుకులు మనుమలు—

దాశ : యిచిత్తరయీరుడికీ కొడుకులూ! ఆచయదగ్గునాయాలకు సం తెలాగలిగింది? బదికుండంగానే పుట్టారా? చచ్చినాక పుట్టారా!

భటు : (మెల్లగా) నీమనుమడి భార్యలు వ్యాసభగవానుని యనుగ్ర మువల్ల వంశము నిల్పారు.

దాశ : హా! సస్తిని—సస్తిని. మగడు సచ్చినాక సంతుగనే కులం యేకులం మారుమనంకులం—యెక్కవోళ్ళ యెవారం యిలా గుంటుంది—యీళ్ళతో చమందం చేసినోళ్ళకు కులంలేదు అయితే ఆ యిచిత్తరయీరుడి కొడుకులు గూడ కొడుకుల్నిగన్నారు—

భటు : ఒకాయన నూర్గురుని— రెండోఆయన అయిదుగుర్ని—కని సచ్చాడు—

దాశ : అబ్బ్యగూడ యిలాటివోళ్ళే అనుకుంటా!

భటు : అది యింకారహస్యం— ఉన్నదిలే. యిప్పుడు వాళ్ళు వీళ్ళు రాజ్యభాగాలకు జుట్టుజుట్టు పట్టుకోవడానికి సిద్ధపడుతున్నారు. వాళ్ళకు వీళ్ళకు రాయభారం జరుపుటకు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు వచ్చాడు. రాయభారం రంగం జరుగబోతుంది—

దాశ : ఉన్న దేదో సరిసమానంగా బంచుకోకుండా యెర్రినాయాళ్లెం దుకు పోట్లాడాలి, అయితే యీళ్ళు నాకేమవుతారు. మనుమడి మనుమలన్నమాట—సరే; నేనెల్లి యీళ్ళచెంపలు వాయఁ గొట్టి యీ సువారం పరిస్కరిస్తాను.

భటు : ఆగు—ఆగు—ఏడకువెళ్తావు?

దాశ : రాచసబకు.

భటు : వీలులేదు. ఇప్పుడు రాజగు దుర్యోధనచక్రవర్తికిఁ దమ్ముఁడగు దుశ్శాసనులువారు "సత్యవతి బంధుగులమని చాలమంది వచ్చి తేరతిండి తింటున్నారు. వాళ్ళను వెళ్ళఁగొట్టటమేకాకుండా, యిగమీఁద అలాచెపుతూవచ్చేవాళ్ళను కట్టివేసి పిచ్చాసుపత్రికి పంప"మనిఆజ్ఞచేశారు. కాబట్టి నీవిప్పుడు పిచ్చాసుపత్రికి నడు.

దాశ : ఆరి వీడితప్పాసిగోయ్యా! ఎంచేత అలా ఆగ్నచేశాడు?

భటు : తిండికి వృథావ్యయమని పైగా— చేపలవాళ్లు రాజకుటుం బానికి బంధువులమని వస్తే అవమానం అని—

దాశ : అవమానమా! సీ! సీ! శాపలోళ్ళపిల్లనిచేసుకోవడం, దానికి పిల్లల్నిగనడం, ఆళ్ళకు పుట్టడం, అవమానంగాదు—ఆళ్ళ బం దుగులు గావడం అవమానం— సీ! సీ! యెక్కువోళ్ళకు పిల్ల నివ్వడంకంటె యేట్లోబడేయటం మంచిది. ఏదో జుట్టుకుందా మని తలకుమించిన చమందం చేస్తే— ఆఖరుకు గలిగే లాభం అంతా యింతే! ఆ! అంతే! ఏమంటావు?

భటు : ఆ! అంతే!

దాశ : ఎక్కువోళ్ళతో చమత్కారం చేయ నేకూడదు- చేస్తే ఆళ్ళ యింటివరకు రానేగూడదు. అందుట్లో చెడి ఆడపిల్లే రాగూడదు, చెడి కూతురింటికి వచ్చిందానికన్నా—జో లెగట్టుకొని అడుక్కు తింటే మంచిది. ఆ! అంతే!

భటు : అంతే! (నిష్క్రమింతురు)

3 దృశ్యము.

(ప్రదేశము—రాజసభామండపము)

(ప్రవేశము—ధృతరాష్ట్ర విదురులు భీష్మద్రోణులు, దుష్టచతుష్టయము. మునులు, శ్రీకృష్ణుడు)

శ్రీకృ : బావా! దుర్యోధనా! పాండవులు పైతృకంబగు రాజ్యభాగమును నిమ్మనుచుకొని నన్నుంపుచున్నారు. వారు నీపంపున బండ్రెండేండ్లరణ్యవాసమును, ఒకయేడు అజ్ఞాతవాసమును గావించి తిరిగివచ్చి తమ యర్ధరాజ్యమును నపేక్షించుచున్నారు.

దుశ్శా : అజ్ఞాతవాసము పూర్తిగాకపూర్వమే ఫల్గునుడు ఉత్తరగోగ్రహణంబున మాకంటబడి, సమయభంగము గావించి తన వ్రేలితోడ దనకన్నే పొడుచుకొన్నాడు.

శకుని : కావున దిరిగి ద్వాదశవర్షములు అరణ్యవాసమును, ఒక సంవత్సర మజ్ఞాతవాసమును గావించి బ్రదికివచ్చినయెడల, అప్పుడు పాలొసంగుటకు రారాజు సందేహింపడు.

భీష్మ : దుశ్శాసనా! అర్జునుడు ఉత్తరగోగ్రహణంబున మనకంటబడిన నాటికే అజ్ఞాతవాసవత్సరము సరిగా బూర్తియైనది.

దుశ్శా : ఓహో! పాండవపక్షపాతము!

భీష్మ : కాదు. ధర్మపక్షపాతము!

దుర్యో : సోదరా! నీవు మిన్నకుండుము. శ్రీకృష్ణా! పైతృకంబగు రాజ్యభాగమేమి? విచిత్రవీర్యాత్మజులలో నా తండ్రి ధృతరాష్ట్రుడే పెద్దవాడు. రాజ్యార్హుడగ్రజుడే! తమ్మునికి భాగమెక్కడిది? అతనికి లేనిభాగ మతని సుతులకెక్కడిది? నీ వెఱుంగని క్షత్రియధర్మ మేమున్నది?

భీష్మ : క్షత్రియధర్మ మాలోచించిన జాత్యంధుఁడు రాజ్యార్హుఁడే గాఁడు, పాండురాజే

దుర్యో : పాండురాజే యంగీకరించి నాతండ్రిని సింహాసనమెక్కించి తాను భృత్యుఁడై మెలంగినాఁడు. అప్పుడు కురుపితామహులు గూడ నొప్పుకొన్నారు.

భీష్మ : సుయోధనా! అయిన రాజ్యానర్హుఁడగు పుట్టుగ్రుడ్డిని నీతండ్రిని స్వాభాత్రంబున రాజుగావించిన, ఆ పాండురాజు నందనులయెడ నీవు చూపవలసిన యాదరణయా యిది? ఇదియా క్షత్రియ ధర్మము?

కర్ణ : క్షత్రియధర్మము సంగరమొనర్చి రాజ్యముఁ గైకొనుటయేగాని లేనిభాగమునకు రాయబారము లంపుటగాదు.

దుర్యో : అవును.

శ్రీకృ : ఓ దుర్యోధనా!

శా. శాంతింగోరినవారు వారగుటచే - సంధింప నన్నంపినా
రంతేగాని సమిద్విహారమున కా - వంతేనియున్ జంక రా
కుంతీనందన శౌర్యసాహసములున్ - గోదండపాండిత్యముల్
పంతంబుల్ వచియింప నేటికి కవి వి - శ్వక్షోణి విఖ్యాతముల్.

దుర్యో : శ్రీకృష్ణా! స్తోత్రపాఠములు చాలింపుము. వారు వీరులైనచో యుద్ధముచేసియే కురురాజ్యసింహాసనము నాక్రమింతురుగాక!

శా. ఏకచ్ఛత్రముగాఁగ నేలవలె వా - రేగాని నేఁగాని, యం
తేకానీ! యెవరెట్లువాకొనఁ గా - నీ! భాగమేనిత్తునే?
నాఁకున్ భీతియొ! వారి శౌర్యములఁ నె - న్నన్, రాలునే గాలికేఁ
తాకుల్? మాధవ! కట్టిపెట్టుము తదీ - యస్తోత్రవాక్యావళుల్.

శ్రీకృ : గాంధారీనందనా! దుర్యోధనా! అర్ధభాగమీయ నిచ్ఛగింప కున్న నయిదూళ్ళయిన నిమ్మని వారడుగుచున్నారు.

దుర్యో : బిచ్చము? కాని యిది అపాత్రదానమే?

ఉ. ఆయతపాండితీనిలయు - డంచు నొసంగనా? వేదధర్మముల్
వాయక భూస్థలిన్ మెలఁగు - పాఱుఁడటంచును నిత్తునో? జగ
దేయ కవీంద్రులం చిడనా - దీను లనాథలటం చొసంగనో?
దాయల కేమి? యూళ్ళయిదు-దానము సేయుటయేమి? కేశవా!

శ్రీకృ : సుయోధనా! నీవు దాతవుగానక్కఱలేదు. దానము సేయనక్కఱలేదు. ఇప్పుడు కురురాజ్యమునకు నీవు పాలకుండవై యుంటివి గనుక న్యాయము సేయుము. ఈ రాజ్యమునఁ జాల భాగము పాండురాజ భుజబలార్జితము. వా రాతనిపుత్త్రులు. అయిదూళ్లుమాత్రమిమ్ము.

శకు : అయిదూళ్లిచ్చినను అర్ధరాజ్యమిచ్చినను పాలుపంచి యిచ్చుటయే! ఇది దానమని యెవరును సంస్తుతింపరు.

శ్రీకృ : పాలుపంచియిచ్చుటయే కానిమ్ము—దానఁ మీకు సత్కీర్తియే గాని దుష్కీర్తి గలుగదు.

దుర్యో : తప్పక కలుగును.

శ్రీకృ : ఏమని?

దుర్యో : వారితో యుద్ధము సేయుటకు జంకి కౌరవు లీవిధముగ పాలు పంచియిచ్చిరని!

శ్రీకృ : అయిన నీవిందుల కంగీకరింపవా?

దుర్యో : ముమ్మాటికి!

శకు : వేయిసార్లకు!

దుశ్శా : లక్షసార్లకు!

భీష్మ : నాయనా! దుర్యోధనా! దుర్మానము దుర్దశామూలము. అధర్మమునకన్న ధర్మము బలీయము - అధర్మపహతుండవై ధర్మమూర్తులగు పాండవులతో వైరము పెట్టుకొనకుము.

గీ. హితమెఱిఁగి వారిభాగమీ - పీఁచు వేని
సమరమునఁ, ప్రజాసౌఖ్యమ్ము - సమసిపోవు
విప్లవము దేశమందు నా - విర్భవించు,
ప్రబల రక్తప్రవాహముల్ - పాఱునయ్య!

మహావీరులగు వారితో నీవు కలసియున్న మిమ్ము దేవనాథున కైనఁ దేటిచూడ శక్యముఁ- అధికారమ్మున నుండుటంజేసి పెక్కుయోధులు నీకు సహాయులున్నను వారిది ధర్మపక్షమగు టంజేసి వారికి సాయము సేయువారుండకపోరు. యుద్ధము తప్పక జరుగును. జయాపజయమ్ముల మాట యటులుండ నిరు బలగమ్ముల ననేక శూరులు మరణించుట ధ్రువము- దాన దేశము నిర్వీర్యమై పరిపాలించు సమర్థులులేమి నంతఃకలహ ములలోఁబడి తుట్టతుదకు బరాధీనమైపోవును-ఇట్టి దుష్కీర్తికి నీవు పాలుగాక వారిపాలు వారికొసంగుము.

దుర్యో : శుష్కవన్యాసములకు సుయోధనుఁడు బెదరఁడు.

శకు : సత్యము.

దుశ్శా : సత్యము.

శ్రీకృ : సత్యము- దుశ్శాసనా! సత్యము.

గీ. కొండవలిని గడ్డిఁగట్టి - కొట్టఁగాక
చింతకాయలు రాలునే - మంత్రములకు?
పెనుగదాహతిఁ దొడవిఱిఁ గినను గాక
సంధికొప్పునె దుర్మాన - చక్రవర్తి!

దుర్యో : యాదవా! అనవసర ప్రసంగము గావించుచున్నాఁడవు-

శ్రీకృ : అవసరమైన ప్రసంగముననే గావించెదను. వినుము. ఓ రాజ రాజా !

సీ. పాండుపుత్త్రుల కీర్తి - పాలొసఁగవయేని
పాలువారికొసఁగెద - నాలకింపు!
సురనదీసంభవ - సహస్రపత్త్రసైంధవ
కర్ణాది వీరులు - కత్తిపాలు
చావగుకుండు దు - ష్టమ్మున్న పత్ మీకు
మారవర్గం బభి - మన్యుపాలు
శకుని నీమామయ్య - సహదేవుపాలు, న
కులుపాలు కర్ణుని - కొడుకులెల్ల

గీ. నీకు సోదరశతముతో - నీవు భీము
సేనుగదపాలు, కురురాజ్య - సింహాపీఠి మాకు సంక్రమించు
మరకలేని కీర్తియును ధ - ర్మజునిపాలు సౌమ్యతను
తప్పదింతయుఁ దథ్యంబు - ధరణినాథ!

దుర్యో : ఈజోస్య మెవరుగుణించినది?

శకు : త్రికాలవేది యాదవసింహము-

దుశ్శా : ఓహో! గొల్లలు జోస్యము సెప్పుచున్నారు. కలికాల మారంభమగుచున్నది కాఁబోలు—?

శ్రీకృ : ద్వాపరయుగమున వసనీశాగముదఁగిన పిమ్మటఁగాని కలి యారంభము గానేరదు.

శకు : స్వాముల వారందులకే జన్మించినవారఁటగదా?

భీష్మ : సత్యము- అధిక్షేపించు వథమాధములుగూడ శీఘ్రకాలములో నాసంగతి నెఱుంగుదురు.

శకు : అంత పండుగదినమా యీకన్నులకు?

భీష్మ : నీకన్నులకు పండుగదినము వచ్చుటకే కౌరవపాండవ కలహ నాటకమునకు ద్యూతనాంది నారంభించితివి. కపటసూత్రధారి!

శకు : కపటసూత్రధారి శౌరికాఁబోలునే!

దుర్యో : మాధవా! వేయిమాటలెందులకు? వారికి రాజ్యము గావలసియున్న యుద్ధముసేసి తీసుకొనుఁడని చెప్పుము- ఇదియే నీసంధికిఁ బ్రత్యుత్తరము!

శ్రీకృ : ఓరాజరాజా! బాగుగా నాలోచించుకొనుము- తరువాతఁ జింతించిన లాభము లేదు.

సీ. గాండీవి విల్లూని - చండకాలుఁడువోలెఁ
జండత మిమ్మెల్లఁ - జెండువేళ
భీముండు చలమూని - పెనుగదం జేఁబూని
మృత్యువో యన ననిన్ - బేర్చువేళ...

గురువృద్ధ కులవృద్ధ - పరమబాంధవకోటి
తెగి స్వర్గమున కరు - దెంచువేళ
ద్విరదాశ్వరథ పదా - తివ్రాతములు సంధు
లెడలి పెన్గుప్పలై - పడెడువేళ

గీ. బీరముడిపోవ బ్రాణాశ - నోరు నెత్తి
గొట్టుకొని యేడిపాదముల్ - పట్టుకొన్న
సంధిసేయరారెవ, రిదె - సంధికదను
బ్రదుకదలంచినచో మీరు - బావగారు!

ధృత : నాయనా! మాధవుని యుపదేశము మన్నింపుము.

దుర్యో : గోపాలా! నోరుమూసికొనుము. క్షత్రియులకు సంగర భయము, చేపకు నీటిభయము గలిగింప నీతరమా? వెడగు బెదరింపులుమాని వేగంబ యాపాండుపందనుల కడకుం జని వారితో నామాటలుగా నిట్టు వాకొనుము.

సీ. ఐదూళ్లుగాదు నే - సూదిమోపినయంత
యిలనైన వారల - కీయననుము
కన్నీళ్లుగార్చినం - గాదు రక్తము గార్చ
లభ్యమగును రాజ్య - లక్ష్మియనుము
క్షత్రియాన్వయులకు - సంగరమ్మునం జావు
వచ్చిన లోకమ్ము - మెచ్చుననుము
కవ్వడి భీముండు - గావించు ప్రతినలు
నెఱవేర్చుకొన నిదే - తరుణమనుము

గీ. తనయసోదర మిత్రబాం - ధవులతోడం
జచ్చుంగాక దుర్యోధన - చక్రవర్తి
జంకి యంగీకరింపండు - సంధికనుము
వెట్టి రాయబారముమాని - వేగంజనుము.

శ్రీకృ : మూఢదుర్యోధనా!

దుర్యో : యాదవా! సుయోధను నెఱింగి మెలంగుము. అధిక ప్రసంగములు చాలింపుము.

శ్రీకృ : దుర్యోధనా ! నీవును శ్రీకృష్ణు నెఱుంగుదువుగాక! నీకు వినాశ కాలము సమీపించినది.

దుర్యో : దూత కనుచితములగు మాటలు మాటాడుచున్నాఁడవు. జాగ్రత్త! దుర్యోధనుఁ డవమానమును సహింపఁడని తెలిసి కొనుము.

శ్రీకృ : మూర్ఖుఁడా! నన్ను బెదరించుచుంటివా! శ్రీకృష్ణుఁడెవరికి భయ పడువాఁడు కాఁడని నీవును దెలిసికొనుము.

దుర్యో : నిన్నిచ్చట బంధించిన నీ పాండవులు నీకు దిక్కగుదురా !

శ్రీకృ : అందరకు దిక్కు నేనే? నాకొకరి దిక్కేల? నను బంధింతువా? ఓయీ! భక్తియను త్రాళ్లనుగాక తక్కుత్రాళ్ల నీ శ్రీకృష్ణు నెవ్వరును బంధింపనేరరు. అంతేకాదు! ఈ శ్రీకృష్ణుని డాకాలి వ్రేలిగోరును స్పృశించుటకుఁగూడ మీకెవ్వరికి సాధ్యముగాదు.

(దుష్టచతుష్టయము సైగలుచేసికొని నిష్క్రమింతురు.)

(అందరు భయసంభ్రమములతోఁ జూచుచున్నారు.)

శ్రీకృ : ఎవ్వరును భయపడనక్కరలేదు. దుష్టచతుష్టయము దురా లోచన సేయనిండు. కురుపితామహా! గంగానందనా! అధర్మ పక్షమునువీడి ధర్మపక్షమునఁజేర నిన్ను నే నాహ్వానించు చున్నాఁడను.

భీష్మ : స్వామీ! సకలజగదంతర్యామి! నా హృదయము నెరింగియు నన్నిట్లాహ్వానింతువా? దుర్యోధనుఁడిప్పుడు నాకు రాజు. నే నాతని సేవకుండను.

శ్రీకృ : దుర్యోధనుఁడు రాజా! అసత్యము, మాయ సేసి యన్యాయ ముగ నితరుల రాజ్యభాగ మపహరించి సింహాసన మెక్కినవాఁడు ఱేఁడుగాఁడు, దోపిడిగాఁడు. అట్టివాని కెవ్వరు సాయము సేయ నక్కఱలేదు. వానికెదురుదిరుగుట పాపముగానేరదు. మరి పురుషార్థము !

భీష్మ : మహాత్మా! నిఖిలధర్మవిదుండవు నీ వెరుంగనిదేమి ? కురు సింహాసనమున కీ శరీర మమ్ముడుపోయినది. ఈ సింహాసనము నేను బుద్ధిపూర్వకముగ జనకహితముకొరకుఁ ద్యజించునప్పుడు దీని నెవరధిరోహింతురో వారి కేను భృత్యుండనై యుందునని సపథము సేసియుంటిని. కావున దుర్యోధనుని విడిచి రాఁజాలను, కృష్ణస్వామీ!

గీ. ధరణిపాలన విడిచితిఁ – దండ్రికొఱకు
పరిణయము విడిచితిని సో – దరులకొఱకు
రక్తమును విడిచెదను రా – రాజుకొఱకు
ప్రాణముల విడిచెదను ధ – ర్మమ్ముకొఱకు.

శ్రీకృ : తథాస్తు. (లేచుచున్నాఁడు)

(ప్రవేశము—దుష్టచతుష్టయము త్రాళ్ళతో)

దుర్యో : బంధింపుఁడు. కృష్ణుని బంధింపుఁడు.

శ్రీకృ : బంధింపుఁడు. ఊఁ, బంధింపుఁడు. మూఢదుర్యోధనా! వారు నిలువుగ్రుడ్లుపడి చూచుచున్నారు! సింహామువీఁదికి మేఁక పిల్లల నుసికొల్పిన నేమిలాభము? మత్తగజేంద్రమవు, నీవు రమ్ము. బంధింపుము. బావా! బంధింపుము.

ఉ. తావరమూని దూతయను – గారముమాని వృదాభిమానివై
కేవల మర్త్యుఁగాఁదలచి – కృష్ణుని విష్ణునిఁ ద్రాటఁగట్టఁగా
భావమునందలంతె? మద – వత్కరిఁ దామరతూఁటఁ గట్టెదే?
బావ! మహోగ్రవహ్నివలు – వస్ ముడివైతువె బుద్ధిశాలివే?

(విశ్వరూప ప్రదర్శనము)

తిలకింపుఁడు, నా భక్తులందరికి దివ్యదృష్టినొసంగితిని దిలకింపుడు!

(దుష్టచతుష్టయము పడిపోవును. తక్కినవారందరు ఆనందముతోఁ జూతురు.)

(కొంచెముసేపు తెరవ్రాల్చి తిరిగి యెత్తవలెను)

దుర్యో : పక్షి యెగిరిపోయినది.

భీష్మ : మూఢ దుర్యోధనా! నీప్రాణము లెగిరిపోకుండఁ జూచుకొనుము. సంధిఁజేసికొనుట కింకను తరుణమున్నది, చూచితివిగదా శ్రీకృష్ణుని ప్రభావము.

దుర్యో : ప్రభావముగాదు. ఇంద్రజాలము.

శకు : మహేంద్రజాలము.

దుశ్శా : నిక్కము.

శకు : ఇందేమియు సంశయము లేదు.

దుర్యో : విజయమున నాసంశయము?

భీష్మ : ధర్మమునకా జయము సంశయము. నాయనా! "యతో ధర్మస్తతః కృష్ణో యతః కృష్ణస్తతో జయః"

దుర్యో : కురుపితామహా! మీకట్టి నమ్మకమున్న పాండవుల పక్షమున కరిగి జీవింపుఁడు.

భీష్మ : మూర్ఖుఁడా! నేను జీవములకు భయపడుదునా? స్వచ్ఛంద మరణుఁడనగుట నీవెఱుంగవా!

శకు : కావుననే యీ యుద్ధమున సర్వసైన్యాధిపత్యమును మీకుఁ గట్ట దుర్యోధనుఁ డిచ్ఛగించుచున్నాఁడు. దుర్యోధన సార్వభౌమా! అవునుగాదా?

దుర్యో : అంగీకరింతురా?

భీష్మ : అంగీకరింతును.

దుర్యో : తమ్ముఁడా! భీష్మాభిషేచనమునకుఁ బ్రయత్నము గావింపుము.

దుశ్శా : చిత్తము. (తెరవ్రాలును)

పంచమాంకము.

సంపూర్ణము

భీ ష్మ బ్ర హ్మ చా రి

ష ష్ఠాం క ము

దృశ్యము 1.

(ప్ర దేశము—పటకుటీరము)

(ప్రవేశము—అర్ధరాత్రమున జపముచేయుచు భీష్ముఁడు)

భీష్మ : (స్వగ) దీర్ఘసుమంగలి యగునట్లు దుర్యోధన పట్టమహిషి యగు భానుమతీదేవిని దీవింప సంకల్పించి, యిటకు రమ్మని వార్తనంపితిని. గాని యింకను రాదయ్యెను; కారణము తెలియదు. పది దినములనుండియు, రణముసల్పిన కారణమునఁ నాయవయవములన్నియును, విశ్రాంతిఁ గోరుచున్నవి. శ్రీకృష్ణుని యవతారమునకు సార్థకముగా భూభారమెంత చిత్రముగా వాయుచున్నదియో—

గీ. దేవదేవుఁడు, దేవకీ - దేవి గర్భ
జలధినుదయించె; పాపనా - శనముకొఱకు;
అట్లుగా దేని, తాను మా - ద్యస్థమూని,
సదయుఁడై రాయబారము - సలుపుటేమి?

కౌరవులలోన, నొకఁడైనఁ - గాని యతని
బోధ వినకుండుటేమి? యీ - భూమిభార
మణఁగుటకునయి ఘోరమా - నావహానమ్ము
జరుగు హేతువు ప్రభవిల్లు - కొఱకె కాక

పాపమదివండె; పుణ్యమా - బద్ధమయ్యె
కలియుగంపు చిహ్నంబులు - గానవయ్యె
ధర్మసంస్థాపనముఁ జేయఁ - దలఁచి, శౌరి
కాలసూత్రంబులను నెల్లఁ - గలయఁగట్టి

ప్రకృతిరథమును, నడిపింపఁ - బాలుపడియె
సకలనిననాశ మిప్పటి - సంగరమునఁ
దప్పదెటుగన్నఁ దత్తద - ర్థంబెఱిఁగె
నడుపుచున్నాఁడు శౌరి; పాం - డవులనెల్ల
మీరలెండ రెండఱుచేరి, - పెనఁగులాడి
యనిమొనర్చిన ఫలము ర - వంతయైనఁ
గలుగఁబోదదు; నిజము—శ్రీ - కరముగాఁగ,
పాండుతనయులె యూధరా - పాలనంబు
సేయఁగలనారు; సంతత - శ్రీనిధాను
లగుచు శ్రీహరి సత్కృపా - ప్తాసులగుచు.

(తరువాత చేతనొక దివిటీగొని; రజక వేషమున దాసిజాష్ట్ర కృష్ణుఁడును, భానుమతి వేషమున ద్రౌపదియు ప్రవేశింతురు)

కృష్ణు : మహారాణిగారికి మార్గము ఇటు—ఇటు—

ద్రౌప : పితామహా! నమస్కారము !

భీష్మ : (స్వగ) భానుమతికాఁబోలును వచ్చినది. నావలన కౌరవులకు జయలాభ మెట్లును గలుగదు. కావున, నీమొపతికి జయము గల్గునట్లు దీవించెదఁగాక! పైన కాగలకార్య మెట్లు కానున్న నట్లగును. (ప్రకా) అమ్మా! నాకులాలంకారమా! వచ్చితివా! నాసమీపమున, నవనతశిరస్కవై నిలుపఁబడుము. నిన్ను దీవింపఁ బిలుపనంపితిని.

ద్రౌప : మహాప్రసాదము. (దగ్గఱ తలవంచి నిలువఁబడును)

భీష్మ : (చేయి తలపై నిడి) సతీ! సౌభాగ్యవతీ!

గీ. సంక్షుభిత కురుపాండవ - సంగరమున
హీనులై నీరిపులెల్ల నశి - యింత్రుఁగాత!
నీపతికి శత్రుజయంబు - నిశ్చయంబు
ఆమరణము సుమంగలి - వగుదుగాక!

ద్రౌప : స్వామి! భాగ్యవతి నైతిని.

కృష్ణు : మహాత్మా! గంగానందన! నీ యాశీర్వచన మింతబలవత్తరం

బైయుండ నీ భక్తులై-పౌత్రులైన పాండవులకుఁగాని వారల దారయగు నీ ద్రౌపదికిఁగాని కొంతయేమి?

భీష్మ : పాండవులేమి? ద్రౌపదియేమి? ఆశీర్వచనమేమి ?

కృష్ణు : తమరిప్పుడనుగ్రహించిన మహదాశీర్వచనము ద్రౌపదికిఁగాని భానుమతికిఁగాదు.

భీష్మ : ఏమి? ఈ మేలిముసుంగుచాటున నున్నది ద్రౌపదియా ?

కృష్ణు : చిత్తము.

భీష్మ : భానుమతి రానేలేదా ?

కృష్ణు : ఇప్పటికిరాలేదు.

భీష్మ : అట్లయిన చాకలివేషమునందున్న నీవు నల్లగొల్లండవేనా ?

కృష్ణు : స్వామీ! బాలుని యపచారమును మన్నింపుము. సోదరీ! పాంచాలీ! తాతగారంతి దయగలిగెను. ఇంక మన కీ వేషములేల?

(నిజాకృతింజూపును)

ద్రౌప : (మేలిముసుఁగుతీసి నమస్కరించును.)

భీష్మ : సుమంగలీభవ! అమ్మాయీ! లెమ్ము. (ఆలోచించి తలపరికించి) కాలవికృతి కెవ్వరేమిచేయఁగలరు. కృష్ణా! నీవంటి సర్వజ్ఞుఁడు తోడునీడయై పాండవులకు దారిఁజూపుచుండఁగా - నాయాశీర్వచనమునకు భానుమతియేల పాత్రురాలగును?— నీ కృపచేతనే పాండవులు జయింపఁగలరని యెఱింగియు వెఱ్ఱి భ్రాంతిచే నేను భానుమతిని దీవింపతలచితిని. నీ వెఱుఁగనిదేమి గలదు?-సర్వమును తారుమారైనది; పాండవులే జయింతురు. ఇంక నే నేమిపలుకఁగలను?—

కృష్ణు : పితామహా! కౌరవపాండవయుద్ధమున నీవెట్లును హతాశుఁడవే యై యుంటివిగదా! కావున నొకప్రశ్న కుత్తరమొసంగుము.

భీష్మ : కృష్ణస్వామీ! నీయాజ్ఞ కన్యథాత్వముగల్గునా?

కృష్ణు : పదిదినములనుండియు మిమ్ము జయించు పూనికఁ బాండవులు మిగులఁ బ్రయాసపడుచుండిరి. ఒక్కింత యుష్మన్మరణ రహస్య మెఱింగించితి వేని కృతార్థులగుదురు.

భీష్మ : గోవిందా! ఇంక నామరణ రహస్యమును దాచినందువలన మాత్రమేమి ప్రయోజనము? నాజనకు సనుగ్రహమున స్వేచ్ఛామరణమునందఁగల నేఁడు భూపతితుఁడనై నను నాయిచ్ఛవచ్చిన కాలంబునకే జీవన్ముక్తిగాంతును.

కృష్ణ : పోనిండు. తాముభూపతితులగు మార్గమైన దెలిపినఁజాలును;

భీష్మ : నన్ను సాధింపఁదలఁచ చితాగ్నింగూలిన కాశీరాజపుత్రికయగు నంబ యిప్పుడు జన్మాంతరమునంది పేఁడిరూపున శిఖండియై యున్నది, నాకు పేఁడిన కంటఁజూడనని వ్రతము-కావున నా శిఖండి నెదుటనుంచుకొని వెనుకనుండి శరప్రయోగమొనర్చి నచో నే నస్త్రసన్యాసముచేయుదును-ఇదియే రహస్యము.

కృష్ణ : దేవా! పాండుసుతులు నీదయచే జయలక్ష్మి ననాయాసముగఁ జూరగొందురు.

భీష్మ : జగద్రక్షకా! అఖిలాంతర్యామివగు నీవు నాకీమాట దక్కింప వలయునని నాచే ననిపించితివిగాని నీవెఱుంగని దేదిగలదు! అదిగాక స్వామీ!

గీ. పాండుసుతరక్షణంబు నీ - పాణితలము
నందెయుండఁగ మాకృప - యిందుగలదె?
ధరణి నీరూపకపు సూత్ర - ధారివీవ
గాన- నిడిపింపుమయ్య నీ - కాంక్షకొలది

కృష్ణ : మహాత్మా! ధన్యోస్మి! తిరిగి రేపు రణముఖంబున పార్థసారథినై శిఖండితోఁ గాన్పింతును.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

దృశ్యము 2.

ప్రదేశము—కురుక్షేత్ర సంగ్రామభూమి.

ప్రవేశము—ధనుర్ధరుఁడగు భీష్మసేనాధిపతి:

(పాట 21)

భీష్మ : ఓహో! సైనికులారా!

చ. మనవయిఁ గౌరవేశ్వరుఁడు - మానము ప్రాణముడాచియుంచె; నీ
రణమునసెల్ల వీరులుఁ బ - రాక్రమవైఖరి యొప్పఁగేల న
మ్మనుధనవున్ వడిఁగొని య - మోఘబలమ్మున సంగరమ్మొన
ర్చిన జయశీలుఁడౌను కురు - శేఖరుఁడింతతలంచి పోరుఁడీ!

ఉ. గాజులు కేలఁదాల్చి రిపు - కాండమువవ్వఁగ బారిపోకుఁడీ
మీరాజనయిత్రులన్ సుతస - మేతలగా నొనరింపఁజూడుఁడీ
రాజితశౌర్యసంపద న - రాతులువెన్నులు జూపునట్టుల
వ్యాజధరేశభక్తియుతులై - ఘటియింపుఁడు కీర్తిసంపదన్.

(తరువాత-కృష్ణార్జునులు రథస్థులై ప్రవేశము)

అర్జు : బావా!

(అనుబంధము 21)

చ. ముదుకఁడుగాఁడితండు; రణ - భూములఁగేవల రుద్రమూర్తియై
సదమదమందఁజేయుఁ గలశాంబుధిఁ - ద్రచ్చెడు మంతరంబనన్
పదిదివసంబులయ్యె; నొక - పట్టున శ్రాంతివహింపఁడీతఁడే
బ్రదికిన నేఁడు, రేపునన - వారిజయంబు నభఃప్రసూనమే.

కృష్ణ : అర్జునా! ఈదినంబున వెనుకటియట్లు మనకాందోళనంబుతోఁ బనిలేదుగదా! మనము భీష్మునెదురొ్కందము రమ్ము.

(ఇరువురును పరిక్రమింతురు)

కృష్ణ : మహాత్మా! గంగానందన! అంతయుఁ దమయాశీర్వచన బలమే! పాండునందనుల నెట్లుగెలిపింతువో.

భీష్మ : కేశవా ! బంధువాత్సల్యములు భండనానంతరమునఁగాని భండనమధ్యమునఁగాదు. ఇప్పుడు మనము మనబలాబలంబులను ప్రదర్శించుకొనుటకే తగిన సమయముసుమా!

కృష్ణ : తమ యాలోచనము సమంజసంబైనది. పార్థా! పితామహుని యాజ్ఞానుసారము రణారంభము చేయుము.

అర్జు : తాతా! దేవవ్రతా!

గీ. బాలుఁడే సంగరమొనర్చె; - బ్రథమమునంచు
ప్రౌత్రుడేచూపె తొలఁదొల్త - నాత్రమంచు
మాకు దుష్కీర్తిరానీక - బ్రాకటముగ
బ్రథమమునమీరె శరపంక్తి - వదలవలయు.

భీష్మ : ఫల్గునా! సంగ్రామధర్మమునఁ కీశళభిమ లక్ష్యరలేదు. ఐనను నీవు కోరితివిగావున, నేనే తొలుత బాణములను విడిచెదను.

(శరములు వదలును)

అర్జు : ఆర్యా! ధన్యోస్మి! ఇంక నేనును రణారంభము చేయుదును.

(ఇద్దఱును యుద్ధముచేయుదురు)

(అనుబంధము 22)

కృష్ణు : అర్జునా! అర్జునా! ఈభీష్ముని మహాసంగ్రామకౌశలము నాకు భరింపనశక్యమై యున్నది. అశ్వశరీరంబులదం గుష్ఠ ప్రదేశమైన గాయముగాకుండ నుండలేదు. ఈడుమీరినివాఁడయ్యును నీతఁడు మధ్యాహ్నదినమార్తాండ బింబంబుకైవడి వెలుఁగుచున్నవాఁడు, నీవింక నీతని నుపేక్షించిన మహాప్రమాదము కలుగఁగలదు. నీవుపేక్షింతువేని నాసమయ భంగము నకైన నోర్చి చక్రాయుధంబున నీ భీష్ముచుస్తకంబును విధ్వస్తము గావింతును. (చక్రముధరించును)

(పాట 22)

అర్జు : (అడ్డమువచ్చి) బావా! యదునందన!

శా. బావా! పావనభంగిసల్పఁదగు; శం - భత్రోర్ధసంహారమున్
నీవారిన్ మము; పాండునందనసుతా - నీకంబుఁగాపాడి మా
ప్రావీణ్యంబు యశంబు ధాత్రివికసిం - పంజేయు దే నాఁగుమా
యీవేచక్రముఁదాల్ప నివఁగలవే - యీరేడులోకంబులున్.

బావా! యదునందనా! శాంతముఁదాల్పుము - పిన్నవాఁడనగు నాప్రార్థనంబాలకించి మన్నింపుము. సర్వక్రియాశక్తిస్వరూపుఁడవగు నీవే లోకసంహారమొనరింప సముద్యోగించిన నీరణమేల? ఈ మారణమేల? మాకీ ప్రేరణమేల? కన్నుమూసి

నంతమాత్రమున లోకవిలయంబాపాదింపఁజాలవే! శ్రీకృష్ణా నీబావమఱఁదులు వీరులను మహాశయంబును నిలుపుట నీ కవశ్యాచరణీయ కార్యంబుగాదే! జనార్ధనా! రమ్ము—రథా వరోహణంబుగావింపుము; నీకివే పునఃపునఃప్రణామందులు.

కృష్ణు : ధనంజయా! ఇప్పుడు నన్ను వారింపకుము; ఈవృద్ధవీరుని నిశితశరప్రకాండంబులచే నాశరీరము శతథాసంక్షతంబయ్యె— ఇంకనీతని రణప్రాగల్భ్యంబు నాకు దుస్సహము; రక్తప్రవాహ సంకులంబై కాయమెల్ల గాయములపాలయ్యె; యెంతని యోర్తును? రణమధ్యంబునఁ జక్రంబుదాల్చితినను దుర్యశంబు నకు నేను పాలైనను సమ్మతమే-దారివిడువుము.

అర్జు : బావా! శాంతింపవా! నామాటవినవా?

భీష్మ : అర్జునా! ఏల వారించెదవు? జగన్నాథునకుఁ నాపై ననుగ్ర హంబుగలిగెను; రానిమ్ము......తచ్చక్రానలజ్వాలలచే నా కంఠమును లుంఠనము గావింపనిమ్ము......శ్రీకృష్ణా! ఆర్త శరణ్యా! మహానుభావా! సకలలోకారాధ్యుండవగు నీ చెయి దంబు లక్రమంబులన సాహసింపఁజాలువాఁడెవ్వఁడు ?

(అనుబంధము 23)

జగతీరంగము నీనాట్యరంగము. సకలప్రాణి సముదాయంబును భవల్లీలారూపకంబు నందలి పాత్రంబులు, హేకృష్ణా! నన్ను వధింపరమ్ము. యుష్మచ్చక్రాయుధానలజ్వాలలం దాహుతిగా నున్న మత్కంధరంపు భాగ్యమే భాగ్యము.

సీ. అంభోధరశ్యామ - గంభీరకాంతి, ది
శాంతరంబులకు తే - జంబునీయ
వనమాలలిరువంక - ఘనవక్షదేశమం
దఖిలోక మోహనా - కృతినొసంగ
పదునాల్గు జగముల - భరియించు చిఱుబొజ్జ,
యదరుపాటున - సుంతకదలియాడ
అనిల సంచలితమై - యంసప్రదేశంబు
పైనున్న పచ్చని - పటముజాఱ

గీ. గ్రీడినదలించి చక్రంబు - కేలఁదాల్చి
నేఁడు గాంగేయుఁ ద్రుంతు; - నిన్నుఁగాతు
ననుచు, నభిముఖమైవచ్చు - నప్రమేయ,
దివ్యతేజఃప్రపుంజంబు దిక్కునాకు.

(పాట 23) (నమస్కరించును)

కృష్ణు : (శాంతినంది) శాంతనవ! భక్తవిధేయుండనగు నా హృదయ తత్త్వంబు నెఱింగిననీవు, బలవత్తరంబులగు భక్తిపాశంబులచే నన్నుఁ గట్టివేసితివి. ఇంక నేను భక్తపరాధీనుండనైతిని. నిన్ను సంహరింపఁజాల. నీవచించిన తెఱంగుననే పాండవులకు విజయం బగుఁగాక!

భీష్మ : మహాత్మా! నీ యభీష్టంబెట్లో యట్లుగావింపుము.

(తెరలో)

ఓరోరి గాంగేయా! ఇప్పుడెంచుఁబోయెదవు? నిలువుము. భార్గవ రాముని జయించి నాఁడుదక్కితివిగాక, నాటి యంబయే నేఁడు శిఖండియయ్యె, త్వత్ప్రాణహరణంబునకు సంసిద్ధనై యుంటిని.

భీష్మ : శ్రీకృష్ణ! ఇదియెల్ల నే నెఱింగినవిషయమే! మరల నిప్పుడీపేఁడి కి వీరత్వమేల? మరణింప నేనే స్వచ్ఛందముగ సంసిద్ధుఁడనై యుంటినిగదా!

కృష్ణు : ఔ నిది నిజమే! శిఖండీ! తొందరపడకుము; భీష్మమరణమునకు నీవే హేతువౌదువుగాక!

(తెరలో) మహాభాగ్యము.

భీష్మ : పార్థా! నీతో నింకొకమాట చెప్పవలసియున్నది.

అర్జు : పితామహా! సావధానమనస్కుఁడనై యున్నాను.

భీష్మ : గీ. నాదుజనకుని వరముచే - నాయువంబు
సమ్మతించినయపుడు పం - చత్వమంద
తెరవునాకుగలిగె; నంత - వరకు బ్రదుక
నంపశయ్యనునాకుఁ గ - ల్పింపుమయ్య.

అర్జు : స్వామీ! అట్లు చేసెదను.

(శిఖండి ప్రవేశము)

భీష్మ : (శస్త్రసన్యాసముచేసి కన్నులుమూసి) గోపాలకృష్ణా! ఈ పేడిని చూడనోప! శీఘ్రముగ మీకార్యము దీర్చుకొని యీ శిఖండి నావలకంపివేయుఁడు.

శిఖం : శ్రీకృష్ణదేవా! నా కానతియేమి?

కృష్ణు : శిఖండీ! అధర్మయుద్ధంబని లోకంబువాకొనకుండ నర్జునున కెదుటిభాగంబునఁ గూర్చుండుము; నీ వెనుకనుండి యర్జునుఁడు బాణములు వదలును.

శిఖం : (అట్లేచేయును)

అర్జు : (బాణములు విడుచును. భీష్ముడు నేలపైబడును అర్జునుడు అంప శయ్య కల్పించును)

భీష్మ : అర్జునా! దాహము దాహము.

అర్జు : తల్లీ! పాతాళ గంగాభవానీ!

ఉ. ఆలములోనఁ బాతభువ - నైక ధనుర్ధరుత్యాగి నీసుతున్
జాలిఁదొలంగి శాతశర - జాలము పాలొనరించినట్టి దు
శ్శీలుఁడనే మొగాన నినుఁ - జేరఁగబిల్తు సహించి తల్లీ! పా
తాళసురాపగా! తనయు - దప్పినదీర్ప సముద్భవింపవే.

(బాణము వేయును)

పాతాళగంగ ఊర్ధ్వధారయై భీష్ముని నోటియందుపడును.

కృష్ణు : మహాత్మా! కురుక్షేత్రసంగ్రామమునం దర్ధాంశము గడచి పోయినది. మిగతదానిం దేను మీదయచే సత్వరమునంబుగఁ బూర్తి కాఁగలదు. తమకిప్పుడేమి కావలయును?

భీష్మ : వృద్ధుండనగు నాకిప్పుడు లోకమంగళమునకన్నఁ గావలసిన దేమి? అట్లగుట కనుగ్రహింపుము.

కృష్ణు : తథాస్తు. (పాట 24)

(తెర వ్రాలును)

సంపూర్ణము

శ్రీరస్తు.

అనుబంధములు

(ము. వెం. చె. కే.)

1—గంగా శంతనులు డైలాగ్.

శం : తలిరుఁబోఁడి యీపసినిసువునుడయుఁ, దలఁచి విడువు నిను బ్రార్థింతున్। చలముమాని మనవినిగ్రైకొమ్మా. చంపవలదుసుతు ముద్దులగుమ్మా! । తలనుదాల్పఁ దగినపూవుఁ. దగునె యగ్గివేయఁగా కలికి మానుమదిఁ జడితనంబున్, గనికరముఁన్ దలఁపనగున్ మనమున నీతనయుపయిన్ ॥తలి॥

గంగ : ఓమనోహరా! చాలున్ మీ, పల్లమున్ జింకల్ దవునే।నామనమ్మెఱిఁగి నన్నిటులాడన్ అన్యాయంబయ్యెడుఁగాదే, నేమాత్రము వాకొనవలెనే! మీ, రెఱుఁగ రేమి భూమిపాల! సమయము ॥త॥

2—గంగ.

నానియమంబిదిగాదుసుమా, నన్నునిటులనగారదుసుమా! నరవర ॥నా॥ ఏనెదినేసిన దానికి నోడఁబడె, దీపని సన్నొనిపమ్మితి నాయెద మానసముననది మఱపునుగొనినను, మానకదూయుట మాన్యంబెటు, ప్రియ ॥నా॥

విడుతొసఁగసయపని మొదఁటఁదలంపగొవు, పడిపెద పతివతినన్ వినుమా, । బుడుతను సినఎడిచెద నాసమయము, విడువలోకములు దలక్రిందైనను ॥నా॥

3—శంతనుఁడు.

కలికీ! కరుణింపు మన్నింపు, కసుగందుమసిసి, కన్నకుమారున్ ॥క॥ ధర "నపుత్రస్య గతిర్నాస్తి" యనుచున్, వన శాస్త్రంబుల్ కొనవా వినవే। తరపేం పుత్రహీనులకున్ దాఁటన్ గురుతర భవసాగరమున్ దలఁపన్ ॥కలికీ॥

4—శంతనుఁడు.

చాలుచాలు చాలు మదవతీ, జడమతీ, చటులఘోరగతి నిటు సలిపెదె ॥చాలు॥ నాతిగా నిన్సృజించిన యా, ధాతకున్ లజ్జలేదే నిజముగ ॥చాలు॥

ఇట్టులొనరింప నీమెఱ యెట్టులొప్పెనే, హీనురాలా! దుర్మార్గురాలా! ఛీ! । కట్టిఁడితనముగఁ దనయులజంపెదు, కాంతలు ధరఁ గలరే కుమతీ ॥చాలు॥

5—వ్యాసుఁడు.

హర! హర! హర! శర్వా ము, హాలాల! గౌరీవర! ॥హర॥ కరటిచర్మచేల! ని, ర్భరకృపాలవాలా! యో, పరమభక్తపాలా! వాగ్వరనుత భవహర! భవహర ॥హర॥

లీలాహతదుష్టదనుజ, జాల, ప్రళయఖేలా, శివ । హాలాహల కాలకంఠ యభవ! త్రిపురహర! భవహర! ॥హర॥

6—వ్యాసుఁడు.

స్వార్థమోహా దా, హమునకుబడి చెడిపోకుమా, లోకార్థము మనమా ॥స్వా॥ వ్యర్థమగునుజుమ్మా, సకలము పరమార్థమొకటే స్థిరంబుసుమ్మా ॥స్వా॥

7—శంతనుఁడు.

ఇన్నాతిసోయగము, యీపాటిపరువము, ఎన్నసెవ్వరితరము సఖుఁడా అలఅ ॥ఇ॥ ఐర్మారే నారీ, ఔరా! యొయ్యారీ, ఇయ్యతి వనుబోలిన మదగజగామిని లోలోమరేరీ సఖుఁడా అలఅ ॥ఇ॥

8—పాటలసంఖ్యలో ఏ దాశరాజు—నాకెంతో కోపం.

9—భీష్ముఁడు.

హరి! రాధానాథా! ప్రభూ! కృష్ణా ॥హరి॥
హరి! రాధానాథా! వేణుగానలోలా ॥హరి॥
జనకాజ్ఞన్ దీర్చన్,
ఘనజ్ఞానంబీరా ప్రభూ! కృష్ణా ॥హరి॥

10—భీష్ముఁడు.

సత్యవతీ పితృపాదా! రాజా! సత్కారుణాలయా! కృపఁగనుమా సత్కారుణాలయా ||స|| సత్యవతిన్ భవదీయసుతనా, జనకునకిడు నీ మనమేతీ ర్తున్, జనకపదముసాక్షి, కృపగనుమా, జనకపదముసాక్షి.||స||

11—సత్యవతి.

ప్రాణనాథ! నన్నునిటుల వాసిపోయెదే ||ప్రాణ||
శ్రీనిధాన! నీదుచరణసేవ నాకిఁకెట్లబ్బెదు ||ప్రాణ||
నీదాసిని ననుపీడియు, నీదిక్కున కేఁగెదె?
నీదిక్కునకేఁగిన, నేదిక్కిఁక నాకుఁగలదు ||ప్రాణ||

12—దాశరాజు.

నా, కేసినూశినా, నావాశినూశినా,
నా, యేసాన్నినూశినా, యేయింతి పైమడదూ ||నా||
మీాసాన్నిసవరిచ్చి, రోసాన్నినూయిచ్చి
కూసింతకనుగీటు, గుమ్మైపోవాలె ||నా||
ఇందరిలోపాల సందూరుడోలెను (అరెమంతిరీ)
ఎండిమొలతాడెట్టి, దంఁడిపాగానుట్టి
అందం సందంగలిగినేను, జొసుమీాగ నిలుసుండీ
డాబుసరి సానాసెత్తె డంగైపోవాలి |నా|

13—మాధవి.

కనుసకియ, నృపసమిది, చనువుమీాఱి |గను|
వనరుహ నేత్రుల, వారిజాక్షి. |కను|
ఈతఁడె మాగధుఁ, డీతఁడె సాళ్వుఁడు
ఈతఁడె వంగ మ, హీతలేశ్వరుఁడు |సకి|

14—దాశరాజు రాణి డైలాగ్.

రాణి : పెల్లాడ యెల్లాఁవురా, నీయుండమొయ్య! |పెల్లా|
పెల్లాడయెల్లాఁవ, పెల్లాన్నిదెచ్చావ?
రఁండీ! మీాయిద్దరికి పిండోంటలెడ్తాను |పెల్లా|

దాశ : చీ! లేదే! పెల్లాడిన నాయెంటరాదే? మనమంతిరి నడుగరాదె,
సేనాడకసలు పోలేదే,

రాణి : కౌ! లేరా! నేసంతయెఱుగుదుపోరా! నీ
పైన చెప్పవేపుురా! మీాయిద్దరి తిత్తొలుస్తారా!
పెద్దపీటమీాన యిద్దర్నీ గూసుండమెడ్తా. మంచివాటమైన పొర
కట్టు చేతనుబట్టా, పెద్దబొబ్బట్లు, మంచిలడ్డూలు, నేతిగారెలు,
పందారబూరెలు,
అన్నింటిమెడ్తా, ఆనందమెడ్తా
ఇద్దరిజుట్టుముడెట్టి యీాడ్సిడ్సికొడ్తా |పెల్లాడ|

15—అంబ.

హా! సాళ్వరాజా! యీావిధమున న, న్నాడుటన్యాయమే |హా|
వీసమేనీ, దోసమెఱుంగని నీచరణదాసిని నీవయయో |సా|
మదీయమానస మెఱుంగగలిగి తా, మసంపడ పాడియే, హా
దీశ, నాయెడ, నింకనైన నెంచవేకృప, యేలవేనను |సాళ్వ|

16—అంబ.

సదయా! వరింపరాదా, వాదా |సద|
(వర) మదనసదృశతేజా! రాజా! మదనసదృశతేజా! రాజా!
మదనసదృశతేజా, మదనసదృశతేజా |సదయా|
గతిలేని సతికయో,
ధృతిశరణమిడుట తగదే, యాహా |శర|శర|సద|
మతిలోన కరుణలేదో, సత్ప్రోవధర్మమానో, కాదో!
ప్రోవధర్మమానో, కాదో, ప్రో, కాదో, ప్రోవధర్మమాను, ప్రో|
ధర! నినున్ వేడెదన్ కాంతా! హా
ధర్మరతా! ధీరోదారా! ధర్మరతా! ధీరోదార!
ధర్మరతా! ధీరోదారా! ధర్మరతా, ధీరా, ధ| ధీరా| |సదయా|

17—అంబ.

చెడుగతినేఁబడితినే, స్త్రీత్వము గోల్పడితినే |చె|
ఈపరిభవం బేగతిదీరున్, ఈజన్మంబికనెటు గడతేరు |చెడు|

ఓగుణభవనా! ఓజగదవనా!
నాగతి, కానన్ నవయుటయేనా ।చెడు।

18—భీష్ముఁడు.

నమస్కృతులయ్యా దేవా! సద్గురూ ।నమ।
శమ దమ గుణములు, శస్త్రాస్త్రవిద్యలు
తమకడనేర్చిన త్వత్పదదాసు (నమ)

19—అంబ.

సుజన గణావనా శౌరీ!
సుమనోహరీ! యరిజన భీషణ (సుజన)
ఉరుకృపావసతి స్మరనిభాకృతీ
విశ్వలోకపతి శాశ్వతసుకృతీ
విదళితాఘతతి, వినుతామరపతీ (సు)

20—సత్యవతి.

ఎంతటి దోషముసంఘటిల్లె తుద కెంతటి దుష్ప్రాప్తముగలిగె నకట (యెం) ఇంతటి పాపంబెటులుపోవునో; యెటుల మద్వంశ మున కెసఁగునో శుభం (బెం) హా! యీశ్వరా! నాదుసంతతి, కథోగతి నీగతిగూర్చితే ప్రభూ! న్యాయమనక యయ్యోయీ బాలునిసయితము గడురోగమునన్ద్రోతే సంశ్రితాళిబంధు, గుణ సింధూ! శాశ్వతకీర్తి సదమలమూర్తీ (ఎంత)

21—శ్రీ కృష్ణుఁడు.

సురేంద్రనందన! ననువిడుమి దేయీ, దురాత్ముభీష్ముని శిరమునుద్రుంచెద
భరింపశక్యముగాకున్నదిగా, స్ఫురచ్ఛాంతనవ ఘోరశరంబుల్
తరంబెనినుబోంట్లకున్ గెలువ నాపరాక్రమాధ్యుని దురంబునందున్ సు।
గాంగేయుతోలుతఁ జంపి పిదపన్ ఖండించెదఁ గురురాట్సైన్యంబున్
కరగతమొనరుతుఁ గురుకులరాజ్యము గడకనుధర్మజునకు నిక్కముగ।

22—అర్జునుఁడు

మనవివినుమ నీవే చక్రముగొన, మాధవ! యేనరులాజినినిల్చెదరు,
ఏగతినిగెల్చెదరు (మ)

నీతులుసెప్పితి, గీతలుపల్కితి, నీవేళలనికినను బురిగొల్పితి
వీతతి ధర్మంబెల్లబోవిడి, యిటుకడుకనలునఁ జక్రమువట్టిదెను

23—భీష్ముఁడు

నీ నిరుపమాన చక్రాహతిన్ నాశిరమ్ముద్రుంచరా
నిర్మలా, నిశ్చలా, నిర్వికల్పా (నీ)
కన్నుదోయి యానందబాష్పములు, గార్చుచుండఁగా
జిహ్వకృష్ణకృష్ణాయనన్ నా, శిరమ్ము నీదుపాదములబడవలెన్
వైరిభీషణా, సాధుపోషణా! మంజుభాషణా! (నీ)

24— భీష్ముఁడు

నీమాయగన నెవరివశమురా, నిఖిలసృష్టిస్థితివిలయకారణా నీ
మాయామేయము ప్రపంచము, మాయ నీదు లీలావికారము
మాయఁజిక్కి మాదృశుల మహాత్మ్యమును మాయసేయుమటు
మాయలకాఁడా; (నీ)

పాటలు

(గ్రంథకర్తగారివి.)

1. శంతనుఁడు.

సురట – త్రితాల్.

ఓ పుత్రప్రాణహారిణీ! ఓ! హా! ఖలకార్యప్రచారిణీ (ఓ)
భువన కంటికి నీమూలమున, పుత్రసప్తకము గోలుపోయితిని
యవనీతిని నిన్ను గౌరవించెద నటవే కుటిలాత్మకదురాశయా(ఓ)
అవనిని పశుపక్ష్యాది జంతువులకైనను సంతతిపై ప్రీతిగల్గు,
ప్రకృతి విపరీతగుణంబుగల్గిన పాపినీ నిన్ని కేమందునో (ఓ)

2. గంగ – శంతనుఁడు.

జైలాగు, మోహన—దాద్రా

శంత: దురితమే, దురితమే, పరమ కఠినమానసయిది (దు)
నరులకిటుల సలుపదగదు నరాశనగుణంబుమాను..........
గంగ: ......పలుకవలదు–మమతచనదు కులము నిలువబోలదూ
శంత: (ఆర్తి) హరిహరి యిది సుకృతంబా,

గంగ : ....నాకదియే ఘనసుకృతంబా
శంత : ....విడనుసుతుని,
గంగ : ....విడచెద నిను,
శంత : ....ఇంతపంతమేటికే (దురి)

3. గంగ, హిందోల్—ఆది.

దురాశన్ మదిని విడువుము శంతనూ (దు)
నిరాశన్ గొనుము విమలచింతనా (దు)
తనయులపై గాంతెూత్సుకమైనను మనమునవాపై
మమతవిడువుమా చనియెద నానందమున సు
రపురికి మనందగును నీవని సుగోనిత్రో (దు)

4—శంతనుడు. సురట-(దాద్రా)

వాకేయెయ్యారి యీామెపతి (వాకే)
నీరే జంబులగేరెడు నిర్మల నయనముల సొబగు కారు
ణ్యము దోవఁజేయ కమల నిభంబగు వదనము (వా)
భువికిది గుతటితాకృంతియొ తనువుగనిన సౌందర్యమొ
మరల జననమునుగాంచిన సురాపగయొ సురాంగనయొ (వా)

5—దాశరాజు. బ్యాగ్-త్రిశాల్.

నాకెంతో కోపమొచ్చిందీ నాయింటిదాన్ని నేను కొట్టవలసొచ్చిందీ (నా
ఒకల్లైన నామాట కొప్పుకోనకున్నారు కాకపోతే రాణి
నన్ను గడ్డిపరకనుకుంది (నా)
భూమి మీాద అందరికీ పొయ్యేకాలమొట్టింది సావిరంగ
నేనింక నచ్చిమోతానియ్యాల (యెం)

6—దాశరాజు-రాణి. బ్యాగ్-త్రిశగతి

ఎందుకీ పెతాపము నీవేడుత్తున్నావొకాని తొందరేల పొరక
పూజ చాలురా నీకు చాలురా మంచిపేళరా పాడు
గోలరా యింటి నేలరా (యెం)
ఉండుండు నీకియ్యాల ఉండరాము లుండాయి మెండైన
పొరకకట్ట రెండైపోతానోలె చెండేను వీపుమీాద చిఱ్ఱు
బుఱ్ఱు మనకుండ వదుడుంటె కాపురాన్ని పాడుసెయ్యదలిశావ

7—సత్యవతి. (ముఖారి-త్రితాల్)

జీవితేశ నాజీవనమిక నే త్రోవసలిపి పోయెదరోసదయా (జీ)
హావిధి యికమీాయనంతరంబున నీపురినాకు శ్మశానమేకాదా

8—భీష్ముఁడు. (మధ్యమావతి-త్రితాల్)

జనకా తమ వరదానము శిరమున ధరియించెదగా పరమా
దరణమునకు బ్రహ్మానందము గనుగొంటిని (జన)
ఈవరదానము భారత భావి మహాసంగరమున దేవా నా
నాకనుకూలం బగును శుభంబగు వేళల! (జన)

9—దాశరాజు. (చాపుతాళం)

ఇయ్యాల నేపాడుమొగము నూశానా నాకెయ్యారు పాడు
శకునాలూ (ఇ)
వియ్యానికెళ్ళితే దయ్యాలతి వెంటబడి కయ్యాని కొత్తేను
కంగారు పడ్డాను (ఇ)
కాశిలోవల రాజు కన్నబిడ్డలకు పెళ్ళంటేను నేబోయినాను
నాచక్కదనము దానికి నచ్చలేదేమొ నా మీాఁదకన్నెయ్య
లే దొక్కపాలైనా (ఇ)

10—దాశరాజు-రాణి. (ఆదితాళం)

అప్పుడుదప్పిన పొరకపూజ నీ కిప్పుడు తప్పదురారా (అప్పు)
గొప్పరాణివలె సాయంకాలనికి గోటుమీాఁద నీవెల్లితివా
ఉప్పుదెబ్బలిక చాలవురాణి చీపురుదెబ్బలుతిందువుగానీ (అ)

11—భీష్ముఁడు. (ముఖారి-త్రిశ్రగతి)

అమ్మానీవార్తి గొనకుమమ్మా యిట్టేచ్ఛనరుగుమమ్మా షా
రపడితిని మాయమ్మా (అ)
నీదుహృదయమిపుడు డస్సె దీనమగుట నెఱుగమి నిను సోదరీ
యుగంబుతోడ సుఖముగ జేరిచితినిందు (అ)
సాళ్వభూమిపతిని నీవు సమ్మతి వలచితివేనియు నాతనిదరి
కిపుడు జేర్తునమ్మా ధృతిఁబూనుమమ్మ (అ)

12—సాళ్వుఁడు.

ఛీఛీఛీ, జారిణి, కలుష ప్రచారిణీ (ఛీ)
స్వచ్ఛందసంచారిణీ, ప్రళయాహంకారిణీ (ఛీ)
నిరుపమాన కాశీరాజాన్వయ నీరధికిని దీరని కళంకమును,
దరికొలిపి భీష్ము దరిజేరితివే, పరమ నిర్భాగ్యవతి, దుర్గతి (ఛీ)
ఏమని తలచితివి సాళ్వునీ మది, కామవశుండై నినుబోలిన
దు, ష్కర్మురాలి గవసెదననుకొంటివే కలుషనిచయ, కామినీ
భూతమా (ఛీ)

13—భీష్ముఁడు

లఘురహితా, సుకృతాత్మవు జననీ, విఘటనమయ్యె నీ, విధ
మున తల్లిరో (అ) ఏమి సలుపగల, నెటు దయగనగల, నీ
మహినే బ్రహ్మచారినం చెఱుఁగవె (అ) నీమదిగోరిన భూమీ
శ్వరుతో, నో మానవతి సు, ఖింపువరింపుము (అ)

14—అంబ (ఆదితాళం)

ఎంతని యిఁకను, శాంతినిగనెద, స్వాంతముననో మృత్యో
దేవతా (యెం) పంతమున న న్నంతముశలుష, వెంతటి
కఠినహృదయురాలవో (యెం) ఈ తాపము స, హింపగగలనె
చేతంబు నిరసించె జగంబును (యెం)

15—అంబ—బీన్ పలాస్—రూపకం.

ఆహాహా యెటుల్ సైతునో (ఆ) మహాభీల దుఃఖంబులన్ (ఆ)
దహింపగనయ్యెన్ దేహంబు నాద్యంత మున్ ఆఆఆఆఆ యెట్టి
ఘోరపాతకంబు లేనొనర్చియుంటినో ఉభయభ్రష్టత్వము మరి
యుపరిసన్యాస మనుట యిదియేయని యిప్పటి కనుభవముచేత
దెలిసికొంటి (ఆ)

16—పరశురాముఁడు-మాల్ కౌజ్-త్రిశ.

నాపాణికిన్ దాల్చి పరశు వేపడగించెద నీభువి భూపాలక కోటి
నెల్ల భోలియగన్ గలిపెదన్ భుజబలోద్ధతులచే (నా)

చింతిలకమ్మా రమణీ వంతదాలగజేయువాడ నంతమునొందించె దనీ యరుల పరశుధారచేత (నా)

17—పరశురాముఁడు, భీష్ముఁడు (డైలాగు)

పర : బాలుఁడ వెఱుఁగవు నా బలమున్ దూలించెదనీ దోర్బల మెల్లను (బా)
భీష్మ : జయమీాభువి నీ శ్వరాధీనమగు చలమేటికిభూసురవీరవరా (జ)
పర : ......బహువర్షంబులు గడచెను మద్భుజబలమున్ ప్రకటింపగ లేనైతిని (బా)
భీష్మ : సమరమునకు తడవేలా?—
పర : ....పరశువుదాల్చితి వే రారా
భీష్మ : వస్త్రములు చాలునో ధీరా
పర : ఇక రారా తడవేరా (బా)

18—అంబ—చక్రవాకం—ఆది.

అంబా సద్గుణనికురంబా అఖిలపాపసంహార మహిమాన్వితాంబా (అం)
నిరంతరము నీ పదములు గొలిచెద సురాసురాఖిల సన్నుతవరదా పరా
త్పరీహారి పతితపావనీ కరధృత నిరుపమ గంభీరాయుధ (అం)
ఈజన్మను సలిపిన నాదోషము లెల్లను దయతో మన్నింపగ దవే పూజితాఖిల నిలింప స్వయంభూ మరుజన్మను భీష్ముని సమయింపవె (అం)

19—సత్య్రసన్ని. నాదనామక్రియ-రూపకం.

ఏమిసేతు దైవమాసే నెటుల బ్రదుకుదాననింక శ్రీమహితంబగు వంశము శీఘ్రమేని కూలిపోవునుగద (యేమి)
పతిగతించె నేకసుతుఁడు బహుతరరోగాన్వితుఁడై ధృతిజెడి మరణింపనుండె దురదృష్ట మేమోయిది (ఏ)

20—భీష్ముఁడు. సింహేంద్రమధ్య.

హే యాన్వీటమిాఁజగంబు మాయా పటుభీషణ దుఛ్ఛాయా దీనికోఁలుట సుమతహాయా (హే)

సారరహితమైన సంసారబంధము మానవులకు తీరని ఘనపా
శమగుచు బంధించును దృఢతరముగ (హే)

(సాకీ) దారాపుత్రధనాది సంబంధబంధంబే
మానవపూర్వ పునర్జన్మములకు హేతుభూతంబూ

(మిశ్ర) ఈ సకలజగతిలోన వీని సంఛేదించిన జనులకు జన్మ
దుఃఖ జలాదుఃఖసంక్షోభము గలుగదమ్మ (హేయ)

21—భీష్ముఁడు (ఈతీరుగా బల్కిన మీనాలుకవలె)

సంగ్రామమున్ సల్పెదు మీవైరులను ద్రుంపదగునురణమున్
సలుపంగాజనుఁడూ మీబాణాసనంబుల గొనుఁడికమీ
మహాబాణాసనములం గొనుఁడిక రిపులను బరిమార్పఁదగు
ఘోరముగ (సం)
పటుతరమగు పాండవసైన్యములన్ భరంబయిన మీ పౌరు
షంబుల పరాక్రమంబున ద్రుంచి వేయుడీ కడున్ రయంబున
కడున్ రయంబున (సం)

22—అర్జునుఁడు (నాపలుకులు వినదగు మట్టు)

ఈరణమును గనుగొన భరముగ దోచెను మనమున నెది
యును దోఁపదు హరియీ (రణ)
ఆభీష్మున్ గనుగొనన్ కాలరుద్రునిగతి వెలిగెడు నేపగిదిని
యీసమరము సేయదగునో తెలియదు (ఈ)
పదిదినములు గతియించెనుగా మరిమొకయింతయు సణగ
దుగా - ముదుసలి యాతడనుచు దలచిన యీ - గతిచకుసా
ధ్యుఁడై కాన్పించె (ఈ)

23—కృష్ణుఁడు, అర్జునుఁడు, భీష్ముఁడు. బ్యాన్-చాపుతాళం.

(ఈశరముచేత నాశనముజేసి యాహాశనము మట్టు)

భీ : ఈరణమునందు మిము మార్గణముజేసిమూ - భూమణుగసక్ష
ద్రీతిసలిపెను గనుడీ (ఈర)

కృ, అ : బాహుశూరులకు వృథా వివా - దమేలమానుడీ
భీ : వీరసూనులయిన మదిని భీతిగొనక నిలువుడి - అదరు బెద
రు లికనేలా-
కృ, అ : అటులయిన శరముగొన వేలా-
భీ : శస్త్రమునగూల్తురా బాలా - ఛీబాలా ఛీబాలా (ఈ)

24—కృష్ణుఁడు. బ్యాన్-ఆది.

అక్రమమో, సక్రమమో, చక్రంబున ద్రుంపక విడువను గను
పదిదినములనుఘడ్డీతు నొకవిధమున - పరాక్రమము జూపెడు
బ్రహ్మచారి - పదనుశరంబుల బడలెశరీరము - వదలన్ భీష్మ
వధించివై చెద (అ)

25—భీష్ముఁడు, పూరికల్యాణి—ఆది.

పాహిపాహిమాంపాహి దయానిధి బహుళభవహరణ పావన
చరణా (పా) అమలసురత విదితచరిత - విగతదురిత విమల
నిరత సలిల భవపాదాంబుజాత - సకలభువన స్వయంభూత
సోమసూర్యవిలోచన సుమనోవిధాన సూరిసన్మాన (పా)

మంగళం.

మందరధర - మంగళకర మంగళంబురా (మం)
మారసుందరా - శ్రీరమేశ బోధవరా దాసభరణా దోషసార
ణా దానవేశనాశా రాజరాజేశ్వరా - పరాత్పరా - శ్రీనివాస
జగదీశా శ్రీరమానాయకా జగన్నాయకా (మంద)

సంపూర్ణము



ప్రకటన

మాకు సర్వహక్కులు కలిగిన ప్రఖ్యాత రచయితలచే వ్రాయబడి పేరుగాంచిన స్టేజినాటకములు, కథలు, చరిత్రలు, నవలలు, స్త్రీలకు ఉపయోగించే అనేక ప్రఖ్యాత గ్రంథములు కలవు. కాపీరైటు యాక్టుప్రకారము మా అనుమతి లేనిదే ఏ రచనలు నైననూ, ఎవ్వరూ, ఏవిధముగా వుపయోగించుకొన్ననూ, వారిపై నేను జరుపు సివిల్, క్రిమినల్ చర్యలకు బాధ్యులగుదురని ఇందు మూలముగా తెలియ జేయడమైనది.

శ్రీకృష్ణతులాభారం, చింతామణి, మధుసేవ, రంగూన్ రౌడి, ధరణికోట, సతీసక్కుబాయి, ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణం, కురుక్షేత్రం, (ద్రౌపది), విప్రనారాయణ, చండిక, ఖిల్జీరాజ్యపతనం, (ప్రతీకారం), కోకిల, పాదుకా పట్టాభిషేకం, చంద్రగుప్త ఈనాటకములలో ఏనాటకమయినను, నాటక భాగమైనను మా పర్మిషన్ లేకుండా ప్రదర్శించరాదు. నాటకమునకు ముందుగా పర్మిషన్ ఫీజు చెల్లించి రసీదుపొంది ప్రదర్శించవలెను. అట్లు పర్మిషన్ పొందకుండా ప్రదర్శించువారిపై మేము జరుపు సివిల్ క్రిమినల్ చర్యలకు బాధ్యులగుదురని హెచ్చరిక.

మావద్ద లైబ్రరీలకు, వర్తకులకు, సాహిత్యాభిమానులకు, స్కూలు గ్రంథాలయములకు, డిస్ట్రిక్టుబోర్డు, సెంట్రల్ లైబ్రరీలకు న్యూస్ ఏజంట్లకు మొదలగువారికి పనికివచ్చు అన్నిరకముల గ్రంథములు కలవు. భారీగా ఆర్డరుయిచ్చు వారికి మంచికమీషను యివ్వబడును. కోరిన వెంటనే కేటలాగు పంపబడును.

కురుకూరి స్వరాజ్య వెంకటసత్యనారాయణరావు
ప్రొప్రయిటర్.

సరస్వతీ బుక్ డిపో, విజయవాడ-1

రైల్వే బుక్ స్టాల్సు: ఏలూరు పేట, తాడేపల్లిగూడెం, నెల్లూరు